

พระกรณียกิจของ

พลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร
ที่เกี่ยวกับการแพทย์และการสาธารณสุข

923.2593
ค 639 พ

ด้วยอำนาจ

จาก.....

พระธรรมนูญ

ของ

พลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

หอสมุดแห่งชาติรับมรดกโลก
ที่เกี่ยวกับการแพทย์และการสาธารณสุข จันทบุรี

~~หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา~~

ข้าราชการกระทรวงการสาธารณสุข

พิมพ์ถวายเป็นที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงพระศพ

ณ เมรุวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

วันที่ ๒๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๕

สมุดบันทึก

บันทึกประจำวัน

หน้า

บันทึกประจำวัน

บันทึกประจำวัน

บันทึกประจำวัน

บันทึกประจำวัน

บันทึกประจำวัน

บันทึกประจำวัน

บันทึกประจำวัน

บันทึกประจำวัน

เลขห้อง ๑๒.

923.2593

เลขหมู่

ส 639 พ

เลขทะเบียน น ๓๐ พ. ๑๐๘๓๕

สารบัญ

๑.	คำนำ	หน้า	ก
๒	ประกาศสถาปนาพระองค์เจ้ารังสิต ประยูรศักดิ์เป็น กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร	,,	๑
๓.	ประกาศเลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมขุนชัยนาทนเรนทร	,,	๕
๔.	ประกาศเลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมพระชัยนาทนเรนทร	,,	๘
๕.	ประกาศตั้งผู้บัญชาการ โรงเรียนราชแพทยาลัย	,,	๑๒
๖.	ประกาศตั้งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย (กระทรวงธรรมการ)	,,	๑๓
๗.	ประกาศตั้งกรมสาธารณสุข และอธิบดีกรมสาธารณสุข ในกระทรวงมหาดไทย	,,	๑๔
๘.	โครงการตั้งกรมสาธารณสุข	,,	๑๕
๙.	ปาฐกถาเรื่องการสาธารณสุข คืออะไร	,,	๔๙
๑๐.	พระนิพนธ์ เรื่องประวัติโรงเรียนแพทย์	,,	๖๘
๑๑.	หลักหินในทางก้าวหน้าของศิริราช	,,	๑๑๐

ขาลย ตั้งแต่วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ แล้วเลื่อนขึ้น
 เป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย (กระทรวงธรรมการ) เมื่อวันที่ ๖
 เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้าย
 มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสาธารณสุขในกระทรวงมหาดไทย
 เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ สมเด็จฯ ทรงปฏิบัติ
 ราชการในหน้าที่อธิบดีกรมสาธารณสุขอยู่จนถึงวันที่ ๑๒ มกราคม
 พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยที่สุขภาพของพระองค์เสื่อมโทรมลง เนื่องจาก
 ทรงตรากตรำต่อการทำงาน และโรคหืดซึ่งเคยทำให้ประชวรเนื่องๆ
 กำเริบขึ้น จึงทรงลาออกจากราชการเพื่อพักผ่อนและรักษาพระองค์
 แม้พระองค์จะพ้นจากตำแหน่งไปแล้วก็ยังทรงเป็นห่วงใยต่อการทำงาน
 ซึ่งทรงวางรากฐานไว้ เมื่อมีกิจการที่จะทรงช่วยเหลือได้ด้วยประ
 การใด ๆ ก็ทรงอนุเคราะห์อยู่เสมอ เช่น ในคราวอหิวาตกโรคเกิด
 ระบาดในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ก็ได้ทรงอนุญาตให้
 ใช้วังเก่าของพระองค์ท่านที่ถนนหลวง ข้างวัดเทพศิรินทร์ เป็นโรง
 พยาบาลรับยักยัดผู้เจ็บป่วยด้วยอหิวาตกโรคชั่วคราว เป็นต้น ใน
 ส่วนพระจริยวัตรของพระองค์ซึ่งมีต่อผู้เยี่ยงไต่บังคับบัญชา และบุคคล
 ทั่วไป พระองค์เป็นผู้มีพระทัยเยือกเย็นสุขุมมีพระเมตตาจิตเป็น
 ประจำ ซึ่งสมกับส่วนหนึ่งของพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า
 “เมตตาสิทธิลหฤทัย” โดยแท้ ในการที่สมเด็จฯ ได้สิ้นพระ
 ชนม์ไปโดยกระทันหัน จึงรู้สึกเศร้าสลดอย่างสุดซึ้งโดยทั่วกันและ
 ด้วยความระลึกถึงพระอุปการคุณที่เคยมีต่อวงการแพทย์ และการ
 สาธารณสุข อันเป็นส่วนรวม และในพระกรุณาคุณอันเป็นส่วน

บุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรดาแพทย์ทั้งหลาย ข้าราชการ
ในกระทรวงการสาธารณสุขจึงได้พร้อมใจกันเข้าเพื่อกุศลทักษิณานุ
ทานถวายหน้าพระศพ ณ พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตรดุสิต
วนาราม เมื่อวันที่อังคารที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕ และมี
ความเห็นพร้อมกันว่า ในวันพระราชทานเพลิงพระศพ ควรจะพิมพ์
หนังสือสักเรื่องหนึ่งอันเป็นการแต่ผู้ ที่มาถวายพระเพลิงในวันนั้น
เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติคุณที่ได้ทรงมีมา และเรื่องที่จะพิมพ์ขึ้น
นั้น ควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระองค์ท่าน ได้ทรงปฏิบัติในวงการ
แพทย์และการสาธารณสุข เมื่อได้ตรวจค้นดูแล้วเห็นว่า เรื่องต่อไป
สมควรจะนำมาพิมพ์ คือ

๑. โครงการกรมสาธารณสุข ซึ่งได้นำขึ้นทูลเกล้าถวาย
ในสมัยแรกตั้งกรม อันนับว่าเป็นประวัติสำคัญตอนหนึ่งของการ
สาธารณสุขแห่งประเทศไทย

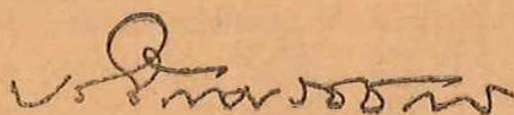
๒. ปาฐกถาเรื่อง การสาธารณสุขคืออะไร ซึ่งพระองค์
ทรงแสดงในที่ประชุมสาธารณสุขมณฑล ในขณะที่ทรงดำรงตำแหน่ง
อธิบดีกรมสาธารณสุข (คัดจากหนังสือแถลงการณ์สาธารณสุขเล่ม
๑ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๖๖)

๓. พระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร
แสดงประวัติของโรงเรียนแพทย์ตอนหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงบรรยายไว้
(คัดจากหนังสือสารศิริราช ฉบับฉลอง ๖๐ ปี ศิริราช)

๔. หลักรหินในทางก้าวหน้าของศิริราช (คัดจากหนังสือ
สารศิริราช ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓)

นอกจากนี้เห็นว่าพระประวัติในการสถาปนาพระอิสริยยศจาก
พระองค์เจ้ารังสิต ประยูรศักดิ์ เป็นกรมหมื่นไชยนาทนเรนทร และ
จากกรมหมื่น เป็น กรมขุน จากกรมขุน เป็น กรมพระ ควรจะ
นำมารวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย

ข้าราชการกระทรวงการสาธารณสุขหวังว่า หนังสือเล่มนี้
คงจะเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติในพระอุปการคุณ พระกรุณาคุณ
และพระจริยาวัตร อันดีงามของ พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาชัยนาทนเรนทร อยู่ตลอดชั่วกาลนาน.

กระทรวงการสาธารณสุข
วันที่ ๘ มกราคม ๒๔๘๕

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

ประกาศตั้งกรม

คุณมัลลิก พระพุทธศาสนกาล เป็นอภิศก ๒๕๕๗ พระพรษา
กาลปัตถุบัน จันทรโคจร พยัคฆลัมพัทธ กรรติกมาส กาศปัตถุ
นวมิตถิพุทธวาร สุริยคติกาล พฤศิกายนมาส เอกาทสมสุรทิน
โดยกาลนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร
บุรุษบรมนราธิราช ฟีนิตประธานารมมหาสมมตวงษ์ อภิศกพงษ์วิมล
รัตนวรัชตติยราชินิกโรคม จาตุรนต์บรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ
อุทโทสุชาต สังสุทธเคราะห์ณี จักริบรมนารถ จุฬาลงกรณราช
วรางกูรบรมมกุฏนเรนทร์สุร สันตติวงษ์วิสิฐ สุธาษิตบุรพาธิการ
อตุลยภักษญาณินหาร อภิเรกขุญญตธิ ธัญลักษ์ณวิจิตร โสภาคยธรรม
พางค์ มหาชนโนตตะมางคประณตบาทบงกชยุคล ประสิทธิ์สิริสรรพคุณ
ผล อุดมบรมสุขมาลย์ทิพยเทพวตารไพศาลเกียรติคุณ อตุลยพิเศษ
สิริเทพเวศรานุรักษ์บุริมศักดิ์สมญา เทพทวารวดีศรีมหาบุรุษสุต
สมบัติ เสนางคนิกรรัตนอัครโกศล ประพนธปรีชามัทธสมาจาร
บริบูรณ์คุณสารสยามาภินครวรุฒเมกราชคิลก มหาปรีวารนายก
อนันตมหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศรีนทร บรมชนกาศิศรสมมต
ประสิทธิ์วิรายศมโหดม บรมราชสมบัติินพยุภลเศวตฉัตรราชฉัตร ศิริวิรัต
โนปลักษณมหาบรมราชาภิเศกาสีต สรรพทศทิศวิชัย สกล
มไพศวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม

บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาทิไตรรัตน์สรณารักษ์อตุลยศักดิ์
 อรรคนเรศรามาชิตี เมตตากาภุณาสีชลหฤไทย อโนปไมยบุญการ
 สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบศร์ ประเมนตรธรรมิกมหาราชาธิบดีราช
 บรมนารถพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิต
 ประยูรศักดิ์ ไทเสด็จไปทรงศึกษาวิชาการณประเทศเยอรมันนั้นได้
 เข้ามหาวิทยาลัยเมืองไฮเคลแบร์ก ทรงเอาพระไทยใส่ในวิธีการศึกษา
 ไทเสด็จกลับเข้ามารับราชการสนองพระเดชพระคุณ ตำแหน่ง ผู้ช่วย
 ปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ แลมีหน้าที่พิเศษเป็นผู้ตรวจการโรง
 เรือนราชแพทยาลัยแลโรงเรียนฝึกหัดครู พระองค์เจ้ารังสิตประยูร
 ศักดิ์ เป็นพระเจ้าน้องยาเธอที่สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนาพระ
 บรมราชเทวี ได้ทรงทูลบำรุงมา ตั้งแต่ทรงพระเยาว์จนกาลทุกวันนี้
 นับว่าเป็นที่สนิทชิดชอบในพระองค์อีกส่วนหนึ่ง ยศถันทรงเจริญ
 พระชนมายุ แลกอปรด้วยวุฒิวิชาสามารถ สมควรที่จะเลื่อนพระ
 อิศริยยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าน้อง
 ยาเธอพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มี
 พระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
 หมื่นไชยนาทนเรนทร สิงหนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราช
 กำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญ
 พระชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศิริ
 สวัสดิ์พิพัฒน์มงคลวิบุลยคุณผลมโหฬาร ทุกประการ

เจ้ากรม เป็นหมื่นไชยนาทนเรนทร ถอดศักดินา ๖๐๐
 ให้ทรงตั้ง ปลัดกรม เป็นหมื่นอุไทยนครคุณาคม ถอดศักดินา ๕๐๐
 สมุหบัญชี เป็นหมื่นมโนรมย์บำรุงราษฎร์ ถอดศักดินา ๓๐๐
 ให้ผู้ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์ทั้ง ๖ นี้ ทำราชการในหลวง
 แลในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบัญชี
 ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีสุขสวัสดิ์เจริญเทอญ.

(คัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ หน้า ๑๘๓๕ ๑๑ พ.ย. ๒๔๕๓)

ประกาศ

เลื่อนกรม ตั้งพระองค์เจ้า และตั้งเจ้าพระยา

คุณมัสสุ พระพุทธศาสนากาลเป็นอดีตภาค ๒๔๖๕ พรรษา
ปัตตุมันกาล โสณสังวัจฉร พุทธจักขณมาส เอกาทศมสูตริน
โสรวาร โดยกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ เอกอัคร
มหาบรมบรมนาถราชินี พินิตประชานารถมหาสมมตวงษ์ อดีต
พงษ์วิมลรัตน์ วรชัตติยราชินิกโรคม จาตุรนต์บรมมหาจักรพรรดิ
ราชสังกาศ อภิตาชาตีสังสุตยเคราะห์จักรบรมนารถ จุฬาลงกรณ์
ราชวรางกูรบรมมกุฏนเรนทรสูรสันตติวงษ์วิสิษฐสุสาธิตบุรพาธิการ
อตุลยกฤษฎาภินิหารอดีตบุญฤทธิชัยลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรพวงค์
มหาชนโนตตะมางคประณต ขาทบงกชยุคล ประสิทธิสรพศุภผล
อุดมบรมสุขุมาลัย ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอตุลยพิเศษ
สรพเทพเวศรานุรักษ์ บรมศักดิ์สมญาเทพทวาราวดีศรีมหาบรมสุต
สมบัติ เสนางคณิกวรรคต อัครโกศลประพนธปรีชามัทธสมาจาร
บริบูรณ์คุณสาร สยามาทินทร วรุตเมกราชติลกมหาปรีวารนายก
อนันต มหันทวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศรีนทร บรมชนกาศิศรสามต
ประสิทธิวรยศมโหดม บรมราชสมบัติ นพปฎลเสวตรมัตตราติฉัตร
ศิริวัตรโนปลักษณ์ มหาบรมราชาภิเศกาสีต สรรพทศทิศ วิชิตไชย
สกลมไหศวรรย์มหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม
บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์ อตุลยศักดิ์

อัครนเรศวรราชบิดา เมตตากาภรณ์าสีทศกฤไทย โอนไปมยบุญการ สกล
ไพศาลมหารัษฎาธิเบนท์ ปรเมนทรธรรมิก มหาราชธานีราช บรม
นารถพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาท
นเรนทร เติบโตได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับราชการสนองพระ
เดชพระคุณในตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงศึกษาธิการ ทั้ง
ได้ทรงรับราชการในหน้าที่พิเศษต่าง ๆ มีหน้าที่เป็นผู้ตรวจการโรงเรียน
ราชแพทยาลัยแลโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นต้น ได้ทรงปฏิบัติราชการ
เป็นระเบียบเรียบร้อยเจริญขึ้นด้วยพระคุณวุฒิวิชา สามารถ เป็น อัน มาก
ถึงปรากฏในประกาศทรงกรมครั้งก่อนนั้นแล้ว

ต่อมาเมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๕๘ ได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร เป็น
ผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย ก็ได้ตั้งพระทัยรับราชการสนอง
พระเดชพระคุณด้วยความสามารถได้จัดวางระเบียบแผนการโรง
เรียนให้เรียบร้อยเจริญยิ่งขึ้นเป็นอเนกประการ กล่าวคือ ได้ทรงแก้ไข
และขยายหลักสูตรการศึกษาวชิราวุธ ทั้งจัดระเบียบการสอนวิชา
และการฝึกหัดนักเรียนแพทย์ นักเรียนพยาบาล นักเรียนพยาบาล
และนักเรียนผดุงครรภ์ให้ดีขึ้น

ส่วนโรงพยาบาลศิริราชซึ่งรวมอยู่ใน โรงเรียน ราช แพทยา
ลัยนั้นก็ได้ทรงจัดระเบียบการขึ้นใหม่ให้กิจการดำเนินไปตามแบบโรง
พยาบาลตามสมัยนิยม เป็นประโยชน์แก่การสอนวิชาแลฝึกหัด
แพทย์และการพยาบาลยิ่งขึ้นด้วย

เมื่อพระพุทศักราช ๒๔๖๐ โปรดเกล้าฯ ให้รวมโรงเรียน
ราชแพทยาลัย กับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นโรงเรียนเดียวกัน
ตั้งขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระ
เจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร รัชมหาการในตำแหน่ง
อธิบดี ได้ทรงวางระเบียบการปกครองจัดหลักสูตรและการสอนใน
มหาวิทยาลัยให้เป็นหลักฐานเจริญยิ่งขึ้น

ครั้นถึงพระพุทศักราช ๒๔๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้นำเป็นอธิบดีกรมสาธารณสุข ก็ได้ทรงจัดวางโครงการสาธารณสุข
สำหรับประเทศซึ่งจักให้เจริญยิ่งขึ้น และได้เริ่มดำเนินการตาม
โครงการนั้นมาจนบัดนี้

ส่วนราชการในพแนกเสื่อป่า เมื่อพระพุทศักราช ๒๔๕๘
โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมนักเรียนแพทย์เสื่อป่าหลวงในพระบรมราช
ูปถัมภ์ขึ้นแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรม
หมื่นไชยนาทนเรนทร เป็นผู้บังคับการ ก็ได้ทรงพระอุตสาหะปฏิบัติ
การงานวางระเบียบและจัดการฝึกหัดสั่งสอนให้แพทย์ และ นักเรียน
แพทย์ในกรมนี้มีความรู้และความสามารถทำการ พยาบาล ใน สนาม
แล้วทรงจัดกองพยาบาลเสื่อป่าไปทำการพยาบาล และจัดการสุขาภิบาล
ในเวลาพักซ้อมวิชุตเสื่อป่าทุกคราวมา ทั้งได้ทรงพระอุตสาหะเสด็จ
ออกไปในการฝึกซ้อมวิชุตวิธีด้วยพระองค์เองด้วย

เมื่อได้พิจารณาการงานที่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชย
นาทนเรนทร ได้ทรงปฏิบัติราชการมา ย่อมสำแดงปรากฏชัดว่าเมื่อ
ได้ทรงรับราชการในตำแหน่งใด ก็ตั้งพระทัยสนองพระเดชพระคุณ

ด้วยพระปรีชาสามารถอภิปรายด้วยพระอุทสาหะพิริยภาพมิไต่ย่อ หย่อน
 ในส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ไต่ทรงเป็นผู้สนิทชิด
 ชอบพระราชอัธยาศัยแต่เดิมมา จึงทรงพระหนักชั้พระราชนิพนธ์
 ในความจงรักภักดีต่อฝ่าละอองธุลีพระบาทโดยมั่นคง เป็นที่ไว้วางพระ
 ราชหฤทัย สมควรจะได้เลื่อนพระอิสริยยศให้ใหญ่ยิ่งขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้เลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ
 กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร เป็นกรมขุน มีพระนามตามจารึกในพระ
 สุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนไชยนาทนเรนทร สิ้นนาม
 ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม
 ในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิ
 ภาณคุณสารสมบัติ สรรพศิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล วิบุลยศฤกษ์ผล สกต
 เกียรติยศมโหฬารทุกประการ

เจ้ากรม เป็นขุนไชยนาทนเรนทร ถัดศักดินา ๖๐๐
 ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม คงเป็นหมื่นนอทัยนครคุณาคม ถัดศักดินา ๕๐๐
 สมุหซ้ายบุรี คงเป็นหมื่นมโนรมย์บำรุงราชบุรี ถัด
 ศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งไต่เลื่อนแล้วคงบรรดาศักดิ์ทั้ง ๖ นี้ ทำราชการใน
 หลวงแลในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหซ้ายบุรี
 ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ประกาศสถาปนาพระราชวงศ์

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดีจักรีนฤเบศนทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึงราชจริยมานุวัตรที่ได้ทรงประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นสวัสดิคิมงคลแก่พระบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรครองน เป็นอันว่าการบูชาพระศรีรัตนตรัย และเทพยพลี ทักขิณยานุประทานอทิศฺสนของพระเดชพระคุณสมเด็จพระบูรพการี และพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้ว บัดนี้ทรงพระราชปรารภถึงพระบรมวงศ์านุวงศ์ ซึ่งทรงพระคุณเป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศของพระราชวงศ์ และได้ทรงมีพระคุณประการมาแก่พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สัมควรจะเฉลิมพระเกียรติยศสนองพระคุณเนื่องในงานพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกตามราชประเพณีซึ่งเคยมีมาแต่ก่อน

ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ได้ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณในสมเด็จพระบรมมิตูลาธิราชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในตำแหน่งหน้าที่อันเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของชาติ และทรงริเริ่มการสาธารณสุขของประเทศ ทั้งเร่งฝึกวิชาชั้นมหาวิทยาลัยให้ขึ้นสู่ระดับสูงทาง

วิทยาศาสตร์ตามปัจจุบันนิยม จนบรรดาแพทย์แผนปัจจุบันพากัน
นับถือพระองค์ท่านครูเป็นบูรพาจารย์ทั่วไป แม้ในขั้นบริหารกิจ
การให้เกิดเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและอาณาประชาราษฎร
โดยอเนกประการ ทั้งมีข้อความพิสดารปรากฏอยู่ในประกาศเมื่อครั้ง
ทรงรับพระสุพรรณบัฏ เป็นกรมหมื่นและกรมขุน โดยลำดับนั้นแล้ว

ครั้นถึงในรัชกาลปัจจุบันนี้ ตลอดเวลาที่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวยังมีไต่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน โดยพระองค์เองก็ไต่ทรง
สนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งประธานผู้สำเร็จราชการ แทน พระ
องค์ ประธานอภิรัฐมนตรีสภา และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
โดยลำดับ ไต่ทรงรับพระราชภาระและทรงบริหารพระราชกรณีย
กิจต่างพระเนตรพระกรรณให้สำเร็จลุลงไปได้โดยเรียบร้อย ด้วย
พระอุตสาหะวิริยะอย่างแรงกล้า ประกอบด้วยทรงมีพระปรีชาญาณอัน
สุขุมคัมภีรภาพในรัฐประศาสน์นโยบาย จึงทรงวินิจฉัยเหตุการณ์และ
ทรงบริหารพระราชกรณียกิจผ่อนผันเป็นไปในทางที่ชอบโดยเหมาะสม
แก่กาลเทศะ ยังผลดังกามให้เกิดแก่ประเทศชาติเป็นอย่างดีสมพระ
ราชหฤทัยดังปรากฏเป็นที่ทราบอยู่ทั่วกันแล้ว

อนึ่ง ไต่ทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึงกาลก่อน อันกรมขุนชัย
นาทนเรนทร ไต่ทรงมีพระวิสาสะสนิทสนมมาในสมเด็จพระบรม
ราชบุรพการี จำเริญที่ไต่ประสูติและเสวยพระราชสมภารท่านนั้น สมเด็จพระ
พระอัยยิกาเจ้าไต่ทรงอุปถัมภ์เลี้ยงดูมาดุจดัง พระโอรส ของ พระ องค์
ประทัยร่วมพระตำหนักมากับสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวง
สงขลานครินทร์ ทรงร่วมพระหฤทัยสนิทเสน่หากันมาแต่ทรงพระ

เขาวัว จึงเป็นเหตุให้ทรงสนิทสนมตลอดถึงพระโอรสธิดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสังฆสถานทวาทธำมรงค์ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันด้วยวิสาสะ อันนี้ยังคงมีมาตลอดจนถึงกาลปัจจุบัน ในขณะที่ทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าเหลืออยู่พระองค์เดียว ทรงตั้งอยู่ในวิญญูคติฐานนิยภาพ เป็นที่นับถือรักใคร่ของราชสกุลวงศ์ทั้งแต่พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงมา และมีพระอัยยาคี้อยู่ตรงนั้นคงในสุจริตสัมมาจาริมีความจงรักภักดีต่อไต่ฝ่ายละของขล้พระบาทอยู่โดยปรากฏ จึงสมควรที่จะทรงพระกรุณาหย่อนพระเกียรติยศให้สูงศักดิ์ยิ่งขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ดำรัสสั่งให้เลื่อนกรม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทรขึ้นเป็นกรมพระ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัยนาทนเรนทร จุฬาลงกรณราชวโรวต สยามสุขุขยทบุรุษการิเมตคาสีคตลฤทัย อาชชวมัททวธยาศัยสุจาร วิวิธเมธีวงศาธิราชสนิท นวมนิศรสุมันตนิกุล ตีรตนคุณสรณาภิรักษ์ ประยุรศักดิ์ธรรมมิกนารถพิตร สิงหนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามอย่างธรรมเนียมพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลวิบุลยศฤกษ สกลเกียรติยศ เกษานุภาพมโหฬารทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรมเป็น พระชยนาทนเรนทร ถ้อยศักดิ์นา ๘๐๐
 ให้ทรงเลื่อนปลัดกรมเป็น หลวงอภัยนศรคุณาคม ถ้อยศักดิ์นา ๖๐๐
 ให้ทรงเลื่อนสมุหบัญชี เป็นขุนมนเอยมย์บำรุงราษฎร
 ถ้อยศักดิ์นา ๕๐๐

ให้ผู้ซึ่งไต่เลื่อนตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ จงทำราชการในหลวง
 และในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบัญชี
 ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีสุขสวัสดิ์เจริญเทอญ.

(ถัดจากราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ ๒๗ เล่ม ๖๗ ๕ พฤษภาคม ๒๔๕๓)

ประกาศ

ตั้งผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย

มีพระบรมราชโองการเห็นเกล้า ๆ คำว่า วิทยาลัย โรงเรียน
ราชแพทยาลัยได้จัดการศึกษาวิชาแพทยเจริญยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ทั้ง
กิจการของโรงเรียนก็ได้ขยายกว้างขวางขึ้น เป็นหลักฐาน ในการ
ศึกษาวิชาแพทยได้สมควรจะมีผู้ทรงคุณวุฒิสามารถตั้งขึ้น
เป็นผู้บัญชาการ ทรงพระราชดำริว่า มหาอำมาตย์ตรี พระเจ้า
น้อยยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร ผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวง
ธรรมการ สมควรจะเป็นผู้ทรงบังคับบัญชาการโรงเรียนนี้ได้ จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้มหาอำมาตย์ตรี พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร เป็นผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย
ตั้งแต่วันที่ ๑๖๑๕

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๓ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๘
เป็นวันที่ ๑๖๑๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

(คัดจากประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๒๘ พ.ศ. ๒๔๕๘ หน้า ๓๖)

ประกาศ

ตั้งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย

และตั้งผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มีพระบรมราชโองการเห็นเกล้าฯ ดำรัสสั่งว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระคัมภีร์ฐานันกับกรมมหาวิทยาลัย ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นในกระทรวงธรรมการแล้วนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า มหาอำมาตย์ตรีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร ผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย ทรงคุณวุฒิสามารถสมควรจะทรงรับราชการในตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย กับมหาอำมาตย์ตรี พระยาอนุกิจวิบูล เจ้ากรมกรมวิสามัญศึกษา สมควรจะเป็นผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร เป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย และให้มหาอำมาตย์ตรี พระยาอนุกิจวิบูล เป็นผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้ไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๖ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๐
เป็นวันที่ ๒๓๓๙ ในรัชกาลปัจจุบัน

ประกาศ

ตั้งกรมสาธารณสุขและตั้งอธิบดีกรมสาธารณสุข

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า การสุขาภิบาลแผนกป้องกันความป่วยไข้ให้ความสุขแก่ประชาชนคือ (Public Health) ซึ่งบัดนี้ยังแยกย้ายกันอยู่ทางกระทรวงนครบาลและกระทรวงมหาดไทยเป็น ๒ ทางนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า ควรรวมการอันนี้ทำเสียเป็นแผนกเดียว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกการสุขาภิบาลแผนก^{นี้}จากกระทรวงนครบาล มารวมกับกรมประชาภิบาลในกระทรวงมหาดไทย ตั้งขึ้นเป็นกรมใหญ่กรมหนึ่ง เรียกว่ากรมสาธารณสุข ให้ขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ส่วนการนคราภิบาล (Municipality) ของกรุงเทพ ฯ เช่นทำสะพานและถนนซึ่งเคยรวมอยู่ในกรมสุขาภิบาลนั้นให้คงไว้ในกระทรวงนครบาลตามเดิม อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยเป็นผู้ทรงคุณความสามารถในทางการแผนก^{นี้}เป็นอันดี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร อธิบดีกรมมหาวิทยาลัย เป็นอธิบดีกรมสาธารณสุขตั้งแต่บัดนี้สืบไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

(คัดจากประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๓๐ พ.ศ. ๒๔๖๑ หน้า ๓๐๖)

โครงการตั้งกรมสาธารณสุข

คำนำ

ตามประกาศตั้งกรมสาธารณสุขนั้น ปรากฏว่ามีพระราชประสงค์จะให้ กรมสาธารณสุขเป็นกรมสาธารณสุขแห่งชาติ มีหน้าที่ ทำหน้าที่จัดการควบคุม การ สาธารณ สุขใน ประเทศสยาม ทั้ง ไปจึง ได้ ทำวิธีวางรูปโครงการสำหรับกรมนี้ให้สัมพันธ์ลักษณะของกรม ซึ่งจะ เป็น ศูนย์กลางสำหรับการสาธารณสุขแห่งชาติ ในการวางโครงการนี้ ได้พิจารณาการสาธารณสุขของประเทศอื่น ๆ และเลือกหาหลักสำคัญซึ่งนิยมกันทั่วไปแล้วว่าอาจบังเกิดผลสำเร็จได้ เพื่อนำมาใช้เป็น แบบอย่าง แต่จะต้องอนโลมให้เหมาะแก่สภาพ และฐานะของประเทศสยาม จึงต้องพิจารณาถึงลักษณะการแพทย์การปกครองบ้านเมือง สภาพและประเพณีของพลเมืองในประเทศสยาม ทั้งต้องพิจารณาถึงความบกพร่อง และความลำบากซึ่งมีอยู่ในขณะนี้ เช่น การที่พลเมือง ยังขาดความรู้ในทางสาธารณสุขเป็นต้น ซึ่งอาจแก้ไขให้ดีขึ้นได้ใน เวลาไม่ช้านัก โดยใช้อุบาย ให้เหมาะแก่ฐานะ และการที่ไม่มี พนักงานผู้ได้รับความอบรมแล้วเพียงพอ ซึ่งจะแก้ไขไม่ได้โดยเร็ว ต้องค่อยบำรุงให้เจริญขึ้นเป็นลำดับไป

ในขั้นต้นนี้ ได้กล่าวตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ นอกกรม สาธารณสุขด้วย เพราะเป็นผู้ต้องรับผิดชอบในงาน สาธารณ สุข ส่วน หนึ่ง ในพระราชอาณาจักร และเป็นผู้ที่ควรจะต้องช่วยกรมสาธารณสุขตามมากแล่น้อย

ผู้ปกครองท้องถิ่นและกรรมการสภาภิบาล เป็นเจ้าหน้าที่ซึ่ง
นับว่าสำคัญที่สุดเพราะต้องรับผิดชอบในงานสาธารณสุข ส่วนมากที่
ต้องลงมือทำในท้องถิ่นต่าง ๆ และงานของกรมสาธารณสุขเป็นอันมาก
ที่จะสำเร็จไปได้ ก็ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่เหล่านั้นทำการร่วมมือกับกรม
การช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ เช่น ดำรงวัชรเป็นต้น ก็เป็นสิ่งที่
จำเป็นสำหรับกรมสาธารณสุขเหมือนกัน เพื่อกิจการจะได้ปฏิบัติการตาม
พระราชบัญญัติสาธารณสุขให้โดยผลเป็นที่ยพอใจได้ ยังมีเจ้าหน้าที่
ฝ่ายอื่นอีก เช่น สภากาชาดสยามรอกเฟลเดอร์เฟาน์เดชัน สมาคม
มิชชันนารี และสมาคมอื่น ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยความมุ่งหมายเช่นเดียวกัน
กัน สมาคมเหล่านั้น แม้ว่าจะไม่ใช่เจ้าหน้าที่แท้ ก็อาจหวังให้ช่วย
หนุนการสาธารณสุขได้

การสาธารณสุขและการแพทย์ทั้งสิ้นในพระราชอาณาจักร อาณาเขต
จำต้องระดมขอให้แก่กรมสาธารณสุขตามส่วนที่สมควรเป็นประเภท ๆ
เพื่อจะได้ตั้งโครงการขึ้นให้เหมาะแก่ความประสงค์ได้ แต่งานนั้นย่อม
จะแบ่งให้เฉียบขาดที่เดียวไม่ได้ ความรับผิดชอบจะต้องถ่ายกันอยู่
มาก และการร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วกับกรม
สาธารณสุขก็ต้องเป็นอย่างน้ำใสใจจริงจึงจะได้ผลดี

เพื่อเข้าใจโดยสังเขปว่า งานซึ่งจัดมอบให้แก่กรมสาธารณสุข
ตามบันทึกถนนมณฑลและลักษณะอย่างไร จัดตั้งแสดงเสียก่อนว่า
งานประเภทใดจะเหลือไว้ให้เจ้าหน้าที่อื่น ๆ

ในการกล่าวถึงกิจการต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่อื่น นอกกรม
สาธารณสุขเช่นนั้น หาได้หมายจะวางจำกัดหน้าที่หรือความรับผิดชอบ

ชอบของเจ้าหน้าที่เหล่านั้นไม่ เหตุว่าโครงการวางระเบียบของกรม
อนันต์ กล่าวถึงแต่หน้าที่ปกครองและกรณีอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นสำหรับ
กรมเองเท่านั้น การจำกัดและวางหน้าที่โดยละเอียด ด้วยความรับผิดชอบ
ชอบในทางสาธารณสุขของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ นั้น จึงเป็นกิจของพระ
ราชบัญญัติในทางสาธารณสุขซึ่งมีอยู่บ้างแล้ว หรือซึ่งจะได้ตราขึ้น
ต่อไป พระราชบัญญัตินี้ กรมสาธารณสุขควรเป็นผู้ร่าง เพราะเป็น
เครื่องประกอบคู่กันกับโครงการ พระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ ในทาง
สาธารณสุข เท่าที่มีอยู่กัน อาจกล่าวได้ว่าไม่ได้ตั้งขึ้นเป็นกิจลักษณะ
และยังบกพร่องอยู่เป็นอันมาก

วิธีแบ่งงานสาธารณสุขในพระราชอาณาเขต

ธุรการสาธารณสุข

ซึ่งกรมสาธารณสุข

ควรรับผิดชอบโดยลำพัง

หน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับการปกครองกรม
สาธารณสุข แล้วยังจำเป็นสำหรับการของ
กรมนี้ เห็นได้ว่าเป็นกิจเฉพาะกรมโดยแท้
ส่วนการอื่น ๆ ข้างประเภทนั้น ก็แยกออกจาก
หน้าที่ของกรมสาธารณสุขแห่งชาติไม่ได้ ด้วย
กรมเช่นนี้ ใช่ว่าจะมีฐานะเพียงเป็นผู้แทน พระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องสาธารณสุขทั้ง
ปวงในประเทศสยามเท่านั้นก็หาไม่ได้ยังต้องเป็น
ปฎักษาและเป็นเจ้าหน้าที่ในทางวิชาการของรัฐ
บาลในเรื่องนี้ด้วย หน้าที่ชนิดนี้อาจจำแนกได้
ดังต่อไปนี้คือ แนะนำเจ้าหน้าที่การสาธารณสุข
ประเทศสยามในเรื่องสาธารณสุขเรื่องหนึ่งเรื่อง

ใด หรือทุกเรื่องแนะนำเรื่อง พระราชกำหนดกฎ
หมาย การสาธารณสุขซึ่งใช้ทั่วไป ใช้อย่างไร
นั้น ยังควรแนะนำในเรื่องพระราชกำหนดกฎ-
หมาย เช่นพระราชบัญญัติการก่อสร้างเป็นต้น
ซึ่งเกี่ยวข้องกับสาธารณสุขอย่างไม่มีปัญหา และ
แนะนำให้ทำแบบแผนต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องการ
เปลี่ยนแปลงลักษณะสาธารณสุขแห่งชาติ และ
จะต้องจ่ายเงินจากท้องพระคลัง ๆ กับทั้งกำหนด
ว่าการสาธารณสุขของท้องที่ จักต้อง ไม่ต่ำกว่า
เกณฑ์ใดเป็นอย่างเร็ว (Minimum Standard)

การแนะนำนั้น หากจะให้ปฏิบัติตามได้จริง
ก็ต้องอาศัยความรู้เห็นซึ่งเพียงพอ และ ถูก
ต้อง ทั้งจักต้องทราบว่าการแนะนำนี้ได้ปฏิบัติ
ตามกันเพียงใด เพราะฉะนั้น การตรวจตราจึง
ต้องเป็นงานส่วนใหญ่ประเภทหนึ่งของกรมสา-
ธารณสุขเป็นธรรมดา

อนึ่งกรมนี้ต้องสะสมสถิติจากทุกแห่งที่จะ ได้
รวมทั้งจากกระทรวงทบวงกรมอื่น ๆ จากผู้ปกครอง
ท้องที่และจากต่างประเทศด้วย ทั้งต้องเป็น
กองกลางสำหรับแยก แจก และใช้สถิตินั้นให้
เป็นประโยชน์

สถิติที่กรมต้องใช้นั้น รวมทั้งทะเบียนคน
เกิดคนตายและเจ็บไข้ ซึ่งได้รับจากแหล่งต่าง ๆ
และเรียบเรียงเป็นสถิติพยากรณ์ สถิติพยากรณ์
เช่นนี้^๕ บัญชีของการสาธารณสุขทั้งปวง
และเป็นส่วนสำคัญ ในการประมาณ ผลของการ
สาธารณสุขอันได้จัดทำไว้ เป็นหลักสำคัญใน
การทำแบบแผน ซึ่งปฏิบัติตามได้โดยประหยัด
ทรัพย์ เป็นสิ่งซึ่งต้องใช้เพื่อให้รัฐบาลสามารถ
ยืนยันสถิติอันถูกต้องแก่สันนิบาตชาติ และสัน-
นิบาตสภาภาษาต่างประเทศซึ่งเป็นสัมพันธ์แห่งสมาคมนี้^๖
สมาคมทั้งนี้^๗ ได้มีคำขอเรียกสถิติเหล่านี้ มาโดย
ถ้วนหลายครั้งแล้ว แต่ประเทศสยามไม่สามารถ
ที่จะยื่นให้ได้

การตรวจค้นหาเหตุความเจ็บไข้ และการ
ฝึกหัดเจ้าพนักงานสาธารณสุข ในทาง วิชาการ
แท้จริงเป็นกิจ สำคัญ สำหรับกรม สาธารณ สุข
เช่นเดียวกัน แต่งานนี้^๘ ถ้าเห็นว่าจะเป็นการสะดวก
และประหยัดทรัพย์กว่าในขณะนี้ ก็อาจแบ่ง
มอบให้เจ้าหน้าที่อื่น ๆ ทำแทนได้บางส่วน เมื่อ
มีผู้คนและเครื่องมือใช้ตามสมควรอยู่แล้ว และ
เป็นที่ไว้วางใจได้ การช่างสุขาภิบาลและการ
แนะนำทางกฎหมายก็เช่นเดียวกัน

ขุระการซึ่งเหลืออยู่นอกจากนี้ และซึ่ง
 กรมสาธารณสุขจะทำได้เองโดยลำพังนั้น ไซ้
 แต่จักต้อง อยู่ใน ประเภท ซึ่งกรม สาธารณ สุข
 สามารถทำได้ โดยมี ได้รับความ ช่วยเหลือ จาก
 ภายนอกเท่านั้น ยังต้องเป็นการซึ่งนับว่าสำคัญ
 แก่ชาติอย่างเอกด้วย กล่าวคืออยู่ในประเภทที่
 ผลทั่วไปทั้งพระราชอาณาจักร ข้อยกเว้นจาก
 ที่กล่าวนี้ต้องมีอยู่บ้าง ถึงแม้ประเภทการนั้น
 จะไม่มีผลแผ่ไปทั่วพระราชอาณาจักรก็ดี เช่น
 เมื่อปรากฏชัดเจนว่ากรม สาธารณสุข สามารถ
 ทำกิจการของท้องถิ่นแห่งใดได้ ดีกว่า เจ้าของท้องถิ่น
 นั้นเองเป็นอันมาก เพราะมีทุนรอนมากกว่า
 เครื่องใช้ดีกว่าพ้นจากสภาพต่าง ๆ ซึ่งเป็นของ
 ประจำท้องถิ่นมากกว่า หรือเพราะเหตุอื่น ๆ อัน
 สมควรเป็นต้น

ตามเกณฑ์ข้างบนนี้ การงานต่อไปในจังหวัด
 เป็นของกรมสาธารณสุข กล่าวคือ การศึกษา
 ในทางสาธารณสุข สำหรับ ประชาชนการสง -
 เคราะห์ทำโรคและมารดา การคุ้มครองดูแลคน
 เสี่ยงโรค และการพิเศษอื่น ๆ รวมทั้งการปฏิบัติ
 ในเรื่อง โรค ติดต่อกันหลาย ชนิด ด้วยการ ย้องกัน
 โรคติดต่อกัน แม้จะยังจัดไม่สำเร็จได้ทุกชนิด

ก็จะต้องรวมไว้ในโครงการตั้งระเบียบกรมสา-
 ธารณสุข แห่งชาติ ด้วย ตัวอย่าง อโรคี สหรัย
 โรคติดต่อซึ่งยังยั้งกันไม่สำเร็จได้นั้น คือ ไข้
 จัปลัน (มาลาเรีย) กามโรค แลโรคเรื้อน
 เป็นต้น ในการที่จะป้องกันโรคเหล่านี้ให้แข็งแรง
 และสำเร็จได้นั้น ท้องที่ใด ๆ ไม่มีกำลังพอที่
 จะทำได้ในขณะนั้น จึงต้องอาศัยกำลังของรัฐบาล
 การที่จะป้องกันโรคเหล่านี้ให้สำเร็จ ต้อง อาศัย
 การเชื่อมหน้าทักกันอย่างพิถีพิถัน และ
 อาศัยพระราชกำหนดกฎหมายพิเศษ เหตุฉะนั้น
 ถึงแม้เจ้าหน้าที่การสาธารณสุขอื่น ๆ ซึ่งเป็น
 ร้อง เช่น สภาอากาศสยาม และโรคเฟลเลอร
 เฟาน์เตชัน อาจเข้าช่วยจนถึงกับลงมือจัดการ
 บางส่วนไปได้ก็ดี การที่จะเข้าเป็นตัวแทนรับผิดชอบ
 ชอบเสียทั้งสินนั้นหาได้ไม่ด้วยเป็นการชักชวนที่
 รัฐบาลใด จะมอบอำนาจในทางกฎหมาย หรือ
 คำรวจให้แก่สมาคมเชลยศึกก็ เหตุฉะนั้น
 การงานเบ็ดเสร็จใด ๆ ในประเภทนี้ ควรให้กรม
 สาธารณสุข ซึ่งเป็นผู้แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน
 เรื่องสาธารณสุขทั้งสินในประ-
 เทศสยามนั้นเป็นผู้บังคับการ

กิจการต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมานี้ แม้กรม

สาธารณสุขอาจทำไปไต่เอง โดยลำพังข้าง อย่าง
หรือทุกอย่างก็จริงอยู่ แต่ก็ย่อมจะไม่เป็นการ
ประหยัดทรัพย์ ในทุก ๆ เรื่องไปกรรมสมควรใช้
อุบายชักชวนผู้ปกครองท้องถิ่น กรรมการบวรภิ
บาล และสมาคมเชลยศึกคิดให้อาสาทำการ
ตั้งกล่าวแล้ว ส่วนใดที่กรมเห็นสมควรให้ทำ
ควรร่วมมือกับเจ้าหน้าที่เช่นนั้น และควรเชื่อม
งานของเจ้าหน้าที่เหล่านั้น ให้ติดต่อกันเป็น ระเบียบ
เดียวกัน

การกักโรคทางทะเล

ฉะเพาะในขณะนี้ การกักโรคทางทะเลเป็น
เรื่องสำคัญในประเทศสยาม ด้วยเหตุที่กระ
ทรวงการต่างประเทศ และสภาเผยแผ่พานิช
จึงได้สนใจในเรื่องนี้มามาก การกักโรคทาง
ทะเลเป็นเรื่องสำคัญสำหรับชาติ เพราะมีผล
ซึ่งไม่จำกัดอยู่แต่ฉะเพาะในท้องถิ่น เหตุฉะนั้น
จึงควร อยู่ใน ประเพณีการ ซึ่ง กรม สาธารณ สุข
ควรรับผิดชอบ

บัดนี้เป็นที่รู้เห็นกันอยู่แล้วว่า การกักโรค
ทางทะเลนั้น ใช้แต่จะมีผลต่อประเทศที่ทำการ
กักโรคฝ่ายเดียวเท่านั้น ยังเกี่ยวกับนานา
ประเทศอีกด้วยโดยชัดเจน ดังปรากฏโดยการ
เรียกประชุมผู้แทนนานาประเทศ เพื่อหารือกัน

ในเรื่องนั้นมาหลายคราวแล้ว และโดยที่สันนิ
 ษัตยาก็สนใจในเรื่องนี้อยู่เป็นอันมากด้วย อีก
 นัยหนึ่งการกักโรคทางทะเลในสมัยนั้น ย่อมเกี่ยว
 เนื่องกับ ความจำเป็น เรื่องสหกรณ์ ระหว่างนานา
 ชาติเพื่อยोगกันซึ่งกันและกัน โดยวิธีใดที่ก
 ขวางต่อทางพาณิชย์น้อยที่สุด จึงตกเป็นหน้าที่
 ของประเทศสยามซึ่งเป็นสมาชิกของ สันนิ ษัต
 ยัตที่จะเข้าร่วมมือกับประเทศอื่นในการพยายาม
 ยามป้องกันโรคภัย ไม่เพียงแต่มีให้เจ้ามาสู่
 ประเทศของคนเท่านั้น แต่มีให้ออกจากประ
 เทศของตนไปสู่ประเทศอื่นด้วย เหตุฉะนั้น
 จะเป็นการสมควร ที่จะมอบ ธุระการ อันนี้ ให้แก่
 ฝ่ายปกครอง ณ เมืองท่าเรือสำคัญ บางแห่ง ก
 ฎมสาธารณสุข ก็ ควร ต้อง เป็นเจ้า หน้าที่ ก
 กลางผู้ควบคุมการกักโรคทางทะเลนั้น

การควบคุมประเภทอื่น ๆ

กิจการอื่น ๆ ซึ่งกรมสาธารณสุขควรเป็น
 เจ้า หน้าที่ กลางควบคุมเช่นเดียวกันนี้ คือ
 การควบคุมอาหารกี้ยาต่าง ๆ และการควบคุม
 ต่าง ๆ ในพวกเดียวกันนี้ ซึ่งจะจัดขึ้นในภาย
 หน้า

พระการสาธารณสุข
ซึ่งกรมสาธารณสุข
แบ่งทำกับเจ้าหน้าที่
อื่น ๆ

พระการสาธารณสุข ซึ่งกรมสาธารณสุข
ควรแบ่งให้เจ้าพนักงานท้องถิ่น มีส่วน รับผิดชอบ
ด้วยนั้น รวมประเภทซึ่งเกิดเป็นการจำเป็นขึ้น
ในท้องถิ่น แต่ถ้าเจ้าพนักงานท้องถิ่นไม่จัดให้
สำเร็จไปได้แล้ว ก็จะเป็นเหตุให้โรคแพร่หลาย
ข้ามแดนท้องถิ่นนั้นทันที และเมื่อเป็นเช่นนั้น
เป็นอันตรายแก่พระราชอาณาจักรทั่วไป

เหตุฉะนั้นในเรื่องเช่นนั้น จะว่าไปทางหนึ่ง
แล้ว เป็นการไม่สมควรที่กรมสาธารณสุขจะ
เข้ารับผิดชอบจัดการ อันจำเป็นนั้น โดยเต็มที
แต่จะว่าไปอีกทางหนึ่งก็ไม่ควรมอบกิจอันนั้นให้
เจ้าของท้องถิ่นทำแต่ฝ่ายเดียวเหมือนกัน จึงควร
ร่วมมือทำการด้วยกันทั้งสองฝ่าย และแบ่งกัน
ออกค่าใช้จ่ายตามควร

การที่มาร่วมมือกันเช่นนั้น คือ

- ก) การป้องกันและระวังโรคระบาดทั่ว
- ข) การส่งเสริมการสุขาภิบาลในท้อง
ที่ โดยเฉพาะประเภทที่เกี่ยวข้องกับโรคระบาดทั่ว
- ค) การใช้พระราชบัญญัติสาธารณสุข
และสุขาภิบาล

เพราะฉะนั้น จึงควรจัดให้กรมสาธารณสุข
มีอำนาจและขั้วเพียงพอจะได้สามารถทำงาน
ส่วนนี้ได้

พระการสาธารณสุข
ซึ่งควรให้ท้องที่รับ
ผลิตชอบ

เมื่อได้มอบงานสาธารณสุขให้ แก่กรมสาธารณสุข
สุขเป็นส่วนที่กรมนี้ควรรับผิดชอบ และเป็น
ส่วนที่ควรตั้งงบประมาณไว้สำหรับแล้ว จึง
ควรกล่าวโดยย่อถึงการประเภทต่อไปนี้ (เพื่อ
แสดงให้เห็นการสาธารณสุขทั้งสิ้นของ ประเทศ
โดยตลอด และเพื่อให้เห็นว่าการงานที่ได้
แบ่งไว้นั้นโดยมีนัยอย่างไรแท้) กล่าวโดย
สังเขปคือ การสาธารณสุขซึ่งยังมีได้กระไว้ใน
โครงการนี้ และซึ่งยังไม่เกี่ยวข้องกับพระราช
อาณาเขตสยามโดยทั่วไป ทั่วจะเป็นการสำคัญ
สำหรับท้องที่โดย เฉพาะ จึงควรให้ผู้ปกครอง
ท้องที่ และกรรมการบริหาร เป็นผู้ทำและ
เป็นผู้รับผิดชอบ

การเหล่านี้มีบางประเภทที่สำคัญและจำเป็น
ซึ่งตามลัทธิขึ้นว่าเป็นคุณเฉพาะแก่ท้องที่ แต่
แม้การเช่นนั้นจะเป็นคุณแก่ประเทศทางอ้อม และ
แม้เป็น การสมควรที่แผ่นดิน จะช่วยเหลือท้องที่
โดยให้เงินบำรุงเป็นก้อนหรือให้ประจำ หรือโดย
ทางอื่นก็ดี ก็ยังควรให้ถือว่าอยู่ในความรับผิดชอบ
ผลิตชอบของท้องที่ทั้งสิ้น

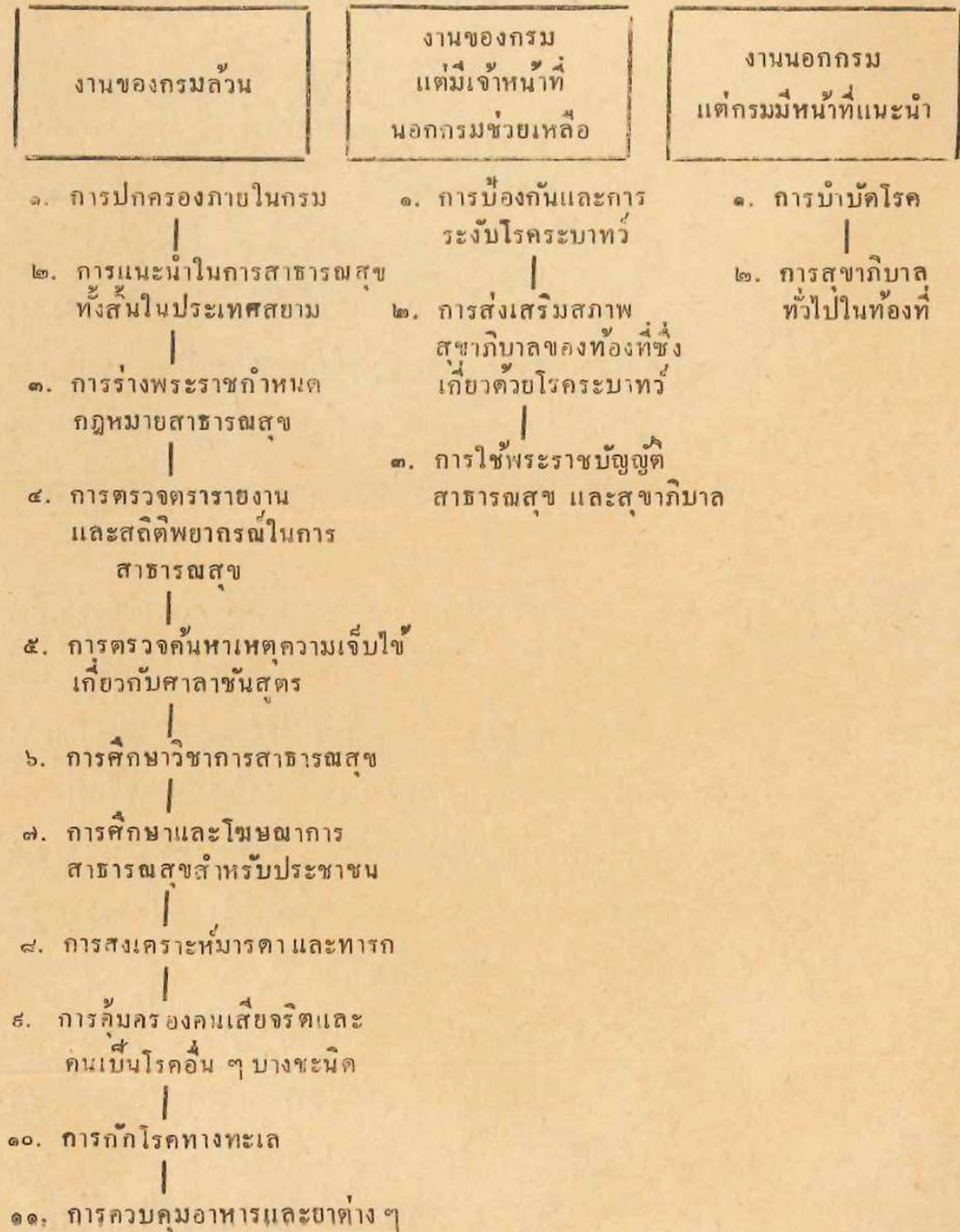
กิจการเหล่านี้กล่าวอย่างกว้าง ๆ คือ

ก) การบำบัดโรค คือ การรักษา
พยาบาลคนเจ็บไข้

ข) การสุขาภิบาลเบื้องต้นในที่ซึ่ง

แผนอธิบายแบ่งงานสาธารณสุขในประเทศไทย

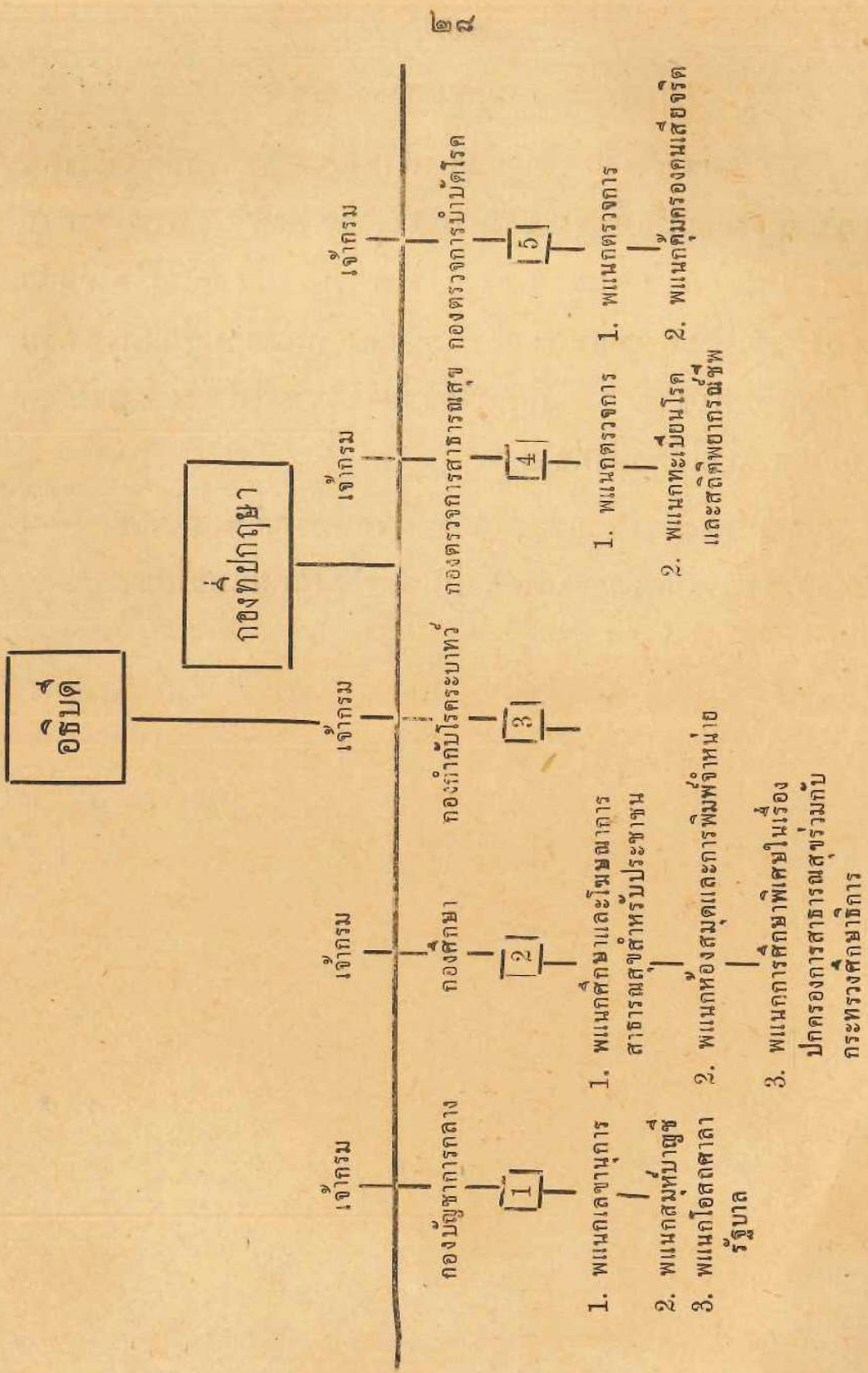
การสาธารณสุขในประเทศไทย

การตั้งระเบียบกรมสาธารณสุข

เมื่อได้พิจารณาโดยย่อถึงส่วนและหลักการสาธารณสุข
ต่าง ๆ ซึ่งแบ่งมอบให้เป็นธุระของกรมสาธารณสุข และซึ่งกรมจัก
ต้องมีเงินและผู้คนใช้ พอความต้องการ เพื่อปฏิบัติให้สำเร็จไปได้แล้ว
จะได้บรรยายโครงการ แสดง กอง และแผนกใหญ่ต่าง ๆ สำหรับกรม
สาธารณสุขแห่งชาติ และจะได้อธิบายความประสงค์สำหรับกอง
และแผนกเหล่านี้โดยย่อต่อไป

ตามโครงการแบ่งกรมสาธารณสุขออกเป็น ๕ กอง มี
แผนกและสาขาลำดับกองนั้น ๆ ดังแสดงไว้ในแผนต่อไปนี้

๒๕

กองต่าง ๆ

๑. กองบัญชาการกลาง

การปกครอง

กองบัญชาการแบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ
แผนกเลขานุการ สมุหยาญชี และโสตศาลา
รัฐบาล

การที่จะให้กรมหนึ่ง กรมใดดำเนินการ
ได้สะดวกก็ต้องมีการปกครองอย่างเข้มแข็ง เพื่อ
ให้งานอันซับซ้อน และมากประเภทได้ รัช ความ
วินิจฉัยโดยถ่วงตามลำดับ กรมสาธารณสุข
มีงานหลายประเภท และมีการกระจายไปทั่ว
ทั้งพระราชอาณาจักร จะมีการโต้ตอบกันทาง
หนังสือเพื่อทำความติดต่อกันมาก และการ
จ่ายเงินก็อาจยุ่งยาก จึงต้องมีการเสมือและ
ทำยาญชีอย่างดี

โสตศาลา

ส่วนโสตศาลารัฐบาลนั้น ตามที่เป็น
อยู่ในเวลานี้ ต้องนับว่าเป็นการกีดขัดแก่ทาง
การของกรมสาธารณสุขอยู่เป็นนิตย์ จึงควรจะ
จัดให้เป็น แผนกซึ่ง กระทำ การ เพื่อประโยชน์
เฉพาะกรมสาธารณสุขกรมเดียว และให้อยู่
ในกองบัญชาการ แต่การจำกัดวงงานให้แคบ
เข้าเช่นนั้น จะต้องค่อย ๆ ทำ เพื่อมิให้เป็นการ
เสียพระราชทรัพย์ และมีให้ขัดแก่ความ

สะดวก ของกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เมื่อ
เป็นอันตกลงจะจัดการตามรูปนี้แล้ว จะได้
แจ้งความไปยัง กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ให้
ทราบ และลดจำนวนเวชภัณฑ์ในพัสดุของ
โอสถศาลารัฐบาลนั้นต่อไป

๒. กองศึกษา

การศึกษา

กองศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ

ก) แผนกศึกษาและโฆษณาการสาธารณ
สุข สำหรับประชาชน

ข) แผนกห้องสมุด และการพิมพ์ จำหน่าย

ค) แผนกการศึกษพิเศษในเรื่องปกครอง
การสาธารณสุขร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ

เหตุที่การสาธารณสุขในประเทศไทย สยามไม'
ค่อยเจริญมาแต่ก่อนนั้น เห็นได้ชัดว่าเป็นภัย
ประชาชน รวมทั้ง จำพวก ที่ได้เล่าเรียนและไม่
ได้เล่าเรียนยังขาดความเข้าใจกันอยู่ทั่วไป ว่า
การเหล่านี้มีความมุ่งหมาย และสำคัญ อย่างไร
บ้าง บัดนี้ในประเทศที่สมบูรณ์ทั่วทั้งโลกได้รู้
สำนึกกันแล้ว ว่าการสาธารณสุขในประเทศ
ใด จะจัดให้เกินภูมิรู้และความนิยมของประชา
ชนในประเทศนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็น
กรณีพิเศษของ กรมสาธารณสุขที่จะเตรียม

การศึกษาอันเป็นกิจสำคัญอย่างยิ่งนี้ให้ราษฎร
ไทยรู้จักคุณของการสาธารณสุขเสียก่อน แล้ว
จึงจะลงมือจัดการให้กว้างขวางและจ่ายเงินมาก
มาต่อไป กรมนี้ควรจัดการศึกษาและการ
แผ่ความรื้อขนานไปกับการสาธารณสุขประเภท
อื่น เพื่อให้บังเกิดผลถาวร และให้กิจการที่จะ
ขยายและก่อสร้างขึ้นนั้นเป็นประโยชน์คุ้มกับ
เงินที่จ่ายไป

การสงเคราะห์
มารดาและทารก

ในเวลานี้เชื่อได้ว่า ในประเทศสยามมี
จำนวนเด็กตายในปฐมวัยมากเกินไป อาการ
อันนี้ต้องชี้ไปถึงความหายนะในภายหน้า เว้น
ไว้แต่จะลงมือจัดการเสียทันที เพราะเหตุนี้จึง
ได้กะการสำหรับเรื่องนี้เสนอมาในโครงการ

การที่จะแก้ไข ลักษณะต่าง ๆ เนื่องในการ
สงเคราะห์มารดาและทารกให้ดีขึ้นนั้น เป็น
การ จำเป็น อย่าง ยิ่ง และ ควรรีบจัดการโดยเร็ว
จึงได้กำหนดไว้ในโครงการข้างแล้ว แต่การ
ประเภทนี้เป็นงานใหม่ในประเทศสยาม จึงเห็น
ว่าควรเริ่มจัดการเล็กน้อยไปก่อน หวังว่าต่อไป
คงจะมีความสะดวกมากขึ้น และกรมสาธารณ
สุขจะสามารถเผยแผ่การสำคัญประเภทนี้ต่อไป
อีกมาก

การศึกษาวิชาการ
สาธารณสุข

เหตุที่การสาธารณสุขในประเทศไทยนี้ยังเจริญขึ้น
ไม่ได้โดยมากก็เพราะผู้ที่ได้รับฝึกหัดทำการได้
แล้วมีอยู่น้อยคน งานสาธารณสุขเป็นงานพิเศษ
และเกี่ยวข้องกับวิชาการมากกว่าที่เข้าใจกัน ผู้คน
สำหรับทำการสาธารณสุขต่าง ๆ ในประเทศนี้
จะต้องการเป็นจำนวนมาก จึงควรเตรียม
การการฝึกหัดคนเหล่านั้นในทาง วิชาการไว้ให้
เพียงพอโดยเร็วตามแต่จะทำได้ พาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยคณะแพทยศาสตร์ควรเป็นสำนักที่
เหมาะที่สุด สำหรับสอนหลักวิชาสาธารณสุข
ให้แก่ผู้ที่จะเป็นแพทย์สาธารณสุขต่อไปภายหน้า
งานของกรมสาธารณสุขจะสำเร็จไปได้โดยมาก
ด้วยอาศัยการ ฝึก หัดที่นักเรียนเหล่านั้นจะได้รับ
เพราะฉะนั้นกรมควรอยู่ในฐานะที่จะกำหนดวิชา
และระเบียบการสอน การสอบไล่ ในหลักสูตร
วิชาสาธารณสุขได้

ควร พยายาม วางหลัก การ ฝึก หัดนักเรียน
แพทย์ ที่ สอบ ไล่ ได้ แล้วสำหรับเป็น พนักงาน
สาธารณสุขต่อไป และการฝึกหัดนี้ควรให้อยู่
ในความดูแลของกรมสาธารณสุขโดยตรง

๓. กองกำกับโรคระบาด

การกำกับโรค
ระบาด

กองนี้ จะเป็น ธุระกิจ การต่อสู้ โรค ระบาด
ตามที่ ท้องที่ ทวีป ใน พระ ราช อาณาเขต และได้
ส่วนสภาพซึ่งเกี่ยวกับโรคเหล่านั้น

ในประเทศนั้นมหาชนได้มาเกิดสนใจกันขึ้นใน
เรื่องโรคระบาด เมื่อเกิดกาฬโรคชุกชุมขึ้นใน
กรุงเทพ ฯ สักสิบห้าปีมาแล้ว แต่นั้นมา
บรรดากรรมชงมีหน้าที่ในทางสาธารณสุขได้ตั้ง
ใจแลออกกำลังในทางระงับโรคนี้มากกว่าอื่น

แต่ข้อบกพร่องในวิธีของกันโรคระบาด ใน
ประเทศสยามตามที่ได้ทำมาเพียงนักคือได้ออก
กำลังไป แต่เฉพาะในการระงับภายหลังโรคได้
เกิดขึ้นเสียแล้วมิใช่เป็นการกันไว้ล่วงหน้า เพื่อ
มิให้โรคเกิดขึ้นได้ วิทยาศาสตร์ในปัจจุบันนี้
ได้แสดงให้เห็นชัดเจนแล้ว ว่าโรคติดต่อโดย
มากเกิดขึ้นเพราะเหตุใด ทั้งมาของกันใด
เกือบมีคติที่เดียวโดยวิธีซึ่งต้องจัดทำในเวลา
อันสมควร ตามระเบียบแบบแผนซึ่งได้วางลงไว้
แทนที่ต่างคนต่างออกกำลังชั่วคราวแล้ว
ทอดทิ้งเสียตามแบบเดิม

การที่จะให้กรมสาธารณสุข จัดพนักงานไว้
ปรักปรำสำหรับระคนทำงานจำเป็นทั้งสิ้น ที่
เกี่ยวข้องกับโรคระบาด ในคราวเดียวทั่วยประเทศ
สยามนั้น จะเป็นการชักข้อและไม่ประหยัด
ทรัพยากรเลย เจ้าของท้องที่ทุกแห่งควรต้องรับเอา
งานส่วนของตนไปทำเหมือนกัน แต่เพราะเหตุที่

โรค ระบาด ไม่ จำกัด อยู่ เฉพาะ เขต ที่ อาจ
 ลากตาม ทั่ว ไป ทั้ง พระราชอาณาเขต และ โรค
 ก็ เกิด ขึ้น เพียง แต่ ชั่ว ครัง คราว แล ต่าง เวลา กัน
 จึง เป็น การ ชัด ช้อง ที่ จะ ให้ ท้อง ที่ ทุก แห่ง มี กอง
 ระวัง เหตุ ไข้ จุ ยัน ประ จำ ไว้ เสมอ

เพราะ ฉะนั้น จึง เห็น สม ควร ที่ จะ จัด ให้ การ
 กำกับ โรค ระบาด เป็น อาระ ของ รัฐ บาล ซึ่ง กรม
 สาธารณสุข ควร ลง มือ ทำ เอง แล คง กอง พิเศษ
 พร้อม ด้วย เจ้าพนักงาน ผู้ มีความ รู้ ความ ชำนาญ
 ชน เป็น คน กลาง สำหรับ เมื่อ มี เหตุ เกิด ขึ้น จะได้
 ส่ง ไป ตาม ภาควิชา ต่าง ๆ ของ พระราชอาณาจักร
 เพื่อ ช่วย กำกับ การ ยี่ ยง กัน แล ระวัง โรค ใน ท้อง
 ที่ นั้น ๆ

๔. กองตรวจการสาธารณสุข

การตรวจการสาธารณสุข

การตรวจการสาธารณสุข แบ่ง ออก เป็น ๒
 แผน ก คือ

ก) แผนกตรวจการ ซึ่งมี หน้าที่ ตรวจการ
 รายงาน แล ยื่น ที่ กสธิตี แห่ง สุขาภิบาล แล สา-
 ธารณสุข ทั้ง ใน กรุง แล หว เมือง

ข) แผนกสถิติพยากรณ์ไข้ แล โรคภัย

กรมสาธารณสุข จะเป็น เจ้า อาระ แล รับผิดชอบ
 ขอ ให้ การ สาธารณสุข ใน ประเทศ นี้ รุ่งเรือง ขึ้น

ไม่ได้ นอกจากจะรู้อย่างละเอียดว่ากิจการที่เป็น
อยู่มีลักษณะอย่างไรแท้ พึงการพยายามควบคุม
โดยออกความเห็นแนะนำจะไม่เป็นประโยชน์แก่
กรมนี้ นอกจากจะมีเครื่องสื่อส่งดูว่าคำแนะนำ
นั้นมีผู้ปฏิบัติตามหรือไม่

แต่ก่อนนี้ การสาธารณสุขในประเทศนี้
ได้เคยเสียเปรียบมามาก เพราะไม่ล่วงรู้ถึงกิจ
การซึ่งจำต้องรู้ โดยละเอียดจนอาจลงความเห็น
ได้ว่า ความบกพร่องนี้เป็นโทษแก่การสาธารณสุข
ในประเทศสยามอย่างชัดเจน จึงได้จัดให้มี
แผนกตรวจการสาธารณสุขขึ้นไว้ ฉะเพาะสำ-
หรับแก้ไขความบกพร่องขึ้น

กองนี้จะเป็นที่รวบรวมสถิติด้วย เจ้าพนักงาน
งานของกองนี้จะเป็นผู้แทนของกรมสาธารณสุข
อยู่ตามท้องที่ทั่วพระราชอาณาเขต และจะได้มี
หน้าที่จัดการสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ ซึ่งอยู่
ในหน้าที่ของกองกลาง เปรียบเหมือนเป็นตาเป็น
หูและมือของกรมสาธารณสุข

๕. กองตรวจการบำบัดโรค

การตรวจการบำบัดโรค

ในเวลานี้แทบทุกประเทศที่เอาใจใส่บำรุงพล
เมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข กำลังดำริห์หรือพยายาม
ที่จะวางระเบียบการบำบัดโรคเสียใหม่ ประเทศ

เหล่านี้ได้เห็นแจ้งแล้วว่า การบำบัดโรคและการ
บรรเทาความทุกข์ของราษฎรนั้น เป็นหน้าที่ของ
แผ่นดิน หากใช้เป็นการค้าขาย ซึ่งแพทย์เชลย
ก็คิดพึงทำเพื่อหากำไร หรือเป็นกิจซึ่งพึงละไว้
ให้แก่กุลศานของบุคคลอื่นปราศจาก ระเบียบ
แลกลักษณะไม่

ยังรู้สึกกันอีกว่า ประโยชน์ซึ่งบังเกิดจากการ
บำบัดโรคในท้องที่ต่าง ๆ นั้นย่อมปรากฏในท้อง
ที่นั้นเป็นสำคัญและไม่แพ้ไกลออกไปจากเขตท้อง
ที่ เพราะฉะนั้นการดูแลเรื่องนั้นควรคงอยู่กับผู้ปกครอง
ท้องที่มากกว่าเจ้าหน้าที่ในกรมกลาง แต่
เพื่อให้การบำบัดโรคขึ้นถึงเกณฑ์สูงแลคงอยู่ใน
เกณฑ์นั้นโดยสม่ำเสมอ แลเพื่อให้การลงรอย
เป็นระเบียบ ทั้งเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่กรม
สาธารณสุข โดยเป็นปัจจัยซึ่งรองช่วยส่งเสริม
สภาพสาธารณสุขของท้องที่ให้ดีขึ้น จึงเห็นว่า
กรมสาธารณสุขควรแนะนำดูแลและตั้งข้อบังคับ
ในการบำบัดโรคทั้งสิ้นในประเทศสยาม แล
ควรตั้งกองหนึ่งขึ้นเป็นสาขาของกรมสาธารณสุข
สำหรับตรวจการต่าง ๆ ตามความจำเป็น แล
สำหรับรวบรวมสถิติด้วย

ในบรรดาประเทศทางตะวันตกที่ใดเคยมีการ

รักษาพยาบาลทางเซตยศักดิ์ แลการ บำบัด โรค
 เป็นทานเป็นขนบมาตั้งหลายร้อยปีแล้วนั้น การที่
 จะเปลี่ยนการบำบัด โรคให้เป็นหน้าที่ของรัฐบาล
 ก็ย่อมลำบากอยู่เอง โดยจำต้องรุดถึงทางใต้
 เสียของจำพวกแพทย์เซตยศักดิ์ด้วย แต่ในประ
 เทศสยามยังห้ามมิข้อพิศดารเช่นนั้นไม่ เพราะการ
 รักษาพยาบาลทางเซตยศักดิ์และการ บำ บัด โรค
 เป็นทานยังมีไต่ต่งขึ้นเป็นชั้นแผ่นทั้ง การ บำ บัด
 โรคตามทางวิทยาศาสตร์ เท่าที่มีอยู่ก็อยู่ใน
 อารักขาของรัฐบาลทั้งสิ้นแล้ว

เพราะฉะนั้น จึงเห็นว่าเป็นการสมควรที่จะ
 ใช้โอกาสนี้เริ่มวางระเบียบการบำบัด โรคใน อา
 รักขา ของรัฐ บาล สำหรับ ประเทศ สยาม เสีย
 ทีเดียว

โรงพยาบาลคนเสียจริต

การรักษาคคนเสียจริตอยู่ในประเภทการบำบัด
 โรค แลย่อมเป็นกรณีของท้องที่ ตามหลักที่
 ได้กล่าวแล้ว แต่เห็นว่าท้องที่ต่าง ๆ ยังไม่สา
 มารจะจัดการประเภท นี้ ได้ต่อไป อีกหลายปี
 เพราะการรักษาคคนเสียจริตมีวิधिพิเศษ การรักษ
 คคนเสียจริตในเวลาอัน จึง ควร นับว่า เป็นการ
 แผ่นดิน และควรให้อยู่ในประเภทธุระการของ
 กรมสาธารณสุขทั้งควรรวมเข้าไว้ในกอง ตรวจ

การบำบัดโรค โรงพยาบาลคนเสียจริตในกรุง
เทพ ฯ เวลานี้ควรย้ายมาขึ้นต่อกรมสาธารณสุข
สุข พร้อมด้วยผู้คนแลเครื่องมือใช้ เพื่อไว้เป็น
ศูนย์กลางสำหรับขยายการพยาบาลคนเสียจริต
ของประเทศต่อไป

การชันสูตรโรค

ได้กล่าวมาแล้วว่าศาลาชันสูตร (Laboratories)
ทางยักเตรแลเคมีควิตาเป็นส่วนสำคัญอันหนึ่ง
ของการสาธารณสุข แต่เดิมมีความจำเป็นก็อาจ
มอบการเช่นนั้นให้เจ้าหน้าที่อื่น ๆ นอกกรมสา-
ธารณสุขแห่งชาติทำไปก่อนได้

กรมสาธารณสุขในประเทศใดก็ตาม ต้องมี
สถานที่สำหรับทำการชันสูตรเชื้อโรคและแยก
ธาตุ เป็นเครื่องประกอบกับการประเภทอื่น ใน
เวลานี้มีชันสูตรเชื้อโรคแลแยก ธาตุ สำหรับ
การสาธารณสุขในประเทศสยามอยู่ ๓ แห่งคือ

๑. สถานที่สเตอร์

๒. ที่ชันสูตรเชื้อโรคของแพทยสภาภิบาล
ในกระทรวงนครบาล

๓. ศาลาแยกธาตุของรัฐบาล

ในทางราชการยังมีได้ใช้ศาลาเหล่านี้ ให้
เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองเต็มที่ต่อไปควรให้กรม
สาธารณสุขได้ใช้และทำการ ร่วมมือ กับ ศาลา
ชันสูตรเหล่านี้ให้มากขึ้น

เวลานี้สภาภาษาศาสนาสยาม กำลัง สร้าง สถาน
 ปลายทางใหม่ ซึ่งเมื่อเสร็จแล้วคงจะเป็นศาลา
 ธรรม์สุดวิเศษโรคใหญ่ที่สุด และมีเครื่องใช้ฟรี
 พร้อมที่สุดในตัวนี้ออก

การที่จะตั้งสถานธรรม์สุดวิเศษโรคขึ้นใหม่
 ทางหากสำหรับกรมศาสนาในเวลานี้ ก็
 เกิดมีพนักงาน แลเครื่องใช้ ชะงักงันกับที่จะมี
 ในไม่ช้าในสถานปลายทางใหม่นั้น ซึ่งไม่เป็น
 การประหยัดทรัพย์

เมื่อพิจารณาถึงข้อความดังกล่าวแล้ว และ
 ถึงขอทบทวนศาสนาธรรม์สุดวิเศษโรคใน
 ตกกลางใจไว้ในเรื่องที่จะร่วม มีกัน ซึ่งลงมือ
 ปฏิบัติอยู่แล้วนั้น ก็เห็นได้ว่าการมอของงานธรรม์
 สุดวิเศษโรคในทางศาสนาธรรม์สุดวิเศษโรค ทั้งสิ้นในประเทศ
 สยามให้แก่สถานปลายทาง จะเป็นการสมควร
 แลประหยัดทรัพย์ด้วย แต่ทั้งสองฝ่ายจะต้องทำ
 สัญญากันให้เป็นทพพอใจซึ่งกันและกัน

ถ้าจัดเช่นนั้นแล้วก็จะคงงามดี ด้วยแม้ว่าสภา
 ภาษาศาสนาสยามไม่ใช่ของรัฐ ขาด ก็เป็น สภา ของ
 ชาติโดยแท้ แลการ ร่วมมือ โดยมาก ที่สุด
 ระหว่างสภา การ กุศล อันมี กำลังเช่นนี้ ก็กรม
 ศาสนาธรรม์สุดวิเศษโรค ต้องเป็นประโยชน์แก่ประเทศสยาม
 มากอย่างแน่นอน

ข้อที่สภาเทศบาลเป็นสภาการกุศลซึ่งรับเงิน
 บำรุงจากผู้สมัครบริจาคทั้งหลายนั้น ก็ต้องให้
 เข้าใจได้ว่า ในชั้นการงานทางสันตสถาน
 ทำเฉพาะให้แก่กรมสาธารณสุขสภาจะทำโดย
 ยินยอม ทั้งจะต้องมีทางใช้เงินกันอย่างวิจิตร
 เหมา การชดเชยโรคทางเคมีวิทยานั้น ก็
 ได้ตกลงให้ศาลาแยกขาดของรัฐบาลทำอยู่แล้ว
 ในขณะนี้

การช่างสุขาภิบาล
 (Sanitary Engineer-
 ing)

ตามมติชนนกรมสาธารณสุขแห่งชาติ ต้อง
 มีพนักงานการช่างสุขาภิบาลผู้สามารถไว้กอง
 หนึ่งสำหรับแนะนำและสำหรับทำแลพิจารณา
 แผนผังซึ่งเกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข

แต่เพื่อให้เป็นการประหยัดทรัพย์ ควรใช้
 แผนกช่างสุขาภิบาลของกรมสุขาภิบาล กระทรวง
 ทรวงนครบาล และของกรมที่จะควบคุมการบูร
 ณาภิบาล (Municipalities) ในกระทรวงมหาด
 ไทย ซึ่งกำลังจะตั้งขึ้นนั้น ทำการช่างสุขาภิบาล
 ต่าง ๆ ในทางวิชาการ ร่วมมือกับกรมสา
 ธารณสุข เหตุฉะนั้นในขณะนี้จึงหาได้จัดให้มี
 กองช่างสุขาภิบาลขึ้นเป็นกองแยกของกรมสา
 ธารณสุขออกกองหนึ่งต่างหากไม่

กรมสำหรับควบคุม
บราภิบาล

ในขณะนี้เจ้าหน้าที่ควบคุมบราภิบาลในประ
เทศสยามคือ กองบราภิบาลขึ้นต่อกรมสาธารณสุข
สุข กระทรวงมหาดไทย

การงานโดยมากของกรมการสุขาภิบาล
ต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขตนั้นเป็นการบำรุง
สาธารณสุขประโยชน์อย่างสำคัญ แต่จะว่าตาม
จริงแล้ว การประเพณีจะนับรวมเข้าอยู่ในกรม
สาธารณสุขไม่ได้ กองบราภิบาลจึงไม่ควรรวม
เข้าไว้ในกรมสาธารณสุข ควรตั้งขึ้นเป็นกรม
หนึ่งต่างหาก ในกระทรวงมหาดไทย แต่จะต้อง
เป็นกรมสำคัญกรมหนึ่ง เพราะถ้าจะให้การสา
ธารณสุขในประเทศสยามดำเนินไปสู่ผลสำเร็จ
ตามความมุ่งหมายแล้วโดยมากก็ต้องพึ่งกรม
ซึ่งจะตั้งขึ้นใหม่นี้

การสาธารณสุขและการบำบัดโรคในหัวเมือง

การสาธารณสุขและ
การบำบัดโรคในหัวเมือง

ข้อความข้างต้นนั้น แม้จะได้กล่าวถึงใจ
ความการตั้งระเบียบกรม สาธารณสุข สำหรับ
ประเทศก็ดี แต่ก็ได้หมายความว่ากล่าวคลุมไป
ถึงความประสงค์ทั้งสิ้นในเรื่องสาธารณสุขของ
ประเทศ หน้าที่สำคัญอันหนึ่งของกรมนี้ได้
กล่าวแล้วว่า คือ ที่จะเชื่อมการงานเข้าด้วยกัน
และที่จะตั้งข้อบังคับและนำในเรื่องการสาธารณสุข
ซึ่งมอบให้แก่เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ในกรมอื่นและ

ในท้องที่ และเห็นได้ว่ากรมจะใช้กำลังส่วนมาก
 ในทางแก้ไขลักษณะสุขภาพิบาลของท้องที่ให้ดีขึ้น
 ขึ้น ในที่นี้เชื่อว่าไม่จำเป็นกล่าวโดยละเอียดถึง
 การจัดระเบียบ และการ เผยแผ่การสาธารณสุข
 ตามท้องที่ทั่วพระราชอาณาจักร เหตุว่าการเผย
 แผ่และการจัดระเบียบนั้นอยู่ในหน้าที่ซึ่งกรม ส
 ธารณสุขจะต้องทำในภายหน้าแล้ว แต่เพื่อให้
 เห็นโดยชัดเจนว่า ความมุ่งหมายของกรมส
 ธารณสุข และวิธีที่จะให้ได้ผลสำเร็จถึงความ
 ประสงค์นั้นเป็นอย่างไร จักต้องหยิบยกเรื่องงาน
 ประจำท้องที่ซึ่งกรมสาธารณสุขจักต้องเอาใจใส่
 ขนกล่าวอย่างบางประเภท

บันดาประเภทการที่อยู่ข้างจะสำคัญในเรื่อง
 เผยแผ่การสาธารณสุข และการแพทย์ของท้อง
 ที่ซึ่งกรมจะต้องเอาเป็นกรณีแรก คือ การบำบัดโรค
 ในทางราชการฝ่ายพลเรือนแผนกต่าง ๆ ตาม
 ที่เป็นอยู่ในเวลานี้มีแพทย์ประจำจังหวัด รับ เงิน
 เดือนรัฐบาลประจำอยู่ในอำเภอเมือง ทุก จังหวัด
 และในท้องที่นอกอำเภอเมืองบางแห่ง ซึ่งเป็นที่
 สำคัญก็มีแพทย์เช่นนั้นประจำอยู่บ้างแล้ว ส่วนใน
 เขตท้องที่ซึ่งประกาศใช้พระราชบัญญัติการ
 สุขาภิบาล ฯลฯ แล้วนั้น มีแพทย์บุรุษบาลรับ

เงิน เติมนทาง ข้าราชการ ประจำ อยู่แทบทุก แห่ง
 สำหรับทำการบำบัดโรค ในท้องที่เหล่านั้นได้ตั้ง
 โอสถสถานขึ้นทุกแห่ง และโรงพยาบาลก็มีอยู่
 หลายแห่งแล้ว

แต่ในขณะนี้ แพทย์ประจำ จังหวัด ตาม ที่ได้
 กล่าวมาแล้ว ยังมีหน้าที่ ๒ อย่าง คือ ต้องทำ
 การบำบัดโรคข้าราชการ นักโทษในเรือนจำ
 และพลเมืองในท้องที่อย่างหนึ่ง และต้องออก
 ตรวจการและ ทำการ ป้องกัน ระวังโรค ระบาดทั่ว
 ท้องจังหวัดอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งแพทย์คนเดียว
 ไม่สามารถจะทำได้ จึงควรแก้ไขความบกพร่อง
 นี้ โดยตั้งแพทย์สาธารณสุขขึ้นนอกชั้นหนึ่ง
 ต่างหาก ให้มีหน้าที่ตรวจการสาธารณสุข
 และทำการป้องกัน ระวังโรค ระบาดทั่วใน จังหวัด
 ของตน โดยไม่มีกังวลในการบำบัดโรคใน
 ท้องที่แห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ เมื่อมีแพทย์
 สาธารณสุขขึ้นต่างหากเช่นนั้นแล้ว แพทย์
 ประจำจังหวัดจะได้ เป็นแพทย์ ประจำท้องที่สำ-
 หรับทำการบำบัดโรค โดยไม่ต้องออกจาก
 ท้องที่ของตนเพื่อทำการอย่างอื่น

การบำบัดโรคที่พร้อมมูลเท่านั้น คือว่าคน
 ในหมู่คณะใด ๆ ทั้งสิ้นอาจเรียกแพทย์ใช้ได้ตาม

ความจำเป็น การนี้ถ้าจะให้ได้สัมจริงแล้ว
จะต้องวางระเบียบอย่างดี และจัดการเผยแพร่ที่
เล็กละน้อยต่อไปในเวลาหลายปี แต่ควรเริ่ม
จัดเสียแต่บัดนี้ และควรเป็นหน้าที่กรมสา-
ธารณสุขแห่งชาติ ที่จะชักจูงการดำเนินกิจการ
เหล่านั้นไปตามทางที่ประหยัดทรัพย์ และปฏิบัติ
ให้ดีที่สุด

ในเรื่องนี้อาจกล่าวได้ว่า แม้ได้แยกการ
สาธารณสุขจากการบำบัดโรคให้เห็นกว้างตาม
จำเป็นก็ดี แต่ก็ย่อมรู้ตระหนักแล้วว่า เจ้า
หน้าที่บำบัดโรคของประเทศต้องเป็นส่วนสำคัญ
ในการสาธารณสุข สำหรับพระราชอาณา
จักรในภายหน้า ซึ่งต้องอาศัยเจ้าหน้าที่เหล่า
นั้น โดยประการต่าง ๆ

การบำบัดโรค
สำหรับเทศบาล
(Municipal Service)

การบำบัดโรคสำหรับเทศบาลเกิดจาก การ
บำบัดโรคสำหรับท้องที่ เพราะได้จัดขึ้นบางส่วน
และมีเงินสำหรับการประเภทนึ่งไว้ในงบประมาณ -
มาของเทศบาลนั้น ๆ แล้วการจัดตั้งขึ้นเชอ
ว่าตรงกับหลักต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในรายงาน
ตลอดแล้ว แต่การไข้แพทย์ในเทศบาลซึ่งเป็น
เมืองที่คงกล่าวว่า การจังหวัดด้วยนั้น ตาม
ลักษณะที่เป็นอยู่บัดนี้ ไม่ยังเกิดประโยชน์ที่สุดได้

และเป็นเหตุให้มีแพทย์ต่งสองหรือสามคน ซึ่ง
 รับเงินเดือนของหลวงหรือของพระ ขา ขน อยู่ ใน
 เมืองเหล่านั้น คงนั่งมีตำแหน่งแพทย์ชื่อนั้นอยู่
 ในที่เหล่านั้น ส่วนท้องทนอกเมืองนั้น ห้ามแพทย์
 ผู้สามารถไม่ ในการที่จะแก้ไขเรื่องนั้น ควรให้
 การบำบัดโรครวมกันเป็นกองเดียว คือ โดยให้
 แพทย์บุรุษบาลเป็นผู้รักษา ข่า ราช การ สัก กัด
 กระทรงต่าง ๆ ตำรวจภูธร แลนักโทษ (แทน
 แพทย์จังหวัดซึ่งจะได้ดูแลการบำบัดโรคตามท้อง
 ทนอกเมือง) เพื่อคอยแทนแพทย์บุรุษบาลใน
 การเหล่านั้น จะได้ขอให้กระทรวงพระคลัง ฯ จ่าย
 เงินอุดหนุนให้แพทย์ บุรุษ บาล เป็น ส่วน หนึ่ง
 ของเงินเดือน ตามวิธีจัดการดังนี้ ใต้แต่จะ
 เป็นการประหยัดทั้งทรัพย์สินทั้งคน และให้สา-
 มารดป่วยแพทย์ประจำจังหวัดของกรมสาธารณสุข
 สุขที่มีอยู่ บัดนี้ ไป ตรวจ การ สาธารณสุข บำบัด
 โรคตามท้องที่ หรือทำการในหน้าที่สำคัญอื่นๆ
 เท่านั้น เงินที่พระคลัง ฯ อุดหนุนก็ยังอาจช่วย
 เกอกลให้ตั้งบุรุษบาลและมีแพทย์ไว้ใช้ ได้เพิ่ม
 ขนอกด้วย หาไม่บ่งจจัยของบุรุษบาลเหล่านั้น
 ก็จะน้อยไปไม่พอแก่การ และเงินอุดหนุนนั้น
 ก็จะให้การบำบัดโรคตามหัวเมืองเจริญขึ้น โดย
 มีแพทย์ประจำอยู่เสมอทุกเมือง

การบำบัดโรคสำหรับนิคม
(Rural Service)

ขณะนั้นมณฑลที่สำคัญในนิคมเพียงสองสาม
แห่ง ซึ่งมีแพทย์หลวงประจำอยู่แล้ว และได้
เสนอแบบแผนเบื้องต้นสำหรับขยายการนี้ไปยัง
กระทรวงพระคลังฯ แล้วแต่จะต้องได้รับพระ
บรมราชานุญาตเรื่องโครงการสาธารณสุขเสีย
ก่อน กระทรวงพระคลังฯ จึงจะพิจารณาได้

ในที่สุด จะได้ขอยืมเงินหนึ่ง จากกระทรวง
พระคลังฯ สำหรับช่วยผู้ปกครองท้องที่ เพื่อจะ
ได้สามารถจัดการสุขาภิบาลในท้องที่ตามหน้าที่
ซึ่งพระราชบัญญัติมอบหมายให้ เงินนั้นจะให้
อยู่ในความควบคุมของกรมสาธารณสุข

การสาธารณสุขและการบำบัดโรคในมณฑลกรุงเทพ ฯ

การสาธารณสุขและ
การบำบัดโรคใน
มณฑลกรุงเทพ ฯ

กองแพทย์ของกรมสุขาภิบาล กระทรวง
นครบาล ได้ทำการสาธารณสุขทั้งสิ้น และ
การบำบัดโรคบางอย่าง ในบังคับบัญชากระทรวง—
พระคลังฯ ตลอดมาจนบัดนี้ แต่กองนั้นทำการ
ไม่ได้เต็มมือ เพราะรวมอยู่กับกรมซึ่งมีหน้าที่
และกิจการมากมายหลายประเภท เช่น กรม
สุขาภิบาล ถ้ายังคงเป็นเช่นนั้นต่อไป เมื่อ
ถึงคราวจะดำริห์เผยแพร่การสาธารณสุขให้กว้าง
ขวางออกไปแล้ว ก็อาจทำนายได้ง่ายว่า การ

ติดต่อกับงานของ สหกรณ์ระหว่าง กรม สาธารณสุข
กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการสาธารณสุขในมณฑล
กรุงเทพ ฯ จะเป็นการยุ่งยากโดยใช่เหตุ ทั้ง
จะเป็นอุปสรรคแก่ความเจริญและการปฏิบัติในการ
งานสาธารณสุขต่อไป

กรมตำรวจพระนครบาลและตำรวจภูธรและ
กรมราชทัณฑ์ ซึ่งขึ้นต่อกระทรวงนครบาลทั้ง
สองกรมนี้ ก็ทำการบำบัดโรคอยู่ด้วย

ถ้าหลักการตั้งระเบียบกรมสาธารณสุขแห่ง
ชาติตั้งได้กล่าวมาข้างต้นนั้น จะนับว่าเป็นอัน
ถูกต้องแล้ว จะได้แนะนำกระทรวงนครบาลให้
เปลี่ยนแปลงการปกครอง ในทาง สาธารณสุข ที่
ขึ้นกระทรวงนครบาลนั้นบางประเภท ซึ่งถ้า
เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ก็หวังว่าจะทำให้กรม
สาธารณสุขแห่งชาติสามารถปฏิบัติการแนะนำ
และดูแลการสาธารณสุข ในมณฑลกรุงเทพ ฯ
ได้โดยสะดวกปราศจากความติดขัด และมี
ให้เสียเวลาโดยใช่เหตุ

เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าการสาธารณสุข และ
การบำบัด โรคทั้งสี่ ซึ่งกระทรวงนครบาลทำอยู่
บัดนี้และซึ่งจะทำต่อไปในภายหน้านั้น ควรรวม

ตั้งเป็นกรมหนึ่ง มีเจ้ากรมเป็นหัวหน้า ขึ้นอยู่
ในกระทรวงนครบาล เช่นนี้จะทำให้การสห
กรณ์ กับกรมสาธารณสุขสำเร็จได้ง่ายขึ้นมาก.

กรมสาธารณสุข

๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๖๔

(คัดจากต้นฉบับที่นำทูลเกล้าฯ ถวาย ตามหนังสือกระทรวง
มหาดไทยที่ ๑๐๒/๔๔๘๐ ลงวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔)

132-1

1704

๓๖

8361

Silene maritima
var. *maritima* L.

noted.

29 May '20

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

[illegible]

3254
6. 11. 1882

ทรงสั่งไว้ในราชการเรื่องหนึ่ง ขณะยังทรง
เป็นพยานแสดงว่าพระองค์ทรงเป็นห่วงใยต่อ

การสาธารณสุข คืออะไร ?

ปาฐกถาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชินนาทนเรนทร

(ครั้งมีพระอิสริยยศ เป็นกรมขุน ฯ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสาธารณสุข)
ทรงแสดงเมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ในที่ประชุมสาธารณสุขมณฑลที่ศาลา
ว่าการมหาดไทย ณ ศาลาดุจขุนใน

การที่ข้าพเจ้าจะแสดงเรื่อง “ การสาธารณสุขคืออะไร ”
นี้ ต้องขอออกตัวเสียก่อนว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่แพทย์. ถ้ามีความ
ทางวิชาแพทย์ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวผิดพลาดไปบ้างแล้ว, ต้อง
ขออภัย, ทั้งความเห็นที่ข้าพเจ้าจะแสดงนี้ ก็เป็นความเห็นส่วนตัว
ของข้าพเจ้าเอง โดยเฉพาะ, อาจไม่ตรงกับความเห็นของคนอื่น
และอาจเป็นความเห็นผิดก็ได้. เพราะฉะนั้น ขอให้ตัดสินอย่าง
ผ่อนผันสักหน่อย.

เวลานี้เราได้ยินคำว่า สาธารณสุข อยู่เนือง ๆ. บางคน
ก็ทราบ, บางคนก็ไม่ทราบว่า หมายความว่าอะไร. ที่จริงเมื่อได้
ยินคำนี้แล้ว, ก็ไม่สามารถจะทราบได้โดยทันทีว่า แปลว่าอะไร,
แต่เพียงคำว่า สุข เท่านั้น ก็เข้าใจและแปลกันไปได้ต่างๆ. คน
โดยมากเห็นว่า คำว่า สุข นั้นหมายความว่า ความสุขในใจเท่า
นั้น, เช่นในพุทธภาษิตที่ว่า นิพพานเย็นบรมสุข เป็นต้น. นิพพ
พานเป็นอาการปราศจากทุกข์ซึ่งเกิดจากกิเลส, เมื่อตัดกิเลสได้
แล้วก็ไม่มีความทุกข์, มีสันติภาพในใจ. อาการนี้เป็นความสุขอย่างยถา

เยี่ยม, อาการที่เรียกว่า นิพพาน^๕ เป็นอาการที่เกี่ยวกะใจแท้ เพราะฉะนั้นสุขใน^๕นั้นเป็นสุขใจ, และโดยมากเมื่อใช้คำว่า สุข ก็หมายความว่าสุขใจ. แต่ที่จริงคำว่า สุข มีความมุ่งหมายกว้างกว่านั้น, หมายถึงความสุขกายได้เหมือนกัน. ความสุขกายก็หมายความว่า อาการปรกติของร่างกายไม่มีโรคภัยเบียดเบียน, ไม่มีความเจ็บปวดทรมานร่างกาย, คำว่า สุข ที่ใช้ในคำว่า สาธารณสุข ตามที่เราได้ยินอยู่^๕นี้ หมายถึงว่า สุขกายมากกว่าสุขใจ แต่ถ้าจะเรียกสุขกาย หรือกายสุขเสมอไป เช่น เรียกว่า สาธารณกายสุข, การสาธารณกายสุข, กรมสาธารณกายสุข, เช่นนี้จะฟังเย็นเยื่อ. จึงเรียกว่าสาธารณสุข เฉย ๆ ซึ่งพอจะเข้าใจกันได้ว่า หมายความว่าอะไร. ส่วนคำว่า สาธารณ^๕นั้นแปลว่าทั่วไป, ใน^๕นั้นหมายความว่าประชาชนทั่วไป. สาธารณสุขหมายความว่า ความสุขกายของประชาชนทั่วไป ที่จริงความสุขทั้งกายและใจย่อมเกี่ยวเนื่องกันไป, โดยมากผู้ที่มีความสุขใจในไม่มีความทุกข์เศร้าโศกกระวนกระวายอย่างใดเลย, ร่างกายก็มักจะสบายด้วย, ส่วนผู้ที่มีโรคภัยเบียดเบียนย่อมมีความทุกข์มาก, ไม่มีความสุขทางใจเลย. ใครมีร่างกายบริบูรณ์แข็งแรงย่อมมีความสุขในทางใจ. มีสุภาษิตโบราณของฝรั่งอย่างสั้น ๆ ว่า Mens sana in corpore sano แปลความอย่างกว้าง ๆ ว่า จิตใจ, ความคิด, ความเห็น, สติปัญญาอย่างดี ย่อมมีอยู่ในร่างกายอันปรกติปราศจากโรค, คือผู้ที่มีร่างกายปราศจากโรคย่อมมีสติปัญญาความนึกคิดสุขภาพถูกต้อง, ผู้ที่มีโรคเบียดเบียน มีความเจ็บปวดอยู่เสมอ. ถึงจะมีสติปัญญาก็มาแต่กำเนิด, ก็มัก

จะคิดผิดเขวไปได้, มีกิเลสเช่น โมหะ โทษะ มาครอบงำ อาจ
จะทำให้ประพฤติดีกไปได้, สุภาสิตนี้ไม่ได้พูดถึงความสุขใจโดย
ตรงจริงอยู่, แต่จะแปลเทียบกันไ้ว่า ความสุขใจย่อมอยู่ในร่าง
กายอันปราศจากโรคก็ไม่ผิด, สุภาสิตอันนี้เป็นสุภาสิตที่
พวกเราควรจำใส่ใจไว้. คนโบราณได้เห็นมานานแล้ว ว่าความสุข
กายเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง, เป็นยอศัปรีย์ที่จะทำให้คนคิดและปฏิบัติ
ในทางที่ถูกต้องชอบ, จึงเป็นสิ่งที่ควรจะบำรุงยิ่งกว่าสิ่งอื่น และก่อน
สิ่งอื่น, ความสุขทั้งทางกายและทางใจ จะแยกออกจากกันอย่าง
เคร่งที่เกี่ยวไม่ได้, ย่อมติดต่อกันเกี่ยวข้องกัน, แม้จะมีคนเข้าใจว่า
คำว่า สาธารณสุข ตามที่เราใช้กันอยู่นี้ หมายความว่า ความ
สุขใจที่ไม่ผิดจากความจริงนัก. การที่เราบำรุงความสุขทางกาย
ก็เท่ากับบำรุงความสุขทางใจด้วย, แต่เราไม่ได้ตั้งใจจะบำรุงแต่
ความสุขใจเท่านั้น. ความเข้าใจอันนั้นจึงเป็นการผิดไป. ที่จริง
เมื่อเราพูดถึง สาธารณสุข, เราหมายความว่า ความสุขกาย
อย่างเกี่ยว การสาธารณสุข ก็แปลว่า กิจกรรมทั้งอันที่เกี่ยว
กับการบำรุงความสุขกายของประชาชนทั่วไป

ส่วนกิจการที่เราเรียกว่า การสาธารณสุข นั้น ความ
เข้าใจของคนทั้งหลายแตกต่างกันมาก. แต่ต้องเป็นเช่นนั้นอยู่เอง
เพราะคำว่า การสาธารณสุข นี้ มีใจความกว้างมาก, เป็นกิจ
การที่ต้องมีผู้กระทำ. ความมุ่งหมายจะกว้างสักแค่ไหนที่สุดแล้ว
แต่ผู้กระทำจะกำหนดกระทำแค่ไหน. การสาธารณสุขมีมาแต่ไหน
แต่ไรแล้ว, แต่รูปการผิดกัน. ในชั้นแรกวงงานย่อมแคบ แล้ว

จึงกว้างออกทุกที, เนื่องจากความ^๕รู้และความ^๕คึกคักของเราเจริญขึ้น
เป็นลำดับ.

ความรู้สึกเคียดแค้นในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บเย็บเย็บ ย่อมมีอยู่ใน
สันดานมนุษย์เป็นธรรมดา. ในชั้นแรกเมื่อมีโรคเกิดขึ้น, คนเรา
ก็ต้องหาทางแก้ คือหาสิ่งที่เชื่อว่าเป็นยาแก้โรคนั้นได้ มาให้
คนไข้กิน, เมื่อได้ผลตามความมุ่งหมายแล้ว, ก็จ้ดจำไว้ และ
รวบรวมขึ้นเป็นตำรา. มีผู้ศึกษาและทำการบำบัดตามตำราเหล่านั้น
เป็นอาชีพ. นอกจากทางยา ก็มีการบำบัดโรคในทางใช้เครื่อง
มือ และในทางคัดแปลงอวัยวะของคนไข้. ในชั้นนี้มีการต่อสู้
โรคแต่ในทางแก้เท่านั้น. เมื่อมีใครป่วยเป็นโรคอะไร, ก็พยายาม
แก้ให้ผู้นั้นปลอดพ้นโรคนั้นเป็นราย ๆ ไป, แต่จะว่าในชั้นนี้
แต่การแก้เท่านั้นก็ไม่ถูก. ที่จริงมีการขึงกันเหมือนกัน เช่นว่า
เมื่อมีโรคร้ายมาทำลายพลเมืองไปเสียมาก เช่น กาฬโรค เป็นต้น
ซึ่งเรียกกันกว้าง ๆ ว่า ห่า, เมื่อห่าได้กินพลเมืองไปเสียมาก
แล้ว, พลเมืองก็พากันอพยพครอบครัวทิ้งที่นั้นไปอยู่ท่อน. เมื่อห่า
ไม่มีอะไรจะกินแล้วก็สงบไปเอง. พลเมืองที่อาจตายก็ได้รอดพ้นไปได้
ด้วยการหนีเช่นนั้น. ถ้ายังขึ้นอยู่ในที่นั้นต่อไป นอกจากพลเมืองใน
ที่นั้นจะตายไปเสียออกมากแล้ว, พลเมืองเหล่านั้นเอง ยังทำการ
ค้าขายติดต่อกับพลเมืองท่อน. โรคอาจแล่นไปถึงท่อนแพร่หลาย
ออกไปไม่ใช่่น้อย. การที่ทำเช่นนั้น ต้องนับว่าเป็นการขึงกันโรค
อย่างก็เหมือนกัน. โดยอาศัยความรู้ที่ได้ รับจากการเคยสังเกตเห็น

มา, ไม่ใช่ทำโดยความรู้จักเหตุผลอย่างละเอียดอย่างเช่นที่เราจัก
 เวลา^๕ การป้องกันคน^๕, ในขณะ^๕ที่^๕บ้านเมืองยังมี^๕ท^๕ว่างอยู่^๕มาก
 พลเมืองมีน้อย, ก็ทำ^๕ได้^๕สะดวก^๕และ^๕ได้^๕ผล^๕ดี, แต่เมื่อ^๕พลเมือง^๕มาก
 ขน^๕ท^๕ว่างมี^๕น้อย^๕เข้า และ^๕พลเมือง^๕ได้^๕ฝัง^๕ร^๕ก^๕ฝัง^๕ราก^๕ ได้^๕ลงทุน^๕ไว้ใน^๕ที่^๕คน
 อย่าง^๕แน่น^๕แฟ้น^๕แล้ว, การ^๕ป้องกัน^๕โรค^๕คว^๕ว^๕ย^๕ชน^๕ก^๕เช่น^๕อื่น^๕ใช้^๕ไม่^๕ได้.

เพราะ^๕ฉะนั้น^๕ คน^๕เรา^๕จึง^๕ได้^๕รู้^๕ดี^๕กัน^๕ว่า^๕ การ^๕บ^๕ำ^๕ย^๕ัด^๕โรค^๕คน^๕เป็น^๕
 การ^๕แก้^๕เมื่อ^๕โรค^๕มา^๕เข^๕ย^๕ค^๕เข^๕ย^๕พ^๕แล้ว, เป็น^๕การ^๕เดิน^๕ตาม^๕หลัง^๕โรค, และ
 การ^๕ป้องกัน^๕โรค^๕ระ^๕ยา^๕ท^๕ว^๕อย่าง^๕เช่น^๕ว่า^๕มา^๕แล้ว^๕นั้น^๕ ก็^๕เป็น^๕การ^๕ท^๕ว^๕ได้^๕บาง
 แห่ง, แต่^๕ทำ^๕ไม่^๕ได้^๕ท^๕ว^๕ไป^๕ และ^๕ไม่^๕เป็น^๕ทาง^๕ท^๕ด^๕ท^๕ถูก^๕. จึง^๕ได้^๕แส^๕ว^๕
 หา^๕หน^๕ทาง^๕ที่^๕จะ^๕แก้^๕ให้^๕ช^๕น, และ^๕หา^๕ทาง^๕ท^๕ำ^๕น^๕ท^๕าน^๕โรค^๕ไม่^๕ให้^๕เก^๕ิน^๕ค^๕อ^๕
 แพร^๕ห^๕ล^๕าย^๕ออก^๕ไป, และ^๕หา^๕ทาง^๕ที่^๕จะ^๕ท^๕ำ^๕ลาย^๕ต้น^๕เห^๕ต^๕ของ^๕โรค^๕เล^๕ย^๕ที่^๕
 เด^๕ย^๕ว. การ^๕ที่^๕จะ^๕ท^๕ำ^๕ให้^๕สำ^๕ร^๕็จ^๕ได้^๕ตาม^๕ความ^๕ป^๕ระ^๕ส^๕ง^๕คน^๕ก^๕ม^๕อยู่^๕อย่าง^๕
 เด^๕ย^๕ว^๕ที่^๕จะ^๕ต^๕้อง^๕ท^๕ร^๕ว^๕ง^๕ค^๕้น^๕หา^๕สา^๕เห^๕ต^๕ของ^๕โรค, และ^๕รู้^๕จัก^๕อา^๕การ^๕ของ^๕โรค^๕
 ให้^๕ดี. เมื่อ^๕เรา^๕รู้^๕จัก^๕เห^๕ต^๕และ^๕ท^๕ำ^๕ง^๕เจ^๕ริ^๕ญ^๕ของ^๕โรค^๕แน^๕ซ^๕ัด^๕แล้ว, ก็^๕หา^๕วิ^๕ธี^๕
 ท^๕ำ^๕ลาย^๕เห^๕ต^๕และ^๕ค^๕ัด^๕ท^๕ำ^๕ง^๕เจ^๕ริ^๕ญ^๕ของ^๕โรค^๕ได้^๕ง^๕่าย^๕ช^๕น, จ^๕ำ^๕นวน^๕โรค^๕ที่^๕เรา^๕
 รู้^๕จัก^๕เห^๕ต^๕และ^๕รู้^๕จัก^๕ท^๕ำ^๕ง^๕เจ^๕ริ^๕ญ^๕ของ^๕มัน^๕มี^๕มา^๕ก^๕ช^๕น^๕ท^๕ก^๕ที่^๕, เรา^๕อา^๕จ^๕ย^๕อ^๕
 กัน^๕โรค^๕เหล^๕่า^๕น^๕ได้^๕ค^๕ช^๕น^๕เป็น^๕ล^๕ำ^๕ค^๕ย^๕, แต่^๕ก^๕ยัง^๕มี^๕โรค^๕อ^๕ก^๕ห^๕ล^๕าย^๕ช^๕น^๕ิต^๕ ที่^๕
 เรา^๕ยัง^๕ไม่^๕รู้^๕จัก^๕ต้น^๕เห^๕ต^๕, ยัง^๕ย^๕อ^๕กัน^๕ไม่^๕ได้^๕อย่าง^๕แน^๕น^๕อน. เป็น^๕แต่^๕รู้^๕จัก^๕
 อา^๕การ^๕ของ^๕โรค^๕ ก็^๕พยายาม^๕แก้^๕ไป^๕ตาม^๕อา^๕การ^๕เท^๕่านั้น, แต่^๕อย่าง^๕
 ไ^๕ไร^๕ ๆ การ^๕ที่^๕จะ^๕ค^๕ัด^๕ต้น^๕เห^๕ต^๕ของ^๕โรค^๕ไม่^๕ให้^๕เก^๕ิ^๕ก^๕ช^๕น^๕ที่^๕เด^๕ย^๕ว, และ^๕เมื่อ^๕
 เก^๕ิ^๕ก^๕ช^๕น^๕แล้ว^๕ จะ^๕ค^๕ำ^๕น^๕ท^๕ำ^๕ไม่^๕ให้^๕แพร^๕ห^๕ล^๕าย^๕และ^๕ไม่^๕ให้^๕เจ^๕ริ^๕ญ^๕ช^๕น^๕นั้น^๕ เรา

ทำให้ทุกคนเป็นล้าคัยมา. ก็เมื่อเราได้ดำเนินมาถึงขั้นนี้แล้ว, ใครๆ
 ก็ต้องเห็นได้ว่า เมื่อเรามีทางที่จะกันโรคไว้ได้เช่นนี้แล้ว จะมี
 ไปคอยแก้ตามหลงอยู่ทำไม, กันเสียแต่แรกทีเดียวดีกว่าหรือ?
 ต่อเมื่อกันไว้ไม่ไหวแล้วจึงต้องแก้. การป้องกันนั้นยิ่งดีจนเท่าไร
 การแก้ยิ่งมีน้อยลงทุกที. เพราะฉะนั้นการสาธารณสุขเคยวน
 กลับแต่ก่อน จึงฝึกกันมาก. แต่ก่อนนั้นมีความมุ่งหมายที่จะให้
 การบำบัดโรคดีแพร่หลายทั่วไป. เมื่อประชาชนถูกโรคเขี่ย
 เขี่ย, ก็ให้มีทางที่จะรอดพ้นไปได้ด้วยการบำบัดโรคมากกว่าอัน
 แต่เคยวนการสาธารณสุขทั่วโลก เป็นการป้องกันโรคมากขึ้นทุกที,
 เพราะการป้องกันเป็นการสำคัญ และให้ผลดียิ่งขึ้นยิ่งกว่าการแก้
 อย่างแน่นอน, แต่ใช้ว่าจะทอดทิ้งการบำบัดโรคเสียทีเดียว
 ไม่, การบำบัดโรคยังคงเป็นการสำคัญในการสาธารณสุขประเภท
 หนึ่งอยู่นั่นเอง. การบำบัดโรคและการป้องกันโรคมีปัญหสำหรับ
 ผู้ทำการในหน้าที่โดยตรงต่างกันดังนี้, คือการบำบัดโรคเป็นเรื่อง
 เกี่ยวข้องกับบุคคลเฉพาะตัวเป็นคน ๆ ไป, ส่วนการป้องกันโรคเป็น
 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทั้งหมด ๆ. แพทย์ผู้บำบัดโรคมุ่งที่จะให้
 คนไข้ที่ตนรักษาอยู่นั้นหายเป็นปกติเป็นราย ๆ ไป, ส่วนแพทย์
 ผู้ป้องกันโรคมิได้คิดถึงแต่ความสุขของบุคคลคน หนึ่ง คนใดเท่านั้น,
 นึกถึงความสุขของคนทั้งหมดเสมอไป, เป็นต้นว่า เมื่อมีไข้
 เป็นโรคระบาดทั่วชนคนหนึ่ง, ผู้ป้องกันโรคต้องนึกถึงคนทั้งหมดที่อยู่
 ในที่นั้น ซึ่งอาจติดโรคกันมาได้, ต้องคิดถึงคนทั้งหมดนั้นมิให้
 เป็นอันตรายทีเดียว, ไม่มีวันกังวลแต่ในการบำบัดโรคคนที่ป่วยแล้ว

เท่านั้น ถึงแม้ผู้^๕นั้นจะตายโดยไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ เพราะ
แพทย์^๕มี^๕ไปทำการ^๕ป้องกัน^๕เสีย. ก็ต้องยอมให้ตายอุทิศชีวิตคน ๆ
เคียวคิดว่าที่จะยอมให้คนตายเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นห่วงคน ๆ
เคียว. เจ้าหน้า^๕ที่ ๒ คน^๕นี้ต้องเป็นคนมี^๕นิสัย^๕และความสามารถ
ต่างกัน, มีความสนใจและใช้ความคิดต่างกัน. ในสมัย^๕นี้จึงได้
แยกหน้า^๕ที่ ๒ อย่าง^๕นี้ออกจากกันมากขึ้นทุก^๕ที. ผู้^๕ที่จะทำการ
ในหน้าที่^๕อย่าง^๕ไหนก็จะต้องอุทิศตัวให้แก่ออย่าง^๕นั้น, ต้องมีความรู้
ความชำนาญในทาง^๕นั้นจริง ๆ, จึงจะได้ผลดี. การสองประเภท
นี้^๕ต่างกันดังนี้ สำหรับเจ้าหน้า^๕ที่ผู้^๕ทำการโดยตรง, แต่การทั้ง^๕๒
ประเภท^๕นี้ คงอยู่ในการสาธารณสุข และไม่ใช่แต่การป้องกัน
โรคอย่างเคียว ที่เป็นปัญหาสากลในทางสาธารณสุข. การ
บำบัดโรคก็เป็นปัญหาสากลเหมือนกัน, ควรมีแพร่หลายทั่วถึงกัน
และเจริญเทียบทันกันทั้งประเทศ, ประชาชนจึงจะมีความสุข. ถึง
แม้การป้องกันจะคล่องแคล่ว, โรคภัยก็คงจะยังมีเขยิบเขี้ยว
ประชาชนอยู่เสมอ. การบำบัดโรคยังคงเป็นภาระสำคัญอยู่เสมอ
ไป. การทั้ง ๒ ประเภท^๕นี้เป็นการสำคัญทั้ง^๕๒ อย่าง, ไม่ยิ่งหย่อน,
ต้องเจริญเทียบทันกันเสมอไป, แต่ความสนใจในทางใดทางหนึ่ง
ย่อมต้องมากน้อยต่างกันเป็นธรรมดาแล้วแต่เหตุการณ์, คือที่ไหน
การบำบัดโรคเจริญดีแล้ว, แต่การป้องกันยังไม่ดี, ก็ต้องมุ่งบำรุง
การป้องกันมากกว่าการบำบัดโรค, ที่ไหนการบำบัดโรคยังเลว
ทราม, แต่การป้องกันก็อยู่แล้ว, ก็ต้องบำรุงการบำบัดโรคให้
เจริญทันกัน, ที่ไหนเลวทั้ง ๒ อย่างก็ต้องบำรุงทั้ง ๒ อย่างขนาน

กันไป. ^๕ที่จะทิ้งเสียอย่างหนึ่งบำรุงแต่อย่างเดียวนั้นย่อมไม่เป็นการ
^๕ที่ถูก แต่โดยมากการบำบัดโรคเทียบตามส่วนย่อมเจริญกว่า,
 การป้องกัน, เพราะเป็นการที่ทากนมานานแล้ว, เป็นสิ่งที่เกิด
 ก่อน. การป้องกันนั้นเป็นสิ่งทกวดขันกันขึ้นทีหลัง. ในประเทศ
 สยาม, ถ้าจะเทียบกับประเทศอื่นที่รุ่งเรืองแล้ว, ยังไม่เจริญถึง ๒
 อย่าง. แต่เมื่อเทียบตามส่วนแล้ว, ก็ต้องนับว่าการบำบัดโรคเจริญ
 กว่า การป้องกันโรค. เพราะฉะนั้นเราจึงควรเอาใจใส่ในการป้องกัน
 โรคให้มากขึ้น. แต่การบำบัดโรคนี้จัดการบำรุงง่ายกว่าการ
 ป้องกันโรคเป็นอันมาก, ด้วยเหตุหลายประการคือ, การบำบัดโรค
 มีมานานแล้ว, ใคร ๆ ย่อมเห็นความจำเป็นได้ง่าย ผู้ที่มีโรค
 เขียวช้ำย่อมต้องแสวงหาแพทย์มารักษา. เมื่อแพทย์รักษาหาย
 ก็เห็นผลได้ทันที. ผู้ที่จะเป็นแพทย์ก็หาได้ง่าย, เพราะการบำบัด
 โรคเป็นอาชีพของบุคคลอย่างใดและมีแต่พระคุณ ไม่ต้องใช้พระเดช,
 ไม่กวนใจใคร. การสร้างโรงพยาบาลก็มีคนเลื่อมใสศรัทธามาก
 เพราะเห็นคุณได้ง่าย. การสั่งสอนราษฎรและการใช้กฎหมายก็
 ก็ไม่ต้องมีมาก, เพราะผู้ที่มีโรคย่อมแสวงหาที่พึ่ง, วังมาหา
 แพทย์เองและทำตามแพทย์ง่าย. ส่วนการป้องกันโรคนี้ยากลำบาก
 กว่า การบำบัดโรคเป็นอันมาก, เพราะการป้องกันเป็นการทำล่วงหน้า
^๕ทั้งสิ้น. คนเราโดยมากอะไรไม่มาจอหน้าอยู่ก็ไม่นึกถึง. แม้เมื่อ
 มีโรคเกิดขึ้นแล้ว, ต่ำกว่าคนก็ต่ำนึกถึงแต่ตัว, คิดเอาตัวรอด
 เท่านั้น, ไม่นึกถึงคนอื่น. แม้จะมีประเทศบ้านเรือนมีลักษณะเลว
 ทราม เป็นบ่อเกิดของโรค, คนที่อยู่กันก็ไม่ทุกข์, เพราะไม่มี

ความรู้ หรือแม้รู้แล้ว, เมื่อโรคยังไม่เกิดขึ้น, ก็ไม่เคียดครั่น. การ
ที่จะแก้ไขภูมิประเทศบ้านเรือนให้ดีขึ้น เป็นการยาก, เพราะคน
เหล่านั้นไม่เห็นความจำเป็น. ถึงแม้จะทราบเหตุแล้ว ก็ยังรู้สึก
ว่า เป็นการรบกวนให้ได้รับความเคียดครั่น. การแก้ไขเพื่อให้
ความสุขสบายนั้น ย่อมเป็นการทำลายความสุขชั่วคราวแทบจะ
เสมอไป. ต้องอาศัยความรู้ของประชาชนให้เห็นเหตุเสียก่อน จึง
จะยอมทนลำบาก เพื่อได้รับผลดี. การป้องกันโรคทั้งสี่เป็น
การกวนใจคน, แม้แต่การปลูกฝ้าย ซึ่งไม่น่าจะเคียดครั่นเลยก็ทำ
ให้คนรำคาญแล้ว. การป้องกันโรคต้องอาศัยความรู้ และอุบาย
ของเจ้าหน้าที่, ต้องอาศัยอำนาจทางกฎหมายและอาศัยเงิน. นอก
จากการป้องกันโรคยังเป็นการเกี่ยวข้องกับต่างประเทศด้วย, เพราะ
การคมนาคมยิ่งเจริญขึ้นเพียงใด, การชักนำโรคจากประเทศหนึ่ง
ไปยังอีกประเทศหนึ่ง ก็ยิ่งง่ายขึ้นทุกที, จึงต้องมีการป้องกันด้วย
วิธีกักโรคมิให้ออกจากประเทศหนึ่ง ไปเข้าอีกประเทศหนึ่งที่ยัง
ไม่มีโรคนั้น. เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะเห็นได้ว่า การป้องกันโรคนั้น
เอกชนไม่สามารถจะทำได้โดยลำพังอย่างเช่นการบำบัดโรค, ต้อง
เป็นหน้าที่ของรัฐบาล หรือผู้ปกครองท้องถิ่น โดยอาศัยอำนาจที่
รัฐบาลมอบหมายให้.

ด้วยเหตุที่การบำรุงความสุขของประชาชนมีการป้องกันโรค
เป็นการสำคัญและจำเป็นเพิ่มขึ้นอีก, และการป้องกันโรคต้องเป็น
หน้าที่ของรัฐบาลดังได้กล่าวมาแล้ว, ประเทศทั้งหลายจึงเห็น
เป็นการจำเป็นที่จะต้องตั้งประเภทงานของรัฐบาลขึ้นอีก ประเภทหนึ่ง

เรียกว่าการสาธารณสุข. มีกระทรวงหรือกรมเป็นเจ้าหน้าที่ใน
ทางนี้โดยเฉพาะ. การสาธารณสุขซึ่งเป็นธุระของรัฐบาลประเภท
หนึ่งนี้ เป็นการบำรุงความสุขของประชาชนทั่วไปในประเทศ. พวก
อย่าง กว้าง ๆ ก็คือ จัดการให้พลเมืองได้ รับการรักษาพยาบาล ที่ถึง
กัน, เมื่อมีโรคเบียดเบียน ก็จัดการบำรุงกำลังของพลเมืองเพื่อ
ให้ต้านทานโรคได้, จัดการแก้ไขลักษณะภูมิประเทศบ้านเรือนให้
อยู่ในฐานะที่ไม่อาจเป็นบ่อเกิดของโรคได้, ทำการระงับโรคระบาด
โดยทำลายต้นเหตุ และตัดทางเจริญของโรค, ป้องกันประเทศ
ของตนมิให้รับโรคมาจากประเทศอื่น, เหล่านี้เป็นความมุ่งหมาย
สำคัญของรัฐบาลทุกประเทศ. ส่วนการที่จะทำให้เป็นไปตามความ
ประสงค์ใดอย่างใด, สมควรทำอะไรบ้าง, และทำอะไรก่อน อะไร
หลัง, และทำได้เพียงใดนั้น ก็สุดแล้วแต่กาละเทศะฐานะของบ้าน
เมือง, ภูมิรัฐของประชาชน, และกำลังความสามารถของรัฐบาล,
เจ้าหน้าที่จะต้องใช้วิจารณ์อย่างรอบคอบ, ประกอบกลุสโลบายอัน
สุขุม. มิใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ. ใ้ว่าประเทศหนึ่งทำได้อย่างนี้,
อีกประเทศหนึ่งจะทำได้อย่างเดียวกันก็หาไม่ได้. การสาธารณสุข
มิใช่เป็นการแพทย์อย่างเดียว เช่นคนโดยมากเข้าใจกัน, การ
สาธารณสุขกว้างขวาง กว้างเข้าไปในงานประเภทอื่น ๆ แพทย์ทุก
อย่าง, กล่าวคือการศึกษา, การปกครอง, การออกพระราช
บัญญัติต่าง ๆ, การก่อสร้าง, การเงิน, การต่างประเทศ.

๑. การศึกษาในที่นี้ คือ การสั่งสอนอบรมประชาชนให้
รู้จักระวังรักษาตัวและบำรุงกำลังตัวเองและครอบครัว เพื่อจะได้

ต้านทานและทนโรคภัยไข้เจ็บ, สั่งสอนให้รู้จักอันตรายที่จะพึงมี
แก่ตนเอง และหมู่คณะ, ให้เชื่อฟังคำแนะนำของแพทย์และผู้
ปกครองและทำตามคำสั่งในเวลาจำเป็น, ทั้งช่วยเหลือตามสมควร
เพื่อให้การสาธารณสุขเป็นไปตามความมุ่งหมายของรัฐบาล.

การแนะนำผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข,
เช่นผู้ปกครองท้องถิ่น, ให้รู้จักหลักการสาธารณสุขอย่างชัด
เจนและเห็นชอบด้วย, จะได้ช่วยจัดการในหน้าที่ของตนให้เป็นไป
ตามความมุ่งหมายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุข.

การสั่งสอนอบรมเจ้าหน้าที่โดยตรงในทางสาธารณสุข เช่น
แพทย์และพนักงานต่าง ๆ.

๒. การปกครองในต้นหมายความว่า การควบคุมบังคับ
บัญชาประชาชน ให้ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับในทางสาธารณสุข, โดย
ใช้อำนาจแนะนำเกลี้ยกล่อม และใช้อำนาจบังคับในเวลาจำเป็น,
และมีการลงโทษผู้ละเมิดบัญญัติ, ทั้งการควบคุมผู้มีอาชีพในการ
บำบัดโรคชายยา, ทำยา, และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการแพทย์ทั้งต้น.

๓. การออกบัญญัติ คือ การดำริห์ร่าง และออกกฎข้อ
บังคับทั้งหลายที่เกี่ยวกับการสาธารณสุข.

๔. การก่อสร้าง หมายความว่า การกำหนดแผนผังเมือง,
การก่อสร้างบ้านเรือน, ถนน, รางน้ำ, ท่อถ่ายเทโสโครกให้ถูก
ต้องตามหลักสุขาภิบาล, ทั้งการทำประปา เพื่อให้พลเมืองมีน้ำ
ดื่มน้ำสะอาด, มีกฎข้อบังคับควบคุมการก่อสร้างเหล่านี้, ใช้อำนาจ

ยังคงรอดอนสิ่งทีชกลกษณะสุขาภิบาลตามสมควร, ทั้งการแก้ไข
ภูมิประเทศที่เป็นบ่อเกิดแห่งโรค.

๕. การเงิน คือ การทำรห้ใช้เงินรายไค้ของรัฐบาล ประ
เภทใด ในทางใด, ใช้เงินรายไค้ของท้องที่ ในทางใดให้เหมาะ
และให้คุ้ม.

๖. การต่างประเทศ หมายความว่า การกักต้อนตรวจโรค
ซึ่งเกยวกับประเทศอื่น ๆ, และการรับส่งรายงานข่าวคราวติดต่อ
กับต่างประเทศในเรื่อง โรค และอื่น ๆ ที่เกยวแก่การสาธารณสุข,
ทำการติดต่อกับสันนิบาตชาติ และเข้าประชุมปรึกษาหารือกับ
นานาประเทศในเรื่องเหล่านี้.

ตามที่ไค้บรรยายมาพอเป็นสังเขปนี้เห็นไค้ว่าการสาธารณสุข
เป็นการกว้างขวางกว้างกายเข้าไปในหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาลหลาย
อย่าง, ต้องอาศัยความเห็นชอบพ้องกัน และความพร้อมเพรียง
ช่วยเหลือกันทุกหน้าที่, การสาธารณสุขจึงจะเจริญไค้ไค้ว่าเจ้า
หน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขจะทำให้การสาธารณสุขดำเนินไป สู่ผลสำเร็จ
ไค้ฝ่ายเดียวก็หาไม่ไค้. เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขมีกิจการที่ทำได้
เองโดยลำพังหลายประเภท. จะกล่าวโดยละเอียดก็ยะดยาวนัก,
แต่ความสำเร็จหาอยู่แต่ในการเหล่านี้ไม่, ความสำเร็จอยู่ในหน้าที่
ของผู้อื่น โดยมาก เช่นผู้ปกครองท้องที่ เป็นต้น เจ้าหน้าที่ฝ่าย
สาธารณสุขเป็นแต่เจ้าของงาน, เป็นศูนย์กลางในทางวิชามาก
กว่าอื่น, เป็นผู้รวบรวมสถิติและรายงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ใน
การทำรห้กิจการสาธารณสุข, เป็นผู้ตั้งโครงการวางระเบียบ และ

แนะนำเจ้าหน้าที่ทั้งหลายที่มีส่วนในการ สาธารณสุข ทั้งได้กล่าว
มาแล้ว, เป็นผู้เชื่อมการทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาลให้ติดต่อกัน
กัน และเดินไปสู่ความมุ่งหมายของ โครงการที่ใดตั้งขึ้น. การ
สาธารณสุขเป็นการสหกรณ์ โดยแท้. ไม่ใช่เป็นการที่ผู้หนึ่งผู้ใด
จะทำได้โดยลำพัง. จึงไม่ใช่เป็นการง่าย. กว่าจะจัดให้เข้ารูป
ได้เป็นการล้ายากและกินเวลานาน. เป็นเช่นนั้นทั่วไปทุกประเทศ,
ยิ่งในประเทศที่เคยทำกันมาข้างแล้ว, แต่ทำอย่างต่างทำตามใจ
ยังไม่เป็นกิจลักษณะ. ตามความเข้าใจของเราในเวลานี้ และมี
ขนบธรรมเนียมเก่า ๆ ผูกอยู่ในสันดานแน่นแฟ้นแล้ว, ก็ยังเป็นการ
ยากที่จะเชื่อมงานให้ติดต่อกันเข้าให้ลงรอยเดียวกัน. แต่ก่อนที่
จะทำการสหกรณ์นี้ให้ได้ดี, เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขเองก็ต้อง
แสวงหาความรู้ให้ถี่, จึงจะดำริหว่าโครงการใด, แล้วต้องหา
อธิบายอย่างแยบคาย และวิธีที่เหมาะสมสำหรับดำเนินการ. ถ้าจะ
เทียบกับผู้ที่เป็นแพทย์ประจำตัวของใครคนหนึ่งแล้ว, ก็ต้องนับ
ว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขเป็นแพทย์ประจำตัวของประเทศ หรือ
ประชาชนทั่วไป. การที่แพทย์ประจำตัวบุคคลจะปรารถนาการบำบัด
โรคให้ถูกทาง ก็ต้องรู้ประวัติและอาการของคนไข้เสียให้ถี่ก่อน
นั้นใด, เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขก็ก็ต้องรู้ ลักษณะภูมิประเทศ
ฐานะของบ้านเมือง, นิสัยและอาชีพของพลเมือง, การเกิด, การ
ตาย, ความเจ็บไข้, และอื่น ๆ, คือ มีสถิติพยากรณ์ชีพให้ถี่เสีย
ก่อน, แล้วจึงจะดำริห์จัดการสาธารณสุขให้ถูกต้องนั้น. แพทย์
ประจำตัวบุคคลจะพอใจแต่ในการบำบัดโรคเท่านั้น คือ เมื่อคน

ไขข้อของตนช่วยรักษาให้, เมื่อหายแล้วไม่ระคายไปก็ได. แต่ แพทย์เขื่อนนั้นต้องนับว่า ไม่ดี. ผู้ที่รักษาโรคแล้วความสุขทุกข์ ของใครคนหนึ่ง ย่อมต้องเอาใจใส่ให้ยิ่งขึ้น, ต้องดูแลต่อไป, คอยแนะนำตักเตือนให้ระวังรักษาตัว, บำรุงกำลัง เพื่อไม่ให้ล้ม เจ็บง่าย ๆ, หมั่นเยี่ยมมกราบเฝ้า ๆ กัน จึงจะเป็นแพทย์คณินโค, เจ้าหน้าที่ย้ายสาธารณสุขก็ต้องไม่พอใจแต่ในการบำบัดโรคเท่านั้น, ต้องคิดถึงการป้องกันโรค, คัดแปลงท้องที่, บำรุงกำลังของประชาชนด้วยคณินโค. แพทย์ประจำตัวของบุคคลจะต้องรู้จักนิสัย ของผู้นั้นให้ดี และใช้อย่างแยบคายที่จะแนะนำให้ผู้นั้นเชื่อ และทำตาม, และต้องแนะนำแก่สิ่งทีผู้นั้นอาจทำได้ ตามกำลัง ภายและกำลังทรัพย์, มิฉะนั้นผู้นั้นจะเห็นว่าแนะนำสิ่งที่เขาไม่ สามารถจะทำได. จะเห็นเป็นแพทย์เหลวไหลเลยหมดความเชื่อดู จนกลายเป็นโรคไปคณินโค, เจ้าหน้าที่ย้ายสาธารณสุขก็ต้องระวัง ให้คณินโค คือ ต้องรู้จักนิสัย, ความคิด, ความเห็น, และความ สามารถของเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาล และของประชาชน, รู้ จักกำลังทรัพย์ของรัฐบาล และของประชาชนให้ดีเสียก่อนแล้ว จึงจะแนะนำได้, และต้องไม่แนะนำสิ่งที่ไม่สามารถจะทำได, ต้อง อนุโลมตามภาวะเทศะ, ใช้อย่างอันสุชุม. สำหรับแพทย์บำบัด โรคบุคคลมีโรคบางอย่างที่รักษาได้ง่าย, บางทีคิดยากก็เข้มหนึ่ง หรือให้กินยาสักครั้งหนึ่ง หรือ ๒ ครั้งก็หาย. เห็นผลได้เร็วทัน ใจ. ทำให้คนใช้นิยมชมเชย เห็นว่าแพทย์คณินโคเก่ง. แต่โรค บางชนิดรักษายาก กินเวลานาน และโดยลำพังแพทย์เองไม่

สามารถจะรักษาให้หายได้: ต้องอาศัยคนไข้เองคิดแปลงอริยาบท
ของตน. ประพฤติตามคำแนะนำของแพทย์อย่างเคร่งครัด, ทั้ง
นั้นจึงจะหายได้. การที่ต้องอาศัยคนไข้เพื่อให้ได้ผลสำเร็จเช่นนี้
เป็นการลำบากสำหรับแพทย์มาก. คนไข้ไม่ยอมเป็นอันขาด
ว่าตัวเขาเองเป็นผู้ที่จะรักษาตัวเขาเอง, ยังคงเห็นว่าแพทย์เป็นผู้
มีวิชาแลมียาควรจะรักษาเขาให้หาย. ส่วนตัวเขาก็จะทำตามใจ,
ไม่ต้องทำตามคำแนะนำของแพทย์. ลงท้ายก็เลยเห็นว่าแพทย์
ไม่มีความสามารถ, ไม่มียาศักดิ์สิทธิ์ให้กิน, ตกลงคนไข้ต้อง
รักษาตัวเอง, แพทย์ไม่เป็นที่พึ่งเลยดังนี้ มีอยู่เนือง ๆ, ทำให้
แพทย์โดยมากไม่ชอบการรักษาชนิดนี้, มักจะท้อใจและไม่เอาใจ
ใส่พอ, ชอบรักษาอย่างศักดิ์สิทธิ์เห็นผลเร็วได้ รับความนิยมชม
เชยเร็ว. เรื่องเช่นนี้มีอยู่ในทางบำบัดโรคบุคคลนั้นใด, ในทาง
สาธารณสุขก็มีเรื่องเช่นนี้ฉนั้น: คือในทางสาธารณสุขมีการ
ที่จะทำให้เกิดผลได้เร็ว, ตยตาคนใดที่เหมือนกัน เช่นการ
ปราบโรคเฉพาที่เฉพาคราว หรือจัดการสุขาภิบาลเพื่อให้เห็นผล
ได้ชั่วคราว, โดยไม่นึกถึงว่า ต่อไปจะคงดีอยู่อย่างนั้นหรือไม่,
หรือการแสดงเรื่องสาธารณสุขเป็นคราว ๆ เหล่านั้นเป็นต้น อาจทำ
ให้สำเร็จ ทำให้คนนิยมเชื่อถือได้ง่ายและเร็ว. ส่วนการอื่น ๆ,
ที่จะให้มีผลที่ยั่งยืน, ต้องอาศัยประชาชนและเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย
ช่วย จึงจะสำเร็จได้. เช่นนี้เป็นการทำได้ยาก และเห็นผลได้
ช้า, และคนมักจะเข้าใจผิดคิดเห็นว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุข
ไม่มีความสามารถ, ทำเองก็ไม่ได้ทั้งสิ้น, ลงท้ายก็ต้องคนอื่น

ทำ, ได้แต่พูดและคอยชนว, เลบถูกค่า, และเมื่อเห็นผลได้ซ้ำ
ก็เลยชวนจะหมกความเชื่อถือไปเสียด้วย, เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่
สาธารณสุขจึงอยู่ในที่ยาก, ถ้าจะทำแต่สิ่งที่เห็นผลได้ง่ายและเร็ว
เท่านั้น, ก็อาจได้ชื่อเสียงและความนิยมเชื่อถือของประชาชน โดย
เร็ว, แต่จะไม่ได้ผลที่ยั่งยืน และไม่ทำให้การสาธารณสุขเจริญขึ้น
ได้จริงเลย, ต้องพยายามทำการที่ยากและอาจเห็นผลได้ซ้ำ แต่
เป็นการสำคัญและได้ผลที่ยั่งยืนจริงด้วยเหมือนกัน, ต้องมีความอด
ทนทำไปอย่างแน่วแน่ไม่ย่อท้อ จึงจะทำให้การสาธารณสุขเจริญได้
จริง, ก็การที่ทำได้โดยเร็วอย่างที่ว่ามาแล้วนั้น ต้องทำด้วย
ความจำเป็นอย่างหนึ่ง, ทำเพื่อใช้เป็นเครื่องล่อคน, เป็นเครื่อง
นำไปสู่ความมุ่งหมายอย่างหนึ่ง, แต่การเช่นนั้นมักไม่มีผลสำเร็จ
อยู่ในตัวแทบทั้งนั้น, ผลสำเร็จจริงมักจะอยู่อีกห่างไกล และอยู่
ในกิจการที่ทำที่ยาก และกินเวลานาน, ดังนั้นผู้ที่เจ้าหน้าที่
ฝ่ายสาธารณสุขที่ จึงจะต้องเป็นคนอดทนยอมถูกค่า, ต้อง
อดทนตัวให้แก่เรื่องนี้จริง ๆ, ต้องมีความมุ่งหมายอย่างแน่วแน่
และเดินตรงไปไม่ย่อท้อเลย, มีอะไรที่จะใช้เป็นเครื่องช่วยให้เดิน
ไปถึงจุดหมายเร็วขึ้น ก็ต้องใช้ทั้งสิน, แต่ต้องรู้อยู่เสมอว่า สิ่ง
เหล่านั้นเป็นเครื่องประกอบเท่านั้น, ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เรามุ่งหมายเป็น
กันสุดจริง, อย่างเคียวกับยาแทงฉีกเข็นแต่เครื่องแกและระงับโรค
ชั่วคราว ซึ่งไม่มีผลสำเร็จยั่งยืนอยู่ในตัวเลย, แต่ความปรกติและ
กำลังบริบูรณ์ของร่างกายนั้นแหละ เป็นสิ่งที่เราปรารถนาและมุ่งหมาย
เป็นกันสุด, ความมุ่งหมายนี้เราอาจไปถึงได้ โดยไม่ต้องใช้ยาแทง

ผิดแปลกไป, ยากแหว่งผิดเป็นแต่เครื่องประกอบชนิดหนึ่งเท่านั้น.

ทথাพเจ้าพูดถึงเรื่องนัยคยาว ก็เพราะว่าธรรมดาคนเรา โดยมากมักจะใจเร็ว, อยากจะทำแต่สิ่งที่เห็นผลได้ง่ายและเร็ว, และมักจะเห็นสิ่งที่ไม่สำคัญเป็นสิ่งสำคัญ, เห็นเครื่องประกอบ เป็นสิ่งที่มิผลสำเร็จจริง ซึ่งเรามุ่งหมายเป็นขั้นสุด.

ถ้าจะพิจารณาประวัติความเจริญของการสาธารณสุขเช่นใน ประเทศยุโรปเป็นต้นแล้ว, อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ขั้น หรือ ๓ ยุค คือ :-

ในขั้นที่ ๑ เห็นกันว่าความโสโครกที่อยู่ในบริเวณบ้านช่อง รอบตัวคน เป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าอันหมด, เป็นข้อเกิดของโรค. จัดการอย่างที่เราเรียกกันว่าการสุขาภิบาลอย่างขนานใหญ่, ทำ ท่อโสโครก, ทำระบายน้ำ, ทำประปา, ทำความสะอาดตามบ้าน เรือนและบริเวณ, การททำเช่นนี้มาก, ทำให้บ้านเมืองสะอาด จนการเช่นนี้เป็นการปรกติไม่เย็นของปลาท, แต่ภายหลังรู้สึก กันว่ายข้อเกิดของโรคนั้นไม่ใช่แต่ของโสโครกอย่างเดียว, ของโส โครกที่เป็นข้อเกิดของโรคก็มี, ที่ไม่เย็นก็มี, การปราบของโสโครก อย่างขนานใหญ่เช่นนั้น, เมื่อคิดถึงผลที่ได้ในทางตัดต้นเหตุของ โรคแล้ว, ไม่คุ้มกับเงินที่ต้องเสียไป.

ในขั้นที่ ๒ เห็นว่า การแยกโรคติดต่อเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง คือ แยกคนที่ เป็นโรคติดต่อไว้ให้ก, ไม่ให้ไปติดคนอื่น ลงปลายโรค ติดต่อก็จะหมดไปเอง, การแยกโรคนี้ยังนิยมกันตลอดมา, เห็น ว่าเป็นสิ่งสำคัญ, แต่ลงปลายก็เห็นว่าไม่ได้ผลดีจริงเช่นคิด,

เป็นแต่เพียงทิศทางของโรคเท่านั้น.

ในคนที่ ๓ จึงได้มาถึงการตัดสินใจเหตุของโรคเสียที่รากเงา
ที่เดียว คือ จับที่ตัวคนนั้นเอง, ทำให้คนทุกคนมีความปรกติ
สุข, มีกำลังแข็งแรง เพื่อต้านทานโรคได้ โดยใช้วิธีสั่งสอน
แนะนำอบรมทุกประการ, ให้คนรู้จักระวังรักษาตัว, ยั้งกันตัว
เอง, การที่คนทุกคนมีเครื่องป้องกันอยู่ในตัวเองเช่นนั้น ได้ผล
ดีกว่าที่จะจัดการป้องกันภายนอกมาก, ในสมัยนี้กำลังใช้วิธี
กันโดยมาก, ปัญหาที่ได้เถียงกันอย่างใหญ่ในเรื่องกำหนดเวลา
เรียน, เวลาทำการของกรรมกร, และบำรุงการกีฬา, และ
อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นปัญหาสาธารณสุขเช่นว่านทั้งสิ้น.

ส่วนสำหรับประเทศสยามนี้ เมื่อเราทราบว่าเขาได้ทำกัน
มาอย่างไรเช่นนั้นแล้ว, เราก็พอจะเดินทางค้นเขาได้ และเอา
ความคิดใหม่ ๆ ของเขามาใช้, แต่ที่จะเทียบกับเขาจริง ๆ นั้น
ไม่ได้ด้วยเอง, ฝึกกันไกลนัก, เราทำทุกอย่าง แต่ยังไม่ได้
ผลจริงจริง, เพราะเราเพิ่งเริ่มและไม่มีเครื่องมือพอ, เรายังอยู่
ในขั้นเตรียม, การเตรียมสำคัญคือการศึกษ, เราต้องหา
ความรู้เสียก่อนเพื่อทำการต่อไป, เราต้องสอนประชาชน
ของเรา, ต้องฝึกหัดคนสำหรับใช้ในทางนี้, ต้องแนะนำเจ้าหน้าที่
ที่ต่างชั้นส่งถึงชั้นต่ำ, เมื่อทำการเตรียมสำเร็จแล้ว, นั้น
แหละจึงจะทำการสาธารณสุขจริง ที่จะได้ผลตามที่เรามุ่งหมายได้
คือความสุขของประชาชน.

บัดนี้ขอพูดถึงความสำคัญของการสาธารณสุขสักหน่อย,

ท่านทั้งหลายคงจะเห็นพ้องกับข้าพเจ้าว่า ความเจริญของบ้านเมือง
ต้องอาศัยสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ, สิ่งนั้นคือคน, บ้านเมืองเจริญ
ได้เพราะคนเท่านั้น, การป้องกันบ้านเมือง, การเพาะปลูก, การค้า
ขายและอะไรทั้งนั้น ต้องมีคนทำ, บ้านเมืองจึงจะยั่งยืนและมั่นคง,
ประเทศที่มผลเมืองน้อยในอาณาเขตกว้างขวาง จะสู้ประเทศที่
มีผลเมืองมากในอาณาเขตที่แคบไม่ได้เป็นอันขาด, กำลังของ
บ้านเมืองอยู่ที่พลเมือง, แต่จะถือเอาแต่จำนวนเป็นเกณฑ์เท่า
นั้นไม่ได้, ถึงแม้จะมีคนมาก แต่คนไม่แข็งแรง มีโรคมาก,
ก็ใช้ไม่ได้, ต้องมีทั้งมากและแข็งแรงด้วย, จึงเป็นกำลังของบ้าน
เมืองจริง, ก็การประเททไถ่เล่าที่จะทำให้พลเมืองมากขึ้น และ
แข็งแรง ก็คือการสาธารณสุขนั่นเอง, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็น
ว่าการสาธารณสุขเป็นการสำคัญยิ่งกว่าอื่น, ควรบำรุงก่อนอื่น.

เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านทั้งหลายควรภาคภูมิใจที่ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่
ที่อันสำคัญเช่นนั้น, ถ้าท่านทำดีแล้วจะนับว่าท่านเป็นผู้ที่ ได้ ช่วย
ให้บ้านเมืองเจริญจริง.

ขอให้ท่านระลึกถึงข้อนี้อยู่เสมอ และตั้งใจทำงานในหน้าที่จริง ๆ.

พระนิพนธ์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัยนาทนเรนทร

(ครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมขุนฯ)

คัดจากหนังสือสารศิริราช ฉบับพิเศษฉลอง ๖๐ ปี ศิริราช พฤษภาคม ๒๔๕๓

บรรณาธิการสารศิริราช ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนอะไรส่งไป
ลงในหนังสือที่เขาจะพิมพ์แจกนั้นบ้าง ข้าพเจ้ารับว่าจะปฏิบัติตาม
คำขอด้วยความเต็มใจ เพราะอยากจะฉวยโอกาสนี้แสดงประวัติ
ของโรงเรียนแพทย์ตอนหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้ามีส่วนรับผิดชอบอยู่ด้วย
ในยุคนั้น ก็กิจการที่ข้าพเจ้าได้กระทำไปในยุคนั้น คนชั้นหลัง ๆ นี้
ไม่ค่อยจะทราบหรือลืมเลือนแล้วก็มี ส่วนคนที่ได้เคยร่วมงานกันมา
และยังเหลืออยู่บ้างนั้นก็ไม่สามารถจะเล่าได้ดีเท่าข้าพเจ้าเอง เพราะ
แนวความคิดหลักการ และเหตุผลต่าง ๆ ในการกระทำของข้าพเจ้า
ย่อมอยู่ในใจของข้าพเจ้า คนอื่น ๆ ไม่ค่อยจะทราบ

แต่ก่อนที่จะบรรยายประวัติของโรงเรียนแพทย์ยุคนั้น ข้า-
พเจ้าต้องขอเล่าเรื่องตัวของข้าพเจ้าเอง เป็นทำนองค่านำไว้อย่าง
เพื่อคนทั้งหลายจะได้เข้าใจว่า ทำไมคนอย่างข้าพเจ้า ซึ่งไม่ได้
เป็นแพทย์ประกาศนียบัตรหรือแพทย์ปริญญา จึงได้มาเป็นผู้จัดการ
ศึกษาวิชาแพทย์ อบรมแพทย์ ผู้พยาบาลทั้งหญิงทั้งชาย เป็น
ผู้จัดการโรงพยาบาล ตลอดจนสุดท้ายได้เป็นผู้วางโครงการ
สาธารณสุขและได้เริ่มดำเนินการต่อมาจนออกจากราชการ

ว่าโดยทั่วๆ ไป ผู้ที่จะวางโครงการในเรื่องที่มีขอบเขต กว้าง วางระเบียบการให้สอดคล้องกัน ดำเนินการที่แยกกัน หลายแขนงให้เข้ารูปเป็นไปตามโครงการนั้น ไม่จำเป็น จะต้องเป็นผู้ มีความรู้สูงในทางใด โดยเฉพาะ และไม่ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญใน ทางใดทางหนึ่งก็ได้ ผู้ที่มีความรู้สูงและเชี่ยวชาญเสียอีกกลับจะ ไม่เหมาะแก่ตำแหน่งคนกลาง คือตำแหน่งทางปกครองก็ได้ เพราะ อาจหมกมุ่นอยู่ในเรื่องของตัวมากเกินไป ไม่สนใจในเรื่องอื่นที่ อยู่ในวงการส่วนรวมด้วยพอ ฉะนั้นคนกลางซึ่งเป็นคนตัวลอยอาจ ทำงานที่มีขอบเขตกว้างๆ ได้ดีกว่าผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะเรื่องเดียวก็ได้ แต่ผู้ที่เหมาะแก่หน้าที่คนกลางเช่นนี้ จำต้องมีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้ คือ ๑. ต้องมีความเข้าใจ ความสนใจและใจรักงาน เช่นนั้นจริง ๆ ๒. ต้องเป็นผู้รู้จักเลือกคนที่มีความรู้ความชำนาญ ในเรื่องต่าง ๆ ที่อยู่ในวงงานนั้น และรู้จักชักจูงให้เข้าช่วยกันคิด ช่วยกันทำด้วยความสามัคคี ๓. ต้องเป็นผู้ที่ผู้ใหญ่ไว้วางใจตลอดจน คนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็งานนั้น ก็ให้ความไว้วางใจและช่วยสนับสนุน ๔. ต้องเป็นผู้มีอิทธิพลมีคนเกรงใจ มีผู้ใหญ่หนุนหลังอยู่ ๕. ต้อง เป็นคนลอยตัวไม่ต้องแข่งขันกับใคร ไม่มีการเปรียบเทียบกัน แย่ง เก้าอกัน ๆ นับว่าถึงทั่วๆ ไป ไม่เฉพาะแต่ในเรื่องแพทย์

ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้นได้เคยสนใจในการแพทย์ มาแต่ไหน แต่ไร อยากจะเรียนวิชาแพทย์ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเห็นว่า คนชั้นข้าพเจ้าไม่สมที่จะเป็นแพทย์ประกอบโรคศิลป์

ทรงอยากให้ข้าพเจ้าเรียนกฎหมาย ข้าพเจ้าจึงได้เลิกความคิดที่จะเรียนวิชาแพทย์ และได้เรียนกฎหมายตามพระราชประสงค์ แต่ใจไม่ชอบในทางนี้ ความสนใจและรักแพทยศาสตร์ ยังฝังอยู่ในใจข้าพเจ้าเรื่อยตลอดมา ลงท้ายก็ชักเบื่อทางกฎหมาย ครั้นจะไปเริ่มเรียนวิชาแพทย์จริง ๆ เวลาที่ล่วงเลยไปเสียมากแล้ว การเรียนแพทยศาสตร์กินเวลานาน เลຍต้องยอมแพ้ คือไม่เรียนวิชาแพทย์เพื่อเป็นแพทย์ แต่ได้เลือกเรียนบางอย่าง โดยข้าพเจ้ารักศาสตราจารย์แพทยศาสตร์หลายคน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นส่วนตัว เปิดโอกาสให้ได้เข้าเรียนเป็นพิเศษ เท่าที่ข้าพเจ้าอยากรู้ อยากเห็น และ ได้รับการสอน และ แนะนำ จากศาสตราจารย์เหล่านั้นเป็นพิเศษ เมื่อข้าพเจ้าเลิกเรียนกฎหมายต่อไปนั้น ข้าพเจ้าได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ว่า ข้าพเจ้าสนใจในการศึกษา อยากจะรับราชการในทางจัดการโรงเรียน อบรม กุลบุตร กุลธิดา ตั้งแต่ชั้นปฐมขึ้นไปจนถึงอุดมศึกษา ตลอดจนการศึกษาสำหรับคนพิการต่าง ๆ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบดังนั้น ก็พอพระราชหฤทัยเป็นอันมากและทรงสนับสนุนความคิดและความตั้งใจของข้าพเจ้า และได้พระราชทานพระบรมราชโองการแล้วไปว่า ผู้ที่จะจัดการศึกษานั้น ต้องเป็นคนรักงานจริง ๆ ต้องอุทิศตัวให้แก่งานนี้ โดยไม่หวังที่จะได้รับความยกย่องสรรเสริญเป็นผลตอบแทนโดยเร็ว การอบรมคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ย่อมกินเวลานานกว่าจะได้เห็นผลสำเร็จ และ

รู้ว่าได้ทำมาในทางถูกหรือผิด บางทีก็จะรู้ผล ตัวเราเองอาจ
 ตายไปเสียก่อนแล้วก็ได้ ไม่เหมือนการก่อสร้างบ้านเรือนหรือถนน
 หนทาง เมื่อสร้างเสร็จก็เห็นผลทันที ได้รับความยกย่องเร็วทันใจ
 ส่วนการสร้างนิสัยคนนั้น เห็นผลได้ยาก บางทีคนต่อมาไม่ทราบ
 เสียด้วยซ้ำไปว่าใครเป็นผู้สร้าง เพราะฉะนั้นจึงทรงยินดีมากที่
 ข้าพเจ้าสมัครทำหน้าที่ในทางการศึกษา ซึ่งคล้ายกับยศของ
 หลังพระ คนเช่นนี้หาได้ยาก เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบพระราชกระแส
 เช่นนั้นก็มีความยินดีมาก และได้ตั้งใจในการที่จะ อดิศักดิ์ให้แก่การ
 ศึกษา และได้เริ่มเรียนไปในทางนั้น คือที่เรียกว่า Paedagogic ซึ่ง
 รวมแขนงต่าง ๆ ทาง philosophy อยู่ในนั้น และได้สอคล้องใน
 ทางจิตสถานศึกษาต่าง ๆ วิชชอบรมทั้งคนสมบูรณ์และคนพิการ แต่
 ความสนใจของข้าพเจ้าหันเข้าหาทางการอบรมแพทย์เป็นพิเศษ ด้วย
 เหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิชาแพทย์ ในเมือง
 ไทย ในที่นั้นชอกล่าวถึงความคิดที่แฝงอยู่ในใจของข้าพเจ้าตั้งแต่
 ไหนแต่ไรมาไว้ด้วยอย่างหนึ่ง คือข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ว่าประเทศใด
 จะสมบูรณ์รุ่งเรืองได้ก็ต้องอาศัยพลเมือง คือคนของประเทศนั้นเอง
 เป็นสำคัญ คือ ๑. ต้องมีพลเมืองมาก หมายความว่าคนเกิดมาแล้ว
 ต้องมีชีวิตอยู่นาน ๆ ไม่ตายเสียเร็ว พลเมืองจึงจะเพิ่มพูนขึ้น
 ๒. จำนวนพลเมืองมากเท่านั้นยังไม่พอ ถ้าพลเมืองถูกโรคเบียดเบียน
 ไม่มีกำลังประกอบกิจการงาน บ้านเมืองก็จะยังเจริญไม่ได้ พลเมือง
 จักต้องมีสุขภาพดี มีกำลังทำงานจึงจะเป็นประโยชน์ ๓. แต่
 ถึงแม้จำนวนพลเมืองจะมาก และมีกำลังสมบูรณ์ ถ้าคนเหล่านั้น

ไม่มีสติปัญญาความรู้ ไร้ศีลธรรม บ้านเมืองก็จะเจริญไม่ได้ แม้
จะเจริญได้ก็ด้วยกำลังของคนต่างค้ำว ซึ่งไม่เป็นสิ่งพึงปรารถนา
ด้วยเหตุเหล่านี้ข้าพเจ้าจึงเห็นว่ารากเง้าแห่งความเจริญ อยู่ท่วสุขภาพ
และภูมิรู้ของพลเมือง ถ้าสองอย่างนี้คนแล่งงานอื่น ๆ ก็จะไม่เจริญได้
เราต้องมีคนมาก ต้องมีคนสมบูรณ์แข็งแรง และคนเหล่านี้ต้องมี
ภูมิรู้และศีลธรรมดี ฉะนั้นสิ่งที่ควรได้รับความเอาใจใส่และส่งเสริม
บำรุงให้เจริญยิ่งกว่าอื่น ก็คือการสาธารณสุขกับการศึกษา ข้าพเจ้า
มีความคิดเห็นดังนี้จึงได้ขอทศตัวให้แก่สองอย่างนี้ และทำงานใน
สองเรื่องนี้ด้วยความเต็มใจและพยายามเต็มกำลัง

เมื่อ ข้าพเจ้า กลับมาเมืองไทย เพื่อ ทำราชการ ใน ปี
พ.ศ. ๒๔๕๖ ตำแหน่งแรกที่ข้าพเจ้าได้รับก็คือ ผู้ช่วยปลัด
ทูลฉลองกระทรวงธรรมการ ในตำแหน่งนี้ข้าพเจ้าได้มีโอกาส
ได้รู้จักการทำงานของกระทรวงทุกแผนกเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน
ข้าพเจ้ายังได้รับ แต่งตั้งให้ เป็น ผู้ตรวจการ โรงเรียนราชแพทยาลัย
ด้วยเหตุที่ข้าพเจ้าสนใจในเรื่องแพทยศึกษาเป็นพิเศษ จึงได้กล่าวมา
แล้ว เมื่อได้เห็นการเป็นไปในการอบรมแพทย์และการโรงพยาบาล
และได้เสนอความคิดความเห็นตามสมควรต่อกระทรวงแล้ว ทาง
กระทรวงจึงเห็นว่าข้าพเจ้าควรได้รับมอบให้เป็นผู้ ขยายขยายการงาน
และส่งเสริมให้สูงขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการ
โรงเรียนราชแพทยาลัย และจัดการปรับปรุงโรงพยาบาลศิริราช
ไปด้วยในตัว เพราะโรงเรียนและโรงพยาบาลนี้เป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกัน

ตามททรายกันอยู่ก็แล้วนั้น โรงพยาบาลศิริราชได้เกิดขึ้น
 ด้วยเหตุที่พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐
 ได้สร้างขึ้นตามแบบเก่าอย่างใหญ่โตมโหฬาร เมื่อเสร็จงานแล้ว
 จึงได้นำเครื่องไม้ที่ใช้ในการสร้างเมรุนั้นไปสร้างขึ้นเป็นโรงพยาบาล
 ที่วังหลัง เรียกว่า โรงพยาบาลศิริราช เมื่อมีโรงพยาบาลแล้ว
 จึงได้ตั้งโรงเรียนแพทยขึ้น โดยใช้คนไข้ในโรงพยาบาลนั้นเป็น
 ขบเรียนแพทย์ประจำโรงพยาบาลเป็นครูสอนวิชาแพทย์ และได้
 ให้แพทย์อื่น ๆ มาช่วยสอนด้วย ความมุ่งหมายในการสอนวิชา
 และฝึกหัดคนให้เป็นแพทย์ในสมัยนั้นมีอยู่เพียงให้พวกแพทย์ที่เรียน
 จบหลักสูตรแล้ว ออกไปรับราชการในที่ต่าง ๆ เช่นในกองทัพบก
 ทหารเรือ และตามหัวเมือง เป็นแพทย์หลวงมีอัตราจำกัด เพราะฉะนั้น
 การรับคนเข้าเป็นนักเรียนแพทย์จึงได้มีการจำกัดจำนวนให้พอดี ถ้า
 มีมากเกินไป เมื่อออกไปไม่ได้รับตำแหน่งทางราชการแล้ว ผู้ที่
 เหลื่อนั้นก็จะเสียใจและท้อใจ นอกจากนั้นยังมีเหตุอื่นอีก คือผู้ที่
 มาเรียนวิชาแพทย์ได้เรียนก็อยู่ได้กิน โดยไม่ต้องเสียเงินของตัวเอง
 เลย นับเป็นนักเรียนหลวงทั้งสิ้น เงินในงบประมาณมีจำนวน
 จำกัด จึงรับนักเรียนได้เท่าที่มีเงินพอในงบประมาณ รั้นมาก
 กว่านั้นไม่ได้ ส่วนการสอนวิชาแพทย์นั้น สอนแบบฝรั่งอย่าง
 เรียกต่อมาว่าแผนปัจจุบัน แต่มีกำหนดเวลาให้เพียง ๓ ปี รวมทั้ง
 การฝึกหัดบำบัดโรคด้วย ในเวลานั้นยังเช่นนี้ การสอนย่อมต้องเป็น
 อย่างย่ออย่างสังเขป พอเอาไปใช้การได้ ก็ถือว่าไม่มีเลย นอกจากนั้น
 แพทย์ผู้สอนก็เป็นแต่แพทย์สามัญ มิใช่เป็นผู้เชี่ยวชาญในทางใด

ไม่สามารถที่จะสอนให้ละเอียดและสูงขึ้นไปได้ นอกจาก
 วิชาแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว ยังมีวิชาแพทย์แผนโบราณ คือสอน
 อย่างแบบไทยและให้รู้จักใช้ยาไทยด้วย เหตุที่ทำได้ ทราบว่า
 ตามหัวเมืองหลายแห่งได้ยาก ถ้าแพทย์ใหม่ๆ ที่ออกไปรับราชการ
 เป็นแพทย์รู้จักใช้แต่ยาฝรั่ง เมื่อเบิกยาไม่ได้ ทงหาซื้อตามท้องที่
 ไม่ได้ ก็รู้สึกอับจนไม่รู้จะรักษาโรคอย่างไร จึงได้ให้เรียนรู้จัก
 ใช้ยาไทยด้วย ยาสมุนไพรของไทยพอจะหาได้ง่ายแม้หาซื้อไม่ได้
 ก็พอจะเข้าไปค้นหาเขาเองในป่าในดงได้บ้าง แพทย์ที่ได้รับการสอน
 และอบรมตามหลักสูตรสมัยนั้น มีวิชาตำและแคบ แต่อาศัย
 สติปัญญา และความสามารถเฉพาะตัว จึงได้มีแพทย์หลายคน
 ที่ออกไปทำการบำบัดโรคได้ผลดี และแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติม
 เองเอง จนนับว่าเป็นแพทย์ที่ทำได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์
 เย็นอันมาก แต่ผู้ที่ไม่แสวงหาความรู้ความชำนาญเอาเอง อาศัย
 แต่วิชาที่ได้ไปจากโรงเรียนเท่านั้นก็ไปไม่ได้แค่นั้น เมื่อข้าพเจ้า
 พิจารณาหลักสูตร และการสอน การอบรมตามที่ทำกันอยู่เวลานั้น
 แล้ว ก็เห็นว่าควรจะปล่อยให้เป็นอย่างนั้นต่อไปไม่ได้ ถึงเวลาแล้วที่จะ
 ขยายการสอนวิชาให้กว้างออกไปและให้ละเอียดและสูงขึ้นเป็นลำดับ
 แต่ความยากลำบากมีอยู่เป็นอเนกประการ ข้อแรกก่อนนักเรียนที่มา
 ศึกษาวิชาแพทย์นั้น มีภูมิรู้ติดตัวมา จาก โรงเรียนมัธยม น้อยเต็มที
 สมัยนั้นนักเรียนที่เรียนจบมัธยมที่ ๘ มีไม่มากเท่าใด และใน
 จำนวนน้อยนั้นไปเรียนทางอื่นต่อไปหรือหางานทำโตทีเดียว ไม่มี
 ใครสมัครมาเรียนวิชาแพทย์ นักเรียนที่โตมาเป็นผู้จบมัธยมที่ ๖

บอกไว้แน่ชัด สอนให้ใช้ได้ง่ายกว่ายาไทย ส่วนยาไทยนั้น
 เป็นยาส่วนตัวของแพทย์ผู้ใช้นั้นเอง โดยมากมีการปิดบังหวง
 ตำรา แข่งขันกัน เครื่องยาที่เป็นสมุนไพรก็มีต่าง ๆ กัน ถ้า
 ไม่เป็นผู้เชี่ยวชาญในทางนั้นก็ไม่รู้จะไปหามาจากไหน และแท้
 หรือไม่แท้ ดีหรือไม่ดี ก็เหลือที่คนไม่ชำนาญจะรู้ได้ ร้าน
 ขายยาไทยมีน้อยลงทุกทีจนเกือบจะไม่มีเลย ที่ใช้กันอยู่ก็ยา
 ส่วนตัว ที่เรียกกันว่ายากลางบ้าน ซึ่งมีไม่กี่ขนาน เพราะฉะนั้น
 การที่จะให้แพทย์ ที่ ได้ เรียนไป จาก โรงเรียนแพทย์ ออก ไปหา สมุนไพร
 เขาเองนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าทำไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึง
 เห็นว่าการสอนวิชาแพทย์แผนโบราณในโรงเรียนแพทย์ เป็นการ
 เสียเวลา ข่วยการเปล่า เอาเวลาไปเพิ่มใช้ในการเรียนวิชา
 แพทย์แผนปัจจุบันดีกว่า ทั้งนักเรียนก็ไม่ต้องกังวลในเรื่องยาไทย
 จึงได้เลิกการสอนวิชาแพทย์อย่างไทยเสียทีเดียว ยาไทยมี
 คุณภาพดีเพียงไร และได้ประโยชน์อย่างน่าพิศวงอย่างไรข้าพเจ้า
 ทราบดี แต่เห็นว่าเอาไว้ให้แพทย์ที่สนใจในทางนี้ไปเรียนเพิ่มเติม
 เขาเองต่อไปข้างหน้าดีกว่า ข้อห้า การจำกัดจำนวนนักเรียนมีเหตุ
 ดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นความคิดแคบ การที่จะมี
 นักเรียนแพทย์ให้พอคึกคักตำแหน่งที่ทางราชการ จะเอาเข้าบรรจุ ได้
 นั้น ถ้าหากว่านักเรียนไม่สามารถเรียนให้จบตามกำหนด หรือไม่
 สามารถทำงานได้เพราะโรคเขียกเขียฟ หรือตายไปเสียก่อนได้
 เข้าทำงาน จำนวนแพทย์ที่ได้ประกาศนียบัตรก็จะมีไม่พอแก่
 ตำแหน่ง แม้ผู้ที่ได้ประกาศนียบัตรไปแล้วไปทำงานปรากฏว่า
 เหลวไหลไร้ความสามารถ หรือทำผิดประพฤติดังที่ข่มขืนต้องคดีออก

จำนวนแพทย์ก็จะขาดไป ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ร้องขอให้บัณฑิตเรียน
 เข้าให้มากขึ้น เพื่อเสียไปเสียข้าง จะได้ไม่ขาดแพทย์สำหรับ
 ตำแหน่งที่มอญ นอกจากนั้นตำแหน่งแพทย์ในทางราชการก็คงจะ
 ต้องเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ไป ถ้าไม่มีแพทย์ออกจากโรงเรียนพอ ก็
 จะเพิ่มตำแหน่งขึ้นไม่ได้ด้วยเอง ส่วนการที่จะรอตระไวว่ามีตำแหน่ง
 เพิ่มอีกเสียก่อนแล้วจึงจะเพิ่มนักเรียนแพทย์ ก็จะเป็นการชักช้า
 กว่าจะได้แพทย์ไปเข้าตำแหน่ง ทางกระทรวงธรรมการก็เห็นด้วย
 และได้ขอเพิ่มงบประมาณ ซึ่งกระทรวงพระคลังก็ให้ คงแต่นั้น
 มาจำนวนนักเรียนจึงได้มีมากขึ้น แม้จะไม่มีตำแหน่งทางราชการ
 เขาก็ไปหางานทำทางอื่นได้ถมไป นอกจากนั้นเมื่อมีแพทย์ออกใหม่
 มีขาดคน รุคนเก่าออกเสียข้างเอาคนใหม่เข้าก็ได้ ทำให้งาน
 หนักขึ้นเสียอีก

ตามที่ได้บรรยายมานี้ บางข้อข้าพเจ้าได้เสนอการแก้ไข
 ไว้ข้างท้ายแล้ว แต่บางข้อยังไม่ได้นำเสนอ จะต้องเล่าเพิ่มเติม
 ให้ละเอียดต่อไป

การตั้งหลักสูตรนั้นไม่ยาก เห็นควรอย่างไรจะเขียนลงไป
 อย่างนั้นก็ได้ แต่ต้องคำนึงถึงว่าจะจัดทำให้ขึ้นไปตามนั้นได้หรือไม่
 หรือได้เพียงไร นี่เป็นข้อสำคัญ ถ้าขาดปัจจัยสำคัญ ๆ
 หลักสูตรหรือโครงการนั้นก็เป็นหมัน ปัจจัยสำคัญก็คือครูและ
 นักเรียน ครูเวลานั้นเรียนแพทย์สามัญคงได้กล่าวมาแล้ว เขา
 ได้พยายามสอนเท่าที่จะทำได้ แต่ทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นรากฐาน
 ของวิชาแพทย์ซึ่งได้แก่ ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ สัตวศาสตร์ เภสัช
 และพฤกษศาสตร์ แพทย์เหล่านั้นไม่สามารถจะสอนได้ ข้าพเจ้าจึง

๑. ให้ผู้ใดเรียนในทางเหล่านี้มาโดยเฉพาะ ขอให้มาเป็น
 อาจารย์สอนวิชาทั้งนี้ ข้าพเจ้าเทียบการสอนวิชาแพทยอย่าง
 ทำมาแล้ว เท่ากับสร้างเรือนไม้ที่ใช่เป็นที่อยู่ได้ทีเดียว แต่
 ไม่แน่นหนามั่นคง หรือเปรียบยกยดกันเที่ยวชมรากพอสมควร
 ๒. น้ำหนักเรือนขนาดนั้นไว้ได้ แต่ถ้าวัดเสริมขึ้นเป็นสองชั้น
 หรือสามชั้น รากฐานที่มียืนไม่แน่นหนาแข็งแรงพอ ตก
 จะทรุด หรือพังเลยก็เคยว การสอนวิชาแพทยก็เช่นนั้น
 ๓. ที่จะสอนวิชาเพิ่มให้มากขึ้น และให้สูงขึ้น ถ้าวัดเพิ่มไม่
 มีหรือมีน้อย นักเรียนก็ไม่อาจเข้าใจวิชาชั้นสูงได้ ข้าพเจ้า
 ๔. เลือกลงทางทำรากฐานให้มั่นคงแน่นแฟ้นเสียก่อน ถึงแม้นักเรียนที่
 ๕. ออกไปจะไม่ได้รับการสอนในเรื่องโรคและวิธีบำบัดรักษา และกว้าง
 ๖. กว่าแต่ก่อนก็ต้องยอม เพราะเวลาเรียนมีน้อยเต็มที่ ในเวลาน้อย
 ๗. น้อยยากให้ นักเรียน ใดเรียนวิชา ที่เป็นพินให้มาก ที่สุดเท่าที่จะทำได้
 ๘. การจัดการศึกษาทางแพทยในสมัยนั้น เรียกได้ว่าเป็นการเตรียม
 ๙. สำหรับเรียนวิชาสูง หรือเตรียมทำงานใหญ่มากกว่าสอนให้ทำ
 ๑๐. งานใหญ่โดยมีพิน อ่อน ข้าพเจ้า ได้ให้น้ำหนักแก่การสอน
 ๑๑. วิทยาศาสตร์มากกว่าอื่น นอกจากนั้นยังมีการสอนแยกแต่ละคอก
 ๑๒. หลายอย่างที่มีของคณีน ๆ ก็ไม่เห็นจะเกี่ยวข้องกับวิชาแพทยเลย เช่น
 ๑๓. ภาษาละติน และการวาดเขียน เป็นต้น วิชาเหล่านี้ควรจะมีติดตัว
 ๑๔. มาแล้วจากโรงเรียนมัธยม แต่นักเรียนของเราได้เรียนมาน้อย
 ๑๕. จึงได้กล่าวมาแล้ว วิชาแพทยเป็นวิชาละเอียดและเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ
 ๑๖. เกี่ยวกับความจริงต้องใช้เวลาพิจารณา วิชาที่ใช้ตรรกวิธีเวลาคิด
 ๑๗. และต้องพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างให้เห็นแน่ชัด และ พิสูจน์ ได้แจ่มแจ้ง

แล้ว จึงจะเชื่อและตัดสินใจถูกต้อง จะดูอย่างลก ๆ แล้วตัดสินใจ
 เองง่าย ๆ นั้นอาจทำให้มีอันตรายเกิดขึ้นได้ งานของแพทย์เป็น
 งานล่อแหลม เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ มีความรับผิดชอบมาก เพราะ
 คนนั้นแนวทางของข้าพเจ้าในเวลานั้นจึงไปในทางอบรมนิสิตสันดาน
 ของนักเรียนแพทย์มากกว่าฝึกหัดคนออกไปทำงานอย่างเดี๋ยวนั้นโดยไม่
 นึกถึงการอบรมนิสิตเท่าใดนัก อาจารย์ในเวลานั้นมีผู้ที่ไม่เป็น
 แพทย์หลายคน คืออาจารย์ก่อรากฐานและช่วยกล่อมเกลานิสิต
 ส่วนการสอนวิชาแพทย์เบื้องต้นซึ่งได้แก่กายวิภาควิทยา และสรีระ
 ศาสตร์เป็นต้น ไม่มีอาจารย์ผู้ชำนาญจะสอน ข้าพเจ้าได้ทราบว่า
 Rockefeller Foundation มีแพทย์ที่จะส่งไปเป็นอาจารย์ในประเทศต่างๆ
 ข้าพเจ้าจึงได้ขอให้กระทรวงธรรมการขอแพทย์ไปทางมูลนิธินี้ มาชุด
 หนึ่ง คือสำหรับสอนกายวิภาควิทยาคนหนึ่ง สรีระศาสตร์คนหนึ่ง
 และ ปาโถโลยีคนหนึ่งและถ้าได้ทางศัลยกรรมคนหนึ่งก็ดี มูลนิธิได้
 เตรียมจะส่งแพทย์ตามที่ขอมานั้นแล้ว แต่ได้ทราบว่าประเทศ Brazil
 ก็ได้ขอไปเหมือนกัน ทาง Brazil เขามีเงินเดือนให้ได้สูงกว่าเรา
 แพทย์สอนกายวิภาควิทยา และแพทย์สอนสรีระศาสตร์ที่เตรียมจะ
 มานักเลยสมัครไป Brazil ทางเราก็เลยไม่ได้ แต่ตัดแพทย์ทางปาโถ
 โลยียื่นเข้ามา เราจึงได้รับแพทย์คนในทางนี้มาคนหนึ่งคือ หมอเฮลลิส
 นั้นเอง ข้าพเจ้ายินดีอย่างเหลือล้นที่ได้หมอเฮลลิสมา เพราะวิชา
 ปาโถโลยี สำคัญเท่าไร เราก็ทราบกันอยู่ดีแล้ว ทั้งในการสอนวิชา
 แพทย์และในทางโรงพยาบาล ตั้งแต่บัดนั้น การสอนวิชาแพทย์ก็
 กระเตื้องขึ้นมาก และในทางยับยั้งโรคนั้นเท่าที่ได้ดูผลการมาเป็นผู้
 ตัดสินความคนหนึ่ง ความตั้งใจสงสัยในการสนับสนุนโรคได้รับ

คำชี้ขาดจากแผนกปลาโตโลยีเป็นอย่างดี ในตอนนั้นขอกล่าวไว้ด้วยว่า
แพทย์ประจำโรงพยาบาลแต่ก่อนนั้นผลัดเปลี่ยนวนเวียน กันไปเรื่อย ๆ
ไม่ได้อยู่ประจำในแผนกโคนานเลย ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะเพาะ
ผู้เชี่ยวชาญขึ้นสำหรับทุกแผนก จึงได้สังเกตว่าใครเดินทางไปทางไหน
มาก และประกอยกับความเต็มใจด้วย แล้วแนะนำและมอบให้อยู่
ประจำในแผนกที่ตนรักและเต็มใจทำ ไม่ต้องวนเวียนไปไหน ส่วน
นักเรียนนั้นเป็นธรรมดาที่ต้องวนเวียนไปฝึกหัดทุกแผนก และในขณะ
เดียวกันก็คอยสังเกตดูว่าผู้ใดเดินทางไปทางไหนมากที่สุด เมื่อเรียน
จบหลักสูตรแล้วก็แนะนำให้อยู่ในแผนกที่ตนมีนิสัยเหมาะสม และ
ขอเอาไว้ในโรงพยาบาลไม่ส่งไปไหน ทั้งแต่นั้นมาก็มียุทธ์ผู้
ชำนาญประจำทุกแผนก ตลอดจนผู้เป็นอาจารย์สอนกายวิภาค
วิทยาและสรีระศาสตร์ เราก็มียุทธ์แทนผู้ที่เราหวังได้จากอเมริกา
แต่ไม่ได้มานั้น เป็นอันว่าเราเพาะอาจารย์ขึ้นเอง และอาจารย์
เหล่านั้นก็ทำการสอน และฝึกหัดนักเรียน ด้วยความเอาใจใส่จริง ๆ
ในทางปลาโตโลยีก็มีผู้เหมาะสมหลายคน ได้จัดให้ทำงานกับหมอ
เอลลิส บางคนก็ได้ออกไปเรียนต่อในสหรัฐอเมริกา ด้วยทุนสมเด็จพระ
พระราชบิดา ทรงพระกรุณาโปรดประทาน สมเด็จพระราชบิดา
ได้ทรงพระกรุณาออกทุนเล่าเรียนให้แพทย์หลายคน ซึ่งข้าพเจ้า
ไม่จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ เพราะทราบกันอยู่แล้วทั่วไป การสอน
วิชาแพทย์และการโรงพยาบาลที่ข้าพเจ้าได้พยายาม จัดตามแบบใน
ยุโรปและตามสมัยนิยม ก็ค่อย ๆ เข้ารูปดีขึ้นเป็นลำดับ มีข้อสังเกต
อยู่ข้อหนึ่ง คือในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นผู้บัญชาการ โรงเรียนราช
แพทยาลัยอยู่นั้น ได้เกิดสงครามโลกขึ้นทำให้ โครงการของข้าพเจ้า

ชงักไปมาก อาจารย์ที่หวังจะได้เข้ามาก็ไม่ได้ เครื่องอุปการ
 ศึกษาก็ส่งเข้ามาไปติดค้างอยู่ที่นั่น เข้ามาไม่ถึงก็มี แพทย์เยอรมัน
 สองคนได้มาสอนศัลยกรรม และทำการผ่าตัดอย่างยอดเยี่ยม ทั้ง
 แพทย์ประจำโรงพยาบาลแผนกศัลยกรรมและนักเรียนชั้นฝึกหัดได้รับ
 ความรู้จากแพทย์ทั้งสองนี้อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Dr. Th. Van
 Wesel ได้รับความสรรเสริญอย่างสูง จะเรียกว่าบูชาก็ได้ พอเมือง
 ไทยประกาศสงครามต่อเยอรมัน Dr. Van Wesel ก็ถูกจับ ทั้งแพทย์
 ทั้งนักเรียนทั้งคนไข้พากันเศร้าโศกมีความอาลัยอย่างยิ่ง ข้าพเจ้า
 เองเสียใจยิ่งกว่าใครหมก เพราะเขาเป็นแพทย์มกุฎราชกุมาร
 และเป็นอาจารย์ด้วย

บัดนี้ขอกล่าวถึงเรื่องนักเรียน ข้าพเจ้าได้ไว้วางใจว่า
 การตั้งหลักสูตรนั้นง่าย แต่จะดำเนินการตามหลักสูตรได้หรือไม่
 เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ต้องมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในวิชาที่จะต้องสอน
 ให้ครบชุด ถ้าไม่มีอาจารย์เหมาะสม หลักสูตรก็เสียหมัน แต่ถึง
 แม้จะมีอาจารย์ก็ครบชุด ถ้านักเรียนมีภูมิรู้เป็นพื้นติดตัวมาตามัก
 ก็ไม่สามารถเรียนได้ วิชาแพทย์เป็นวิชาชั้นสูง ถ้านักเรียนไม่สุก
 พอ ก็จะเข้าใจได้ยาก และอาจารย์ก็จะได้รับความลำบากในการสอน
 เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจะต้องหาวิธีสอนให้นักเรียนที่จรมัธยม ๘
 และมีสติปัญญาดีและใจสมัครด้วยเข้ามาเป็นนักเรียนแพทย์ให้มาก
 แต่ถ้านักเรียนยังมีภูมิรู้ไม่สม่ำเสมอ กัน คือมัธยม ๖ บ้าง มัธยม ๘
 บ้าง การสอนก็ยังลำบากอยู่นั่นเอง ต่อเมื่อได้นักเรียนที่มีภูมิรู้พอ
 กันเทียมกัน การสอนจึงจะค่อยสะดวกขึ้น ยังคงเหลือแต่ความไม่

สม่ำเสมอในทางปัญญา-เขาว-ขยัน หรือเกียจคร้าน - ใจรักวิชา
แพทยหรือไม่ และนิสัยชอบ ๆ ออกที่ย่อมแตกต่างกันไม่มากนักน้อย
เป็นธรรมดา

การที่ใครจะตกลงใจเรียนวิชาใดนั้น ย่อมต้องนึกถึงอนาคต
ของตนเป็นธรรมดา คือเมื่อเรียนจบแล้วจะไ้ทำงานที่ไหนทำ ใน
สมัยนั้นคนโดยมากย่อมอยากทำราชการ จึงมองดูทางวงราชการ
มากกว่ามองดูการประกอบอาชีพส่วนตัว คนโดยมากเห็นว่าถ้า
เรียนกฎหมายแล้วมีทางไปไ้ไกล เป็นผู้พิพากษา เป็นอธิบดี เป็น
เจ้าเมือง เป็นสมุหเทศาภิบาล และอะไรเช่นนั้นไ้ ตำแหน่งสูง ๆ ที่
รับไ้มีอยู่มาก จึงนิยมเรียนกฎหมาย ทางทหารก็เช่นเดียวกัน
อาจขึ้นไปถึงชั้นผู้บัญชาการกองพล แม่ทัพ และอะไรเช่นนั้นไ้ แต่
ทางแพทยนั้นตำแหน่งสูง ๆ เช่นอธิบดีน้อย ตำแหน่งถึงชั้นเสนายก
ไม่มีเลย พงจะมีรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง
แพทยมีทางเป็นแพทย์ประจำตำแหน่งต่าง ๆ ในทางย้ายที่โรคมาก
กว่าอื่น ต่อมาจึงมีตำแหน่งสาธารณสุข แต่ก็ยังน้อย ส่วนทางเป็น
อาจารย์นั้น สมัยนั้นก็ยังแลไม่เห็นว่าจะมีตำแหน่งศาสตราจารย์
ไ้เงินเดือนสูง ไ้ชื่อเสียงโด่งดัง ว่าถึงชื่อเสียงมีคนยกย่องนับถือ
แล้ว ก็จะได้ไ้แต่ในทางราชการ แพทย์เชลยศึกก็มีแต่แพทย์
แผนโบราณ แพทย์แผนปัจจุบันยังไม่มีใครนับถือ ด้วยเหตุเหล่านี้
คนโดยมากจึงไม่ค่อยอยากมาเรียนวิชาแพทย การที่จะหาทางล่อ
ให้คนส่งลูกหลานมาเข้าโรงเรียนแพทย ข้าพเจ้าเห็นว่าจัดการ
ส่งเสริมฐานะของแพทย์ให้ดีขึ้นเป็นข้อสำคัญที่สุด ต้องหาทาง

ให้แพทย์ได้มีโอกาสแสดงความสามารถในทางบำบัดโรคให้ได้มาก
 ขึ้น ให้ได้เข้าถึงคนชั้นสูงให้มากขึ้น เมื่อแพทย์มีโอกาสทำ
 ข้อเสียแล้วความสนใจของคนทั่วไปก็จะมีมากขึ้น เผอญ
 ข้าพเจ้าได้ประสบพบโอกาสที่จะทำให้เป็นไปตามนึกได้ คือสมัยนั้น
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงตั้งกองเสือขึ้นตามแบบ
 อังกฤษ นักเรียนมัธยมเป็นลูกเสือกันแทบทุกคนทั่วราชอาณาจักร
 ต่อจากนั้นกองเสือย้ายขึ้นสำหรับผู้ใหญ่ เพื่อให้ได้มีโอกาส
 บำรุงกำลังกายฝึกหัดเป็นผู้ชำนาญในการสอดแนมส่งข่าว และ อะไร
 เช่นนี้ ซึ่งอาจเป็นผู้ทำประโยชน์ช่วยทหารในยามสงครามได้บ้าง
 นักเรียนอุดมศึกษาจักเข้าในพวกผู้ใหญ่แล้ว คือให้เป็นเสือป่า
 นักเรียนโรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้เข้ากองเสือป่าเสนาหลวงแล้ว
 ข้าพเจ้าจึงร้อนใจถึงนักเรียนแพทย์ ถ้าจะไม่ให้เป็นเสือป่าอย่างที่จะ
 เป็นการไม่เอาใจใส่และไม่สนองพระราชนิมิต ครั้นจะให้เป็นเสือป่า
 อย่างคนอื่นก็ดูไม่เข้าเรื่อง เสียเวลาเปล่า ๆ จึงได้กราบบังคมทูล
 ว่านักเรียนแพทย์ควรจะเป็นเสือป่าเหมือนกัน แต่ให้ฝึกหัดทำงาน
 ในทางพยาบาลสนาม ในยามสงครามจะได้เข้าสมทบกองพยาบาล
 สนามทางทัพบกได้ทีเดียว ความคิดอันนี้เป็นที่พอพระราชหฤทัย
 อย่างยิ่ง จึงได้ทรงตั้งกรมนักเรียนแพทย์เสือป่าขึ้น และเอาไว้
 ในพระบรมราชูปถัมภ์ด้วย ตั้งแต่บัดนั้นนักเรียนแพทย์และแพทย์
 ผู้ปกครองดูแลนักเรียนก็ได้รับการฝึกหัดอบรมในทางพยาบาลสนาม
 เวลาช้อมรบแพทย์ และ นักเรียน ได้แข่งกันเป็น หมู่หมวด พยาบาลไป
 ประจำกรมกองเสือป่าต่าง ๆ ทั้งในกองเสนาหลวงและเสนากองทัพ

เวลาซ้อมรบไม่ว่าอะไรทำกันเป็นการสมมุติทั้งนั้น จนกระทั่งขึ้น ผู้ที่
 ไม่มีขึ้นกริ่งตะโกนยัง ๆ สมมุติเป็นยิ่งขึ้น เว้นแต่กรรมนักเรียน
 แพทย์เสียเท่านั้นได้ทำจริงไม่ใช่สมมุติ กองพยาบาลได้ตั้งที่
 พยาบาลขึ้นมีคนไข้มาย่อยมาก ๆ เสมอ พลแปลกได้ห้ามคนไข้จริง ๆ
 เวลาสลับหรือได้รับบาดเจ็บ นับว่าได้ประโยชน์ในทางอาชีพต่อไป
 สำหรับนักเรียนจริง ๆ ไม่ได้ไปเสียเวลาเปล่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับ
 การกรรมได้รับความปลอดภัยหลายประการ คือทำให้พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว ได้ทรง สนพระทัย ในการแพทย์ และ การ เป็น ไป ของ
 โรงเรียนแพทย์เป็นอย่างดี ได้ทรงพระมหากรุณาอุปถัมภ์จริง ๆ
 เล่นละครเก็บเงินพระราชทานเนื่อง ๆ ได้ทรงรู้จักทั้งแพทย์ทั้งนักเรียน
 อย่างใกล้ชิด ได้แสดงความพอพระราชหฤทัยชมเชยนักเรียนแพทย์
 มาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดแล้ว เป็นธรรมดา
 ที่คนชั้นสูง ๆ ก็พากันมองดูนักเรียนแพทย์และแพทย์ของเราด้วยความ
 สนใจมากขึ้น ประกอบกับนักเรียนแพทย์ได้รับการอบรม คัมภีร์ธรรม
 มิวณีย์ มีความสุภาพ ไปอยู่ที่ไหนคนก็พอใจและสรรเสริญทุกแห่ง
 เรื่องเสียยาของคน โดยมากหัวเราะเยาะ และ เห็นเป็นเล่นเสียเวลาเปล่า
 นั้น สำหรับแพทย์หาเป็นเช่นนั้นไม่ โรงเรียนแพทย์ได้เด่นขึ้น
 เพราะเรื่องเสียยานั้นอันมาก เป็น Propaganda ดีที่สุด การทำ
 Propaganda นี้แหละ ข้าพเจ้าได้พยายามมากที่สุด นอกจากทาง
 รักษาพยาบาลและการ สอนวิชาแก่กรรมนักเรียนแพทย์เสียยาได้ แสดง
 ความสามารถแล้ว ยังมีการเล่นฟุตบอลอีกด้วย ทำให้นักเรียน แพทย์
 มีชื่อเสียงโด่งดังเพราะนักเรียนมิวนิค มีความสามัคคีเป็นหนึ่ง

ใจเดียวกัน เชื้อฟังกัปตันจริง ๆ การเล่น แม้จะเปลี่ยนแปลงวิ
 ในขณะเล่น นักเรียนก็ปฏิบัติได้ทั้งชุด จึงมีชัยชนะมากกว่าทีมอื่น ๆ
 เวลานั้นชื่อเสียงโรงเรียนแพทย์ เรียกได้ว่า “หอม” การเขี้ยว
 และเกาะกันอย่างใด ๆ ไม่เคยมีเลย นักเรียนแพทย์ได้แสดงเป็นนัก
 กีฬาจริง ๆ การสังคมเป็นการสำคัญอย่างยิ่งสำหรับแพทย์ต้องเข้า
 กับคนได้ทุกชั้นทุกชนิต ในโลกาสุไปซัมมรบ นักเรียนแพทย์ต้อง
 ไปอยู่กับใคร ๆ ตั้งแต่ชั้นสูงลงมาจากชั้นต่ำ ได้ฝึกหัดอธิบายท
 ความประพฤติให้เข้ากับคนต่าง ๆ และทำให้พอใจได้ทั่วไป ไม่เคย
 ได้ยินใครติเตียนเลย ข้าพเจ้าเป็นผู้ปกครองได้รับความพอใจและ
 ปลื้มใจเป็นอันมาก จนเคยวนกยงไม่ลืมนักเรียนแพทย์สมัยนั้น

และยังนึกถึงเขา ด้วยความเอ็นดู ราว กับเป็น ลก เป็นหลาน ตลอดมา
 ข้าพเจ้าไม่กล้าอ้างว่าเหตุการณ์ที่เขามาตามที่ได้เล่ามาแล้วนั้น ได้
 ช่วยส่งเสริมชื่อเสียงและฐานะของ โรงเรียนแพทย์และพวกแพทย์ ทั้ง
 หลายมากหรือไม่ แต่เมื่อมองดูความเจริญของ โรงเรียนแพทย์
 เป็นลำดับมา ก็น่าจะเชื่อว่า Propaganda ที่ข้าพเจ้าได้ตั้งใจทำนั้นได้
 ผลดีมิใช่น้อย ซึ่งจะได้เล่าให้ฟังต่อไปอีก

เมื่อได้เล่าเรื่องเสียไปแล้ว ก็คงไม่ใคร่ที่จะขอเติมข้อสังเกต
 เข้าในข้อหนึ่ง คือ การพยาบาลแต่ก่อนนี้ ใช้แต่บุรุษพยาบาล
 พยาบาลคนไข้ชาย และนางพยาบาลพยาบาลคนไข้หญิง แต่เมื่อ
 มีการชอมรบเสีย บุษพยาบาลต้องออกไปทำการพยาบาลใน
 สนามทุกคน ที่โรงพยาบาลศิริราชมีแต่นางพยาบาลเหลืออยู่
 เสียที่เก็บใช้เอาไว้ในโรงพยาบาลสนามไม่ได้ ก็ส่งมาที่ ร.พ. ศิริ

ราช การพยายามลักตอกเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ตอนแรก ๆ มีผู้รัก
 มาก เพราะเลื้อยข้างคนก็เห็นหน้าคนองเกรงจะเกยนางพยายาม
 จะเกิดเรื่องไม่ขึ้น แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าในประเทศอื่นเขาใช้ผู้หญิง
 พยายามผู้ชายได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้ จึงได้ทดลองให้การ
 พยายามเป็นหน้าที่ของนางพยายามตลอดทุก การพยายามเกย
 นางพยายามก็มีอย่างจริง ๆ แต่นางพยายามรู้จักวางตัว ทำไม่รู้
 ไม่ชู้เสีย คนใช้คนองก็เลิกไปเอง ผลที่น่าสังเกตก็มีอยู่อย่าง คือ
 คนใช้หนุ่ม ๆ ไม่กล้าตรวจคราวเวลาเจ็บปวด เกรงจะเสียลูก
 ชายอายนางพยายาม จึงพยายามทำใจแข็ง และอีกทางหนึ่ง พอ
 เห็นนางพยายามและได้รับความเอื้อเฟื้อประคับประคอง ก็รู้สึกสบาย
 ใจมาก คือสบายทางใจประคองด้วย นี่เป็นไปตามธรรมชาติ
 เพราะคนไทยมากยอมหนักถึงแม่ หรือพี่เลี้ยงในยามไม่สบาย นาง
 พยายามแทนแม่ได้นั่นเอง นับว่าการใช้นางพยายามได้ผล
 ได้ทำให้เห็นดังนั้นเป็นครั้งแรกที่ ร. พ ศีรราช ทางสภาอากาศ
 ก็ยังไม่กล้าทำ อย่างมากก็ให้พยาบาลชายแก่เท่านั้น การ
 เลื้อยข้างนั้นทำให้นักเรียนแพทย์ ได้รับความฝึกหัดในสนาม และการ
 นำส่งคนไข้มาสู่ โรงพยาบาล และนางพยาบาลก็มีโอกาสพยาบาล
 ทั้งหญิงทั้งชาย ตามสมัยนิยม อนึ่ง เมื่อมีการซ้อมรบทหารบก
 อย่างใหญ่ทางราชบุรี ทางทหารได้ชวนนักเรียนแพทย์เลื้อย
 ไปช่วยในการนำส่งทหารผู้เจ็บป่วย และได้ประจำตามระยะทาง
 ตลอดทาง คอยช่วยกองพยาบาลฝ่ายทหาร ได้ทำหน้าที่เรียบร้อย
 ร้อยตลอดเวลาได้รับความชมเชยและขอยใจจากทางทหารบก นี่ก็

เป็นการทดลองสำหรับเวลาสี่สัปดาห์จริง ๆ และเป็นการประกาศ
คุณงามความดีของนักเรียนแพทย์ด้วยอีกทางหนึ่ง

เรื่องเสื่อขานมีคนเห็นกันมากว่าเป็นการเสียเวลา และเป็น
การไร้ประโยชน์ สำหรับเสื่อขานอื่น ๆ อาจเป็นไปได้บ้าง แต่สำหรับ
นักเรียนแพทย์ ข้าพเจ้าเห็นว่าประโยชน์มาก นอกจากได้ไป
ทำการทางแพทย์ ทางพยาบาลในสนาม ซึ่งอยู่ในเรื่องของแพทย์
ส่วนหนึ่งแล้ว ยังเป็น โอกาสให้นักเรียนแพทย์ได้แสดงจรรยาและ
นิสัยที่เราได้พยายามอบรมไว้ ในทางสังคม คือ เข้าใครเข้า
ไถ่นั้น ข้าพเจ้าได้เล่าไว้แล้ว ขอเพิ่มอีกข้อหนึ่ง คือ การรู้จัก
กาลเทศะ เวลาไปซ้อมรบนักเรียนแพทย์ทำงานหนัก หรืองานที่
ถือกันว่าต่ำไต่ อย่างทหาร ไม่มีถ้อยคำพูดที่เหมือนเสื่อขาน
บางเหล่าซึ่งทำตัวเป็นผู้ที่พราหมณ์แม้เวลาออกสนาม ไซ้เจ๊กชน
ของให้เข็นคัน ส่วนนักเรียนแพทย์นั้นตนเอง แม้จะหนัก
เท่าไรก็ทำเอง กางเต็นท์ จัดสถานพยาบาล ทำอาหารคนไข้
และอะไร ๆ เหล่านี้เองทั้งนั้น โดยไม่รังเกียจและไม่ย่อ เพราะ
เวลาออกสนามในยามสงครามย่อมต้องทำเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้
จึงเข้ากับทหารได้ดี เพราะรู้สึกว่าเป็นเวลาเช่นนั้นก็ต้องปฏิบัติอย่าง
ทหาร เป็นการทำความจริงไม่ใช่สมมุติ เมื่อข้าพเจ้าผู้ปกครองได้
เห็นนักเรียนแพทย์ทำได้เช่นนั้น ข้าพเจ้ายินดีมาก รู้สึกว่า
การอบรมได้ให้ผลสมหวัง

บัดนี้ จะกล่าวถึงการศึกษาและอบรม ฝึกหัด นักเรียนหญิง
มีโรงเรียนซึ่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสาวภาผ่องศรีได้ทรงตั้งขึ้น

เรียกว่าโรงเรียนแพทยผดุงครรภ์ พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์
 เพื่อกำเนินการอบรมผู้ที่จะเรียนจบหลักสูตรแล้ว ใต้รับพระราชทาน
 ประกาศนียบัตร ใต้เข้าเฝ้ารับพระราชทานจากพระหัตถ์ทุกชุด
 การตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นพระราชดำริหัดอย่างยิ่ง นางผดุงครรภ์
 เหล่านี้ทำการช่วยคลอดบุตรทั้งในโรงพยาบาลและออกไปทำข้างนอก
 เป็นประโยชน์สาธารณะกุศลเป็นอันมาก เมื่อข้าพเจ้าเข้ารับตำแหน่ง
 ผู้บัญชาการ ร.ร. ราชแพทยาลัยก็ได้อาใจใส่ในเรื่องโรงเรียนนี้มาก
 ได้ขยายหลักสูตรและการอบรมออกไปอีก ให้รู้จักพยาบาลคนไข้
 ต่าง ๆ ด้วย ส่วนสถานที่คลอดบุตรนั้น ในสมัยนั้นคับแคบและ
 ไม่น่าดูเลย รัฐบาลมาคลอดบุตรใต้เป็นจำนวนน้อย ใต้
 ค่อย ๆ ขยายและทำให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ จนสุดท้ายได้คิดแปลงตึก
 กลางที่เคยใช้เป็นทำงานของกองบัญชาการและเป็นห้องเรียน ให้
 เป็นตึกสุติกรรมทั้งหลัง มีห้องคลอดใหม่สะอาด ห้องพักรักษา
 ทั่วทั้งมาคอยและได้คลอดบุตรแล้วกว้างขวางสบาย มีห้องเลี้ยงเด็ก
 ต่างหาก นับว่าดีขึ้นมาก เท่าที่พอจะทำได้ในสมัยนั้น ในทัน
 จะถึงเล่าเรื่องหนึ่ง ซึ่งคนภายหลังไม่ค่อยทราบ คือ ในสมัย
 นั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวง
 พินธุโลกประชานารถ ทรงดำรงตำแหน่งอุปนายกอำนวยการ
 สภาการศึกษาสยาม สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์น้อยข้าพเจ้าเป็นพ้องที่
 สนิทกันมาก ข้าพเจ้ามีความคิดความเห็นอย่างไร ก็ได้ทูลให้ทรง
 ทราบ ท่านก็ทรงสนับสุนนและได้ช่วยกันประสานงานทางสภา
 ศึกษาธิการกับโรงเรียนราชแพทยาลัย และโรงพยาบาลศิริราชให้สอดคล้อง

คลังและส่งเสริมกิจการทั้งสองฝ่ายให้เข้ารูปเข้ารอยกัน ได้ทำ
ความตกลงกันว่า ให้นักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ทางศิริราชได้ไป
ฝึกหัดการพยาบาลที่โรงพยาบาลฟ้าลังกรณ์ และนักเรียนพยาบาล
ทางโรงพยาบาลฟ้าลังกรณ์มา รับ การอบรม การ ผดุงครรภ์ ทางโรง
พยาบาลศิริราช ที่ใดทำอย่างนั้นเป็นการร่วมงานด้วยความสามัคคี
ไม่ถือเอาถือเรา ทั้งการอบรมการผดุงครรภ์ตามพระราชประสงค์
ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ก็ได้ขยายตัวกว้างออกไปอีกด้วย
การแลกเปลี่ยน นักเรียนกันเช่นนั้น ใกล้เคียง เมื่อไรข้าพเจ้าจำ ไม่ ได้เสีย
แล้ว

ในเรื่องอบรมนางผดุงครรภ์และนางพยาบาลนี้ ข้าพเจ้า
ได้ตั้งใจและได้พยายามมาก ปัญหาเรื่องความนิยมก็มีเช่นเดียว
กันกับทางแพทย์ นางผดุงครรภ์สมัยนั้นยังไม่เด่น คนโดยมาก
เห็นเป็นหมอคำแยและซัก จะถูก ส่วนนางพยาบาลแท้ ๆ จะเรียก
ว่ายังไม่มิดได้ อาชีพยังไม่ออกหน้าออกตา สิ่งสำคัญที่จะต้อง
ทำก็คือทำ Propaganda นั้นเอง ต้องประกาศแนะนำให้ใช้นางผดุง
ครรภ์และนางพยาบาล เฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวชั้นสูง ๆ จะได้
เป็นการเชิดหน้าชูตา ต้องชี้แจงในเรื่องนางพยาบาลว่าเป็นผู้ช่วย
แพทย์ แบ่งหน้าที่กัน ทำงานสอดคล้องกัน ถ้าใช้คนในบ้าน
พยาบาลซึ่งไม่มีภูมิรู้ก็อาจทำไม่ถูกต้องตามคำสั่งของแพทย์ แม้จะราย
งานให้แพทย์ทราบดีทำไม่ถูกต้อง ถ้าใช้แพทย์และนางพยาบาล
เป็นชุดกัน การบำบัดโรคก็จะได้ผลดีกว่ามาก เมื่อได้ชี้แจง
แนะนำเช่นนั้นแล้ว ก็มีผู้เรียกนางพยาบาลไปใช้มากขึ้นและได้เห็น

ผลจริง ความนิยมนางพยาบาลก็เพิ่มขึ้นทุกที เมื่อสัปดาห์ของ
นางพยาบาลคนหนึ่ง คนนิยมและเต็มใจส่งลูกหลานมาเรียนการ
พยาบาลมากขึ้น นอกจากนั้นข้าพเจ้ายังได้เกลี้ยกล่อมคนชั้นสูง
มี หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง และลูกคนชั้นสูงหลาย
คนได้มาเรียนเป็นนางพยาบาล เป็นการยกระดับนักเรียนพยาบาล
ให้สูงขึ้นทางหนึ่ง

มีเหตุการณ์อย่างหนึ่งที่ขอกล่าวไว้ในที่นี้ด้วย คือ เมื่อ
ประเทศสยามได้ประกาศสงครามต่อเยอรมันแล้ว ก็ได้จับชาว
เยอรมันและออสโตรียทั้งชายและหญิงไปกักไว้ในค่ายคุมขัง ต่อมา
ฝ่ายอังกฤษได้ขอให้ไทยส่งเชลยศึกเหล่านั้นไปอินเดีย ในการส่ง
เชลยศึกเหล่านั้นไป เจ้าหน้าที่ทางทหารผู้ควบคุมเห็นว่าควรจะ
มีนางพยาบาลไปด้วยคนหนึ่ง ได้ขอมาทางโรงพยาบาลศิริราช
ข้าพเจ้าจึงได้คัดเลือกนางพยาบาลที่มีความรู้ ความชำนาญพอสมควร
และมีกิริยาอัธยาศัยเรียบร้อยเหมาะสมที่จะเข้ากับชาวต่างประเทศได้
ประมาณ ๖ คน (จำไม่ได้ว่าเท่าไรแน่) การที่ขอมาทางนี้
เหมือนจะเป็นพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปรีชา
โชภณนั้น ข้าพเจ้าได้จัดให้นางพยาบาลเหล่านั้นมีเครื่องแต่งตัวแบบ
นางพยาบาล มีเสื้อผ้าขาวคลุมยาวพ้นเข่า มีสายคาดเอวคล้าย
กับที่ไซกันอยู่เดิมนั้น มีหมวกผ้าขาวบางคลุมศีรษะอย่างรวมผมเข้า
ไว้ในหมวกนั้นหมด มีกระบังผ้าขาวพยับขนช้างเพื่อให้ดูงามตา
ข้าพเจ้าชอบหมวกรูปนี้ เพราะนางพยาบาลไม่ต้องงอแงและเสียเวลา
ทำผมให้สวย ทั้งเวลาไปทะเลมพักผ่อนก็จะไต่ไม่ยุ่งด้วย เมื่อทำ

ตัวอย่างมาลองดูแล้ว ก็เห็นว่ารับหน้านางพยาบาลทุกคน เลย
ใช้เครื่องแต่งตัวนางพยาบาลแบบนั้น สำหรับนางพยาบาลอื่น ๆ
ด้วยตลอดมา ไ้มาเปลี่ยนแปลงเป็นรูปอื่นต่อมาภายหลัง นาง
พยาบาลที่ใดเลือกส่งไปกับเชลยศึกชคนั้นไ้ไปอินเดีย เมื่อส่ง
เชลยแล้วก็กลับมา ทราบว่าไ้ไปทำหน้าที่เรื่อยเรื่อยดีมาก นับว่า
เป็นครั้งแรก ที่นางพยาบาลของเรา ไ้ออกไปทำงาน อย่างเชิดหน้าชู
ตา เป็นการส่งเสริมความนิยมนางพยาบาลให้สูงขึ้นอีก เรื่องนั้นคน
ไม่ค่อยจะทราบ ข้าพเจ้าจึงไ้บันทึกไว้ในหนังสือเพื่อเป็นหลักฐาน

นอกจากการอบรมผู้หญิงเป็นนางพยาบาลแล้ว ยังมีการ
อบรมผู้ชายเป็นบุรุษพยาบาลด้วย ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ข้าพเจ้า
ไ้เรียนร่วมกัน ซึ่งทำให้ผู้ใหญ่อย่างคนวิตก เกรงจะเกยวกัน
รักกันจนเสียวินัย ในสมัยนั้นนักเรียนหญิงและชายเรียนร่วมกัน
ยังไม่มี นับว่าเป็นของแปลก จึงมีความวิตกกันอยู่บ้าง แต่
ข้าพเจ้าเห็นว่านาง พยาบาล จักต้องมีนิสัยสยใจคอหนักแน่น ไม่รุกริก
ฝากไ้ในเรือนรักเรือนใคร การไ้ให้เรียนร่วมกันเช่นนั้น ไ้
โอกาสสองใจ แล้วก็ปรากฏว่ามีนักเรียนชายบางคนและเล็มเกยว
นักเรียนหญิงบ้าง อย่างเชื่อง ๆ เมื่อข้าพเจ้าทราบก็มีไ้ลงโทษ
ไ้เป็นการเอิกเกริก ไ้เรียกมาแนะนำว่า ถ้ามีนิสัยสยไม่เหมาะ
เช่นนั้นก็ลาออกไปเสียดีกว่า นักเรียนหญิงก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่
เหมาะก็ไ้ลาออกเสีย แล้วเขาก็รู้สึกตัวและลาออกโดยดี ที่
จริงจะเรียกว่าไม่มีเรื่องเหลวไหลเลยก็ไ้ นักเรียนทุกคนรู้จักวาง
ตัวคตงแต่นั้นมา การทำงานร่วมกันระหว่างชายหญิงก็เลยเป็น

ของธรรมดา

เมื่อข้าพเจ้าได้เข้าไปจัดการศึกษาวิชาแพทย์ และวิชา
 วิศวกรรมและพยาบาลได้สักหน่อย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
 พิษณุโลกประชานารถ ก็ทรงแสดงพระดำริห์มาว่า ตามกรมกอง
 ทหารบกมีแพทย์ประจำหน่วยพยาบาลอยู่แล้ว และยังสามารถเพิ่ม
 เต็มไปอีกเรื่อย ๆ แต่ทางเภสัชกรรมนั้นยังไม่มีผู้ใดเรียนและได้
 รับการอบรมไปประจำตามที่จำหน่ายยาเลย ควรจะตั้งโรงเรียน
 แพทย์ปรุงยาขึ้นอีกแขนงหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นด้วยจึงได้จัดตั้งโรง
 เรียนปรุงยาขึ้น สอนวิชาการร่วมกันไปกับนักเรียนแพทย์
 แล้วไปแยกกันทางฝ่ายแพทย์ปรุงยาก็ไปเรียนเภสัชศาสตร์ และ
 ฝึกหัดในทางเภสัชกรรม ในชั้นต้นมีนักเรียนไม่กี่คน แต่เท่า
 ใดที่พอได้ออกไปทำงานในหน้าที่เภสัชกร ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า
 แพทย์ปรุงยา ในที่ต่าง ๆ ได้แสดงว่ามีความสามารถพอสมควร
 ได้เลือกเอาไว้เป็นอรรักษ์ ต่อมาก็มียุคแพทย์ปรุงยาชุดแรก ๆ ยัง
 ทำราชการในหน้าที่เภสัชกร อยู่จนเกือบครึ่งศตวรรษเหมือนทุกวันนี้
 โรงเรียนเภสัชกรได้เกิดขึ้นสมัยนั้น และได้เจริญยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ มา
 จนบัดนี้

เรื่องโรงพยาบาลนั้น ถ้าจะเล่าให้ละเอียดก็จะยืดยาวมาก
 แล้วข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ถนัดอาจผิดพลาดไปได้ จึงขอเล่าเป็นสังเขป
 โรงพยาบาลนั้นเกิดขึ้นอย่างไรได้กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้เคย
 ไปครั้งแรก เป็นเวลาราว ๆ ๕๐ ปี มาแล้ว ได้เห็นเรือนไม้ใหญ่
 ย่างเล็กย่ำหลายหลัง กระโจมกลมสำหรับทำการผ่าตัดก็มีแล้ว

ต่อมาดูเหมือนจะค่อย ๆ สร้างเรือนเพิ่มเติมขึ้นหลายหลัง กระจัด
 กระจายเป็นเรือนตึกก็มี ไม่นึก โดยมากมีผู้ปลูกเป็นอนาสาววัย
 อุตีศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อข้าพเจ้าเข้าเรียนหาที่
 ตรวจการก็ได้เห็นมีเรือนเต็มไปหมดแล้ว เรือนคนไข้แท้ ๆ มี
 รั้วคนไข้ได้ไม่ถึงร้อยคน รวมทั้งคนมาคลอดบุตรด้วย นอกนั้น
 เป็นที่นักเรียนเจ้าพนักงานต่าง ๆ แพทย์และคนพยาบาลอยู่ การ
 ที่จะขยับขยายและทำให้ดีขึ้นนั้นไม่ใช่เป็นการง่าย เพราะมีเนื้อ
 จำกัด และเงินในงบประมาณก็จำกัดไม่ค่อยจะพอใช้อยู่แล้ว การ
 ขยายที่ข้าพเจ้าทำได้แต่เพียงด้านหลัง ซึ่งเป็นเนื้อที่ว่างหลัง มีคน
 เก่า ๆ สร้างบ้านอยู่ ที่คนอยู่ในความปกครองของกระทรวงนคร
 บาล กระทรวงกรรมการได้ซื้อไปยังกระทรวงนครบาล ก็เห็นอัน
 ว่าได้มาแต่การได้คนออกจากที่นั้นลำบากมาก เขาอ้างว่าเป็น
 เชื้อสายของกรมพระราชวังหลัง จะจริงหรือไม่จริงไม่ทราบ แต่
 เขาอยู่กันมานานแล้ว เราก็ต้องเอาใจเขาไว้บ้าง และต้องยอม
 ให้เขาโกรธให้เขาคำ แต่ลงท้ายก็ได้เพิ่มเติมพอจะขยับขยาย
 โรงครัว โรงเลี้ยงอาหาร และได้ที่ข้างในเข้ามาพอสร้างเรือน
 สองชั้นให้นักเรียนอยู่ได้มาก เรือนรั้วคนไข้ก็ได้ขยับขยายให้รั้ว
 คนไข้ได้มากขึ้นกว่าเดิมราว ๆ อีกเท่าหนึ่ง ที่หน้าโรงพยาบาล
 ตอนริมแม่น้ำเคยมีเรือนตึกสองชั้น พระอาจารย์ทวยาคมเคยอยู่ เมื่อ
 พระอาจารย์ออกไปอยู่บ้านของตนเองแล้ว เราได้ตกลงกันมาเป็น
 ที่ทำงานกองบัญชาการและงานอื่น ๆ อีก ตึกหลังกลางที่เคยเป็น
 ที่เรียนและเป็นห้องอาจารย์ ได้แปลงเป็นตึกสุตติกรรณังได้เข้ามาแล้ว

การขยับขยายแก้ไข โรงพยาบาลต้องใช้เงินมาก ถ้าจะคอยเบิก
เงินหลวงแล้วจะทำอะไรได้อีกนาน ข้าพเจ้าจึงได้พยายาม
ขอกบุญเทียวขอเงินเป็นกิจส่วนตัว โดยมากเทียวขอประธานเจ้านาย
ที่มีพระทัยบุญ และทรงพระกรุณาตัวข้าพเจ้าเองเป็นพิเศษ จน
กระทั่งโผล่เข้าไปที่ไหนก็มักจะไ้รับทักทายว่า “นี่คงมาขอเงินอีก
ละสิ” แล้วก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ ข้าพเจ้าต้องทนหน้าด้าน
เพราะรักและเป็นห่วงโรงพยาบาลราวกับห่วงลูก เวลานั้นเครื่อง
ใช้ต่าง ๆ ขาดแคลนทั่วไปหมด เครื่องหนึ่งห่มคนใช้ไม่เคยมีให้
เลย ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอนเรียกว่าไม่มีก็ได้ ข้าพเจ้าได้จัด
หาขอมาควยเงินเรื่อยโรทั้งนั้น ข้าพเจ้าได้ให้อิสสระภาพแก่ตัวเอง
คือเงินที่ขอมาได้นั้นไม่ส่งกระทรวง ถ้าส่งตามระเบียบแล้ว กว่า
จะเบิกมาได้ก็กินเวลานาน ยางที่จะเบิกไม่ได้อย่างใจเสียด้วยซ้ำ
ไป ข้าพเจ้าถือว่าได้เทียวขอเงินมาเพื่อใช้ในทางนั้นทางนี้ ซึ่ง
จำเป็นและด่วนด้วย ฉะนั้นเมื่อได้มากใช้ในทางที่ใดคิดไว้ทันที
เป็นการรวดเร็ว และผิดระเบียบ แต่งานเดินก็ ข้าพเจ้าได้กล่าว
ไว้ข้างต้นที่เคยว่า ผู้ที่จะทำงานเช่นนั้นต้องเป็นผู้ที่มีอิทธิพล ๆ
นั้นได้แก่เรื่องเช่นนั้นเช่นนี้ ทางกระทรวงเกรงใจและไว้วางใจข้าพเจ้าเป็น
ส่วนตัว และผู้สนับสนุนหรือหนุนหลังอยู่ก็คือเจ้านายชั้นสูง ๆ
ตลอดขึ้นไปจนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความลำบากที่ได้
จากกระทรวงคลังก็มีมากอยู่ เพราะขาดความเข้าใจในเรื่องการ
ศึกษาสมัยใหม่ ตัวอย่างง่าย ๆ มีเช่นนั้น ข้าพเจ้าเคยเบิกเงินขอ
หลอดแก้วทดลองทางเคมี ๕๐ หลอด คลังชักขึง ทักท้วงมาว่า

ทำไมจึงต้องช้อคราวเคี้ยวมากเช่นนั้น สองสามหลอดก็ไม่พอหรือ
 เครื่องอุปโภคต่าง ๆ สำหรับใช้ประกอบการศึกษาวิชาเคมี และทาง
 แพทยศาสตร์ที่ส่งเข้ามาจากต่างประเทศ ข้าพเจ้าขอให้ยกเว้น
 จากการเสียภาษี คลังอ้างว่าเคยยกเว้นให้แต่หนังสือตำราเรียน
 สำหรับโรงเรียนเท่านั้น ของอื่น ที่มีใช้หนังสือไม่เคยยกเว้น
 ข้าพเจ้าต้องชี้แจงว่า แต่ก่อนนี้เคยใช้แต่หนังสือไม่เคยใช้เครื่อง
 ประกอบการศึกษาย่างอื่นเลย แต่การศึกษาไปก้าวหน้าไปจะต้อง
 มีเครื่องสอนนอกมากมายหลายชนิด ควรเริ่มนับเข้าในประเภท
 เครื่องอุปโภคการศึกษาที่ควรยกเว้นการเก็บภาษี ข้อสำคัญอยู่ที่
 ที่ว่าต้องเอามาใช้ในโรงเรียนหลวงจริง ๆ ไม่ใช่เอาไปใช้ประกอบ
 การค้าส่วนตัว ไต่ถามจากนั้นอยู่นานกว่าจะเข้าใจกันดี

เรื่องสมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้ามหิตลลิตยเดช กรมหลวง
 สงขลา ณ ครินทร เป็นคนสำคัญในประวัติของการศึกษาวิชา
 แพทย์ในเมืองไทยและของโรงพยาบาล ศิริราชเพียงไร นั้น ทราบ กัน
 ค่อนข้างแล้ว แต่เรื่องเบื้องต้นของท่านดูเหมือนจะไม่นอยคนที่ทราบ
 เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอเล่าไว้ในที่นี้ แต่ขออภัยที่จะต้องเริ่มด้วย
 กล่าวถึงตัวข้าพเจ้าเอง เพราะเรื่องของท่านกับข้าพเจ้าเกี่ยวโยง
 กันมาก ข้าพเจ้าได้เกิดในพระบรมมหาราชวัง มารดาของข้าพเจ้า
 คือหม่อมมราชวงศ์เนอง ธิดาพระวรวงศ์เชอพระองค์เจ้าสายสนธิ-
 วงศ์ ซึ่งเป็นพระโอรสในกรมหลวงวงศาธิราชสนิท (กรมหลวง
 วงศาฯ) ได้ทำราชการในตำแหน่งสำคัญหลายทางในรัชกาลที่ ๔
 ทางหนึ่งเป็นผู้กำกับหมอ หลวง และพระองค์ ท่านเอง ก็เป็น หมอ แผน

โบราณ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ก็ได้ทำราชการทางทหาร
 เรือและในเรือพิเศษสำคัญ ๆ หลายอย่างในรัชกาลที่ ๕ พระ
 องค์เจ้าสาย ฯ ก็เป็นหมอแผนโบราณและทรงทราบวิชาแพทย์แบบ
 ฝรั่งเศสมาด้วยเหมือนกัน ท่านได้เคยเป็นแพทย์ประจำพระองค์พระ
 บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ อย่างใกล้ชิดบ้าง ในวงนอกบ้าง
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ได้ทรงเรียกท่านว่าหมอสาย
 ตลอดมา เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้เอง ข้าพเจ้าจึงได้มีใจรักการ
 แพทย์รับมฤตูก่อมา) เมื่อข้าพเจ้าอายุได้เพียงสิบสองวัน เจ้า
 จอมมารดาของข้าพเจ้าได้ถึงแก่กรรม สมเด็จพระพันวัสสาอัยกา
 เจ้า สว่างวัฒนา ซึ่งยังมีพระชนม์อยู่จนบัดนี้ ได้รับข้าพเจ้า
 ไปเลี้ยงไว้ที่พระตำหนักเป็นลูกเลี้ยงตั้งแต่นั้นมา ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้า
 จึงได้มีความสนิทสนมกับ พระราชโอรสและพระราชธิดาของ สมเด็จพระ
 พระองค์ทุกพระองค์ เจ้าฟ้ามหิดล ฯ เป็นพระโอรสองค์สุดท้าย
 เมื่อเด็ก ๆ ข้าพเจ้าจึงได้อยู่กับเจ้าฟ้าพระองค์ นานกว่าพระองค์อื่น
 ท่านมีพระชนม์พรรษาอ่อนกว่าข้าพเจ้าหลายปี ข้าพเจ้าจึงได้ประ
 คัญประครองท่านอย่างน้องเล็ก ๆ และได้มีความรักใคร่สนิทสนม
 กันมากเป็นพิเศษ เมื่อเจ้าฟ้ามหิดลเสด็จออกไปทรงศึกษาในยุโรป
 ก็ได้เสด็จไปอยู่ประเทศเยอรมันในประเทศเดียวกันกับข้าพเจ้า แต่
 การศึกษาค้นคว้า ท่านเป็นทหารเรือ ข้าพเจ้าเป็นพลเรือน เห็น
 จะเป็นด้วยได้ร่วมกันเที่ยวโคซันในแหล่งเดียวกันอย่างหนึ่ง และได้
 ไปศึกษาในประเทศเดียวกันอย่างหนึ่ง ความกึกความเห็นจึง
 ได้สอดคล้องกัน ทั้งนี้สืบใจออกคล้ายคลึงกันหลายประการ มี

ความรักใคร่ผูกพันกันเป็นอย่างดีตลอดมาจนท่านสิ้นพระชนม์ไปเมื่อ
 เจ้าฟ้ามหิตลไศยทรงศึกษาวิชาทหารเรือในเยอรมัน ใต้เป็นนาย
 เรือตรีแล้วท่านก็เสด็จกลับมารับราชการในทหารเรือไทย แต่กอง
 ทหารเรือไทยเวลานั้นมีเรือน้อยเกือบจะเรียกว่าเป็นกองทหารเรือจริง ๆ ไม่
 ใต้ เจ้าฟ้ามหิตลไศยพระนิสสัยเป็นทหารเรือจริง ๆ จึงรู้สึกคับพระทัย
 แต่ก็ไม่ทรงทิ้งทหารเรือทีเดียว ทรงคิดถึงเรื่องเรือรบเป็นอันมาก
 ท่านสิ้นพระทัยในเรื่องเรือเล็ก ๆ ที่ไทยอาจมีไต่มากร ทรงนึกถึง
 เรือดำน้ำเป็นพิเศษ เมื่อนึกถึงเรือดำน้ำแล้ว ปัญหาเรื่องอาหารจึง
 ใต้เกิดขึ้น คือ คนไทยชอบกินข้าวที่หุงขึ้นสุก ๆ เป็นอาหารประ
 จำวันและอาหารสำคัญ แต่การหุงต้มในเรือดำน้ำทำไม่ได้เหมือน
 ในเรือชนิดอื่น จะต้องมีเสบียงกรังที่ไม่ต้องหุงต้มสุก ๆ ตักไปใน
 เรืออย่างในเรือของฝรั่ง จะต้องจัดหาอาหารที่เก็บเอาไว้ได้อย่างนั้น
 และให้เหมาะแก่คนไทย และเป็นประโยชน์ในการยังชีพและบำรุง
 กำลังอย่างดีที่สุดด้วย ที่จะทราบว่าอะไรเป็นอาหารที่มีคุณอย่างไร
 จะต้องศึกษาและทดลองเป็นพิเศษ ท่านอยากจะศึกษาในทางนี้
 เมื่อข้าพเจ้าทราบดังนั้นก็นึกสนับสนุนความคิดอันนี้ด้วยความยินดี ประ
 กอบกับพระอนามัยของท่านไม่สู้ ใต้ อยากจะไปรักษาพระองค์ใน
 ประเทศหนาวด้วย ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้เสด็จออกไปศึกษาใน
 สหรัฐอเมริกา นอกจากเรื่องอาหารแล้วใต้ทรงศึกษาทางอนที่
 เกี่ยวกับสุขวิทยาด้วย แล้วจะได้มาสอนในโรงเรียนแพทย์และช่วย
 กันส่งเสริมวิชาแพทย์ในเมืองไทย ท่านทรงโปรดความคิดเช่น
 ใต้ จึงได้เสด็จออกไปในอเมริกา เข้าโรงเรียนสาธารณสุข ทรงศึกษา

สำเร็จได้ประกาศนียบัตรสาธารณสุขกลับมา เมื่อกลับมาแล้ว
 ข้าพเจ้าก็เลยชวนให้มา ช่วยกันจัดการศึกษาวิชาแพทย์ให้เจริญขึ้น
 ท่านก็ทรงยินดี และได้ช่วยอย่าง แฉ่งแรง และ เอาพระทัยใส่ จริง ๆ
 การที่ข้าพเจ้าได้ชักชวนให้เจ้าฟ้าพระองค์นี้มาช่วยในทาง การแพทย์
 และทาง โรงพยาบาลศิริราชนั้น มีเหตุสำคัญอยู่สองสามประการ
 คอ ๑. ท่านเป็นเจ้าฟ้าชั้นสูง เท่าที่ข้าพเจ้าผู้เป็นแต่พระองค์
 เจ้าได้เข้าไปจัดการศึกษาวิชาแพทย์ และ โรง พยาบาลอยู่แล้วนั้น ก็
 ได้ทำให้เรื่องนั้นเด่นขึ้น และเข้าอยู่ในสายตาของคนมากขึ้น
 แล้วตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงไปจนถึงคนอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป
 ถ้าได้เจ้าฟ้าเข้ามาช่วยด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้เรื่องนั้นเด่นขึ้นไปอีก
 สมัยนั้นคนยังนับถือเจ้านายอยู่มาก ถ้ามีเจ้านายชั้นสูง ๆ ทำอะไร
 คนก็มักจะเห็นว่าเรื่องนั้นต้องเป็นเรื่องสำคัญมากถึงกับเจ้านายชั้นสูง
 ก็ทรงอุทิศพระองค์ให้แก่เรื่องนั้น ๒. เจ้าฟ้าพระองค์นี้มีพระปัญญา
 แหลวม มีความเพียรแก่กล้า จะทรงทำอะไรก็ทำจริงไม่ย่อท้อ
 ๓. ท่านเป็นผู้มีรายได้น้อยมาก แต่ไม่ทรง ใช้จ่าย ในการ บำรุง ความ
 สุขสำราญของพระองค์เองอย่างฟุ่มเฟือย ไปรคบำเพ็ญพระกุศล
 สาธารณ นึกถึงแต่สาธารณประโยชน์ ไม่ทรงแจกเงินแก่บุคคล
 เป็นส่วนตัวอย่างฟร่าเฟร่อ ไปรคอดหนุนแต่ผู้ที่ทรงเชื่อว่าจะเล่า
 เรียนมาทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้ และ ไปรคจ่ายเงินให้
 ทำอะไรเป็นยักแผ่นยังย่นสำหรับชาติบ้านเมืองต่อไป ตัวข้าพเจ้า
 เองมีรายได้น้อย จะทำอะไรแต่ละทีก็ต้องไปเที่ยวขอกบุญขอเงิน
 จากผู้มีทรัพย์และใจบุญ เงินของตัวเองไม่มีจะให้ แต่เจ้าฟ้า

มหิตลมีทรัพย์ส่วนพระองค์ที่ทรงจ่ายไต่มา ^๕เมื่อทรงทำเป็นตัวอย่างไต่เช่นนั้นแล้ว ^๕ก็เท่ากับเป็นผู้นำให้คนอื่นจำเวญรอย ^๕รายจ่ายส่วนใหญ่ของท่านไป ในทางส่งนักเรียนไปศึกษา วิชา แพทย์ ในต่างประเทศ ทำให้ไต่คนมีภูมิรู้สูงมาทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองของเราเป็นจำนวนมาก ^๕การที่ไต่เจ้าฟ้าพระองค์นี้เข้ามาร่วมงานด้วยนั้น ^๕ข้าพเจ้าเห็นว่า โรงเรียนแพทย์และโรงพยาบาลศิริราชไต่ได้ลาอันประเสริฐ จะหาอะไรเปรียบเทียบมิได้ ^๕เรื่องของเจ้าฟ้าพระองค์นี้เป็นอย่างไรต่อมา ^๕เป็นที่ทราบกันก็อยู่แล้ว ^๕แต่เรื่องขั้นต้นเป็นอย่างไรไม่ค่อยมีใครทราบ ^๕ข้าพเจ้าจึงไต่เล่าให้ฟังไว้ดังนี้

^๕เรื่องที่เกี่ยวข้องกับ Rockefeller Foundation ^๕ข้าพเจ้าอยากจะนิยว่าไต่เริ่มเกิดขึ้นเมื่อข้าพเจ้าไต่ขอให้กระทรวง ขบวนการ ขออกไปยังมูลนิธิให้จัดส่ง อาจารย์ มาให้เราชุดหนึ่ง ^๕ไต่ไต่เล่ามาแล้ว ^๕ข้างต้นครั้นต่อมาไม่นาน ^๕ผู้แทนของมูลนิธิทางภาคเอเชียบรรพาคไต่เข้ามาเยี่ยมเมืองเรา ^๕คือ Dr. Victor Heiser ^๕ไต่มาพบข้าพเจ้า ^๕และไต่สนทนากันมากในเรื่องการสอนวิชาแพทย์ ^๕Dr. Heiser ^๕ไต่ทราบความคิดความเห็นความประสงค์ของข้าพเจ้าดี ^๕และไต่ทราบความยากลำบากต่าง ๆ ที่เหมือนกัน ^๕รู้สึกว่าเขาเข้าใจและเห็นใจ ^๕และอยากจะช่วย ^๕เขาไต่ชวนข้าพเจ้าไป Manila ^๕และข้าพเจ้าก็ไต่ไปตามที่นัดกันไว้ ^๕Dr. Heiser ^๕ไต่พาข้าพเจ้าดูโรงเรียนแพทย์ โรงพยาบาลและการสาธารณสุขต่าง ๆ เป็นอันมาก ^๕ข้าพเจ้ารู้สึกว่าไต่ไปเปิดหูเปิดตาไต่ประโยชน์มากอยู่ ^๕แต่จะเทียบกับของเราไม่ได้เลย ^๕ที่โน้นเป็นเรื่องของชาวอเมริกัน ^๕เขามีโครงการ แผนผัง

เครื่องใช้ต่าง ๆ มีอาจารย์สำหรับทุกวิชา มีทุนรอนมาก
 จัดตั้งโรงเรียน โรงพยาบาลให้เข้ารูปได้เป็นขั้นบันไดตั้งแต่ต้น
 ที่เคยว งานของเขาก็เกินคืบและเจริญขึ้นได้รวดเร็ว แต่ความ
 ยากก็ดูเหมือนจะมีอยู่ในเรื่องภาษา เพราะชาวฟิลิปปินส์เคยอยู่
 ใต้ความปกครองของสเปนมาตั้งแต่ ๒๐๐ ปี กว่า ภาษาที่เคยใช้
 ก็เป็นภาษาสเปน ส่วนภาษาพื้นเมืองนั้นมีอยู่มากมาย ใช้เป็น
 ภาษาพูดเท่านั้นไม่เป็นภาษาหนังสือ เมื่ออเมริกันเข้าปกครองก็
 เริ่มใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง คนเก่า ๆ ตามไม่ทัน ยังนึก
 ภาษาของชาวสเปน แต่เด็ก ๆ เรียนไว่ นักเรียนจึงเข้าใจภาษา
 อังกฤษได้เร็วและใช้การภาษาอังกฤษได้ดี แต่ถึงกระนั้นข้าพเจ้า
 ก็ยังรู้สึกว่าคุณเหมือนจะยังไม่ซึมซาบที่เคยนึก ส่วนผู้ใหญ่ก็นั้น
 เห็นภาษาอังกฤษเป็น “ภาษาฝรั่ง” เขาไม่ถนัดเลย อาจารย์
 บางคนไม่ยอมพูดอังกฤษเพราะกลัวผิด ยังคงพูดภาษาสเปน
 กับนักเรียน และนักเรียนก็ซึมซาบภาษานี้มากกว่า นั่นเป็น
 ความลำบากในตอนต้น ต่อมาเห็นจะเข้ารูปดี นอกจากนั้นของ
 เขาคงทนนั้น ส่วนของเรานั้น ทั้งโรงเรียน โรงพยาบาล ค่อย ๆ
 เกิดขึ้น ค่อยเขียนขึ้นทีละคืบ เรื่องภาษานั้นยากมาก เรามี
 ภาษาไทยเป็นภาษากลางทั้งพูดทั้งเขียน ความจำเป็นที่จะต้อง
 รู้ภาษาต่างประเทศมีน้อย คนรู้ภาษาฝรั่งจึงหาได้ยาก แม้จะ
 ใ้เมื่ออเมริกันมาจัดการอย่างวิเศษอย่างไร เรื่องภาษาก็ยังลำบาก
 อยู่คนเดียว นอกจากนั้นทุนรอนก็ม่น้อย แต่ข้อสำคัญที่สุดก็คือ
 ความเข้าใจ และรู้จักความสำคัญของการศึกษาวิชาแพทยยังมีไม่

พอ ถ้ามูลนิธินี้จะเข้ามาช่วย แต่ไม่ได้รับความสนับสนุนพอ
 งานก็คงจะดำเนินไปไม่ได้ดี ทุนรอนเขามาก อาจารย์ก็มี
 มาก จะให้เราทำอะไรก็ได้ แต่เราต้องต้อนรับเขาให้คดีต้องสนับ
 สนุนและปฏิบัติตามคำแนะนำของเขา ข้าพเจ้ารู้สึก ว่า Dr. Heiser
 เห็นข้าพเจ้าเป็นผู้ที่จะเข้าใจเขาและสนับสนุนเขาได้คนเดียวหนึ่ง จึง
 ได้คิดที่จะให้มูลนิธิช่วยเรา พระเงินประจวบเหมาะแก่เวลานั้น
 เจ้าฟ้ามหิดลทรงศึกษาอยู่ในอเมริกา จึงได้มอบถวายให้ท่านเป็น
 ผู้ไปเจรจากับเขาที่โน้นโดยตรง ท่านได้ทรงทำหน้าที่นั้นได้ดี
 ส่วนข้าพเจ้าก็ทำการอยู่ทางนี้ เมื่อเจ้าฟ้ามหิดลเสด็จเข้ามาได้
 เปรื่องจากกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เช่น กระทรวงธรรมการและกระทรวง
 พระคลัง เป็นต้น ทำความเข้าใจกันได้ดี ฝ่ายเราปฏิบัติตาม
 โครงการของเขาได้ เมื่อตกลงกันดีแล้ว มูลนิธิก็เข้ามาจัดการ
 ศึกษาวินิจฉัยแพทย์ และได้ผลดีทั้งได้ประจักษ์ออกมาให้เห็นภายหลัง
 ข้าพเจ้าหวังว่าผู้อ่านเรื่องที่ข้าพเจ้าได้เล่าให้ฟังมาแล้วจะ
 เห็นได้ว่าความสำเร็จในเรื่องนี้อยู่ที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ได้ทำรากฐาน กัน
 กันไว้คนหนึ่งแล้ว เจ้าฟ้ามหิดลได้มาเสริมให้สูงเป็นรูปเป็นร่าง
 อย่างงดงามมั่นคงออกพระองค์หนึ่ง เมื่อได้เห็นความเจริญของโรง
 เรือนแพทย์ ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจและรู้สึกเป็นผู้มีส่วนอยู่ด้วยมิใช่น้อย
 เรื่องโรงพยาบาลมหาวิทยาลัย ซึ่งข้าพเจ้าจะเล่าต่อไปนี้
 คนสมัยนั้นบางคนอาจถามได้ว่า เกี่ยวข้อง กับ โรงเรียนแพทย์ และโรง
 พยาบาลศิริราชอย่างไร จึงต้องมากล่าวในที่นี้ แต่ความจริง
 นั้นเกี่ยวข้องกับกันอย่างยิ่ง ทั้งเกี่ยวข้องกับข้าพเจ้าเองอย่างมากด้วย

ข้าพเจ้าต้องขอเล่าทั่วความย้อนหลังขึ้นไปมาก คือ เมื่อมีการ
 ระเบียบเงินสร้างพระบรมรูปทรงม้า อันเป็นอนุสรณ์ในพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้น ได้รับเงินเกินต้องการจนเหลืออยู่
 คูเหมื่อนประมาณเก้าหมื่นบาทเศษ จึงได้คิดกันว่าควรสร้างตึก
 แบบไทยอย่างมหาไพฑูริย์มาใช้เป็นโรงเรียน ได้วางโครงการ
 ไว้อย่างใหญ่โต มีตึกที่อยู่ของนักเรียนและอะไรอื่น ๆ โรงเรียน
 นี้จะเป็นโรงเรียนอุดมศึกษา ซึ่งต่อไปจะได้ยกขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย
 ตั้งที่กลางเป็นแบบสุโขทัยโบราณอย่างเคร่งแบบหนึ่ง และเป็น
 แบบไทยเก่า ๆ แต่เขาและโปร่งกว่าแบบสุโขทัยอย่างเคร่งอีกแบบ
 หนึ่ง กรมการได้เลือกแบบหลังนี้ มีหอประชุมอยู่
 กลาง และตึกศึกษาสถานเป็นอีกสองหลัง แต่เวลานั้น เงิน
 มีอยู่น้อย ถ้าจะเริ่มสร้าง ก็สร้างได้แต่เฉพาะหอเดียว
 เท่านั้น อีกยกหนึ่งและหอกลางต้องรอคอยได้เงินมาพอแล้วจึงจะ
 สร้างได้ พอเวลานั้น ข้าพเจ้าเข้ารับราชการในกระทรวงธรรม
 การในหน้าที่ผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง ข้าพเจ้าได้ขึ้นแล้ว ๆ อยู่แล้วว่า
 โรงเรียนใหม่นี้สร้างเสร็จแล้ว ยางที่ข้าพเจ้าจะไต่ถามหน้าที่ผู้อำนวยการ
 การเจ้าพระยาพระเสด็จเสนาบดีกระทรวงธรรมการ จึงให้ข้าพเจ้า
 ดูแผนผังและโครงการอันใหญ่โตนั้นและขอความเห็นด้วย เนอเหตุของ
 โรงเรียนนั้นกว้างขวาง อยู่ระหว่างถนนพระราม ๑ กับพระราม ๔
 และถนนสนามม้ากับถนนพระราม ๖ (เดิมเรียกว่าบรรทัดทอง) มี
 ถนนพญาไทผ่ากลาง ตัวตึกหมู่ใหญ่ตั้งอยู่ใกล้ถนนสนามม้า
 ทั้งปรากฏอยู่เวลานั้นมีแต่เพียงหอเดียว จะกล่าวถึงตึกอื่น ๆ
 โดยละเอียดจะยกยาวนักขอกล่าวเพียงเท่านี้ อันเนอเหตุที่ได้ไว้มาก

เช่นนั้นเพื่อจะได้แบ่งให้คนเช่า หรือปลูกห้องแถวให้คนเช่าเป็นการ
 หาผลประโยชน์มาเพิ่มทุนค่อย ๆ สร้างขึ้นจนสำเร็จตามโครงการ
 เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นโครงการ และได้ทราบความจำเป็นของกรรมการ
 ที่จะเริ่มด้วยการสร้าง หมู่ ตึก ใหญ่ อันงดงาม นั้น แต่ ยัก ติง ก่อน
 ข้าพเจ้าก็ไม่ชอบและไม่เห็นด้วยเลย ด้วยเหตุที่เงินมีอยู่น้อย
 เอาไปสร้างยักติงเงินก็หมดแล้ว อีกยักหนึ่งและหอกกลางจะได้
 สร้างเมื่อไร ยังแลไม่เห็น เพราะรายได้จากการให้เช่าที่ดินจะ
 ค่อยเข้ามาอย่างค่อย ๆ เมื่อไรจึงจะได้มาพอ แล้วจึงจะต้อง
 สร้างอื่น ๆ อีกมากมายนัก ลงท้ายก็จะมีแต่ตึกงามอยู่ ยักติง
 จะนำเกลียดไปอีกนาน ข้าพเจ้าเห็นว่าวิชาที่มีแต่ปราชญ์ และใช้
 หนังสือเท่านั้นจะสอนที่เห็นก็ได้ แต่การสอนวิทยาศาสตร์นั้น
 แลจะต้องการสถานที่ดีต้องสร้างเป็นพิเศษให้เหมาะสมกับวิชาที่ต้อง
 มีห้องทดลอง (Laboratories) และมี โรงงานสำหรับฝึกหัด ใน
 เวลานั้นข้าพเจ้านึกถึงการสอนวิชาแพทย์มากกว่าอื่นอยู่แล้ว ซึ่ง
 ต้องมีห้องชำแหละศพ (กายวิภาคบรรยาย) มีทฤษฎีทั้งสค
 และคงสำหรับประกอบการสอนเรื่องร่างกาย และยังมีอื่น ๆ อีก
 ที่จำเป็นอย่างยิ่ง เวลานั้นเรายังไม่มีอะไรเลย แต่เรามี โรงเรียน
 ราชแพทยาลัยและ โรงเรียนยันตรศาสตร์อยู่แล้ว (เวลานั้นเรียก
 ว่าอย่างนั้น) แต่การสอนยังทำไม่ได้สักดวง ทำกันไปตามมีตาม
 เกิด เพราะฉะนั้นถ้าจะเอาเงินเท่าที่มีอยู่เวลานั้นมาใช้สร้างสถาน
 ศึกษาให้เหมาะสมกับการสอนวิชาที่เกี่ยวกับธรรมชาติเสียก่อน จะไม่
 ติหรือ การสร้างตึกเหล่านี้ไม่ตึงกงวลถึงความสวยงามเท่าไร

นกถึงแต่ประโยชน์และความจำเป็นเท่านั้น อาจจะจ่ายเงินน้อย
 แต่ได้สถานศึกษาหลายหลัง และทำให้ โรงเรียนเหล่านั้นเจริญ
 ขึ้นไปเร็วขึ้น ส่วนที่กอนสสรณอันงงามมโหฬารนั้นคงไว้ก่อนก็
 กว่า เจ้าพระยาพระเสด็จก็เห็นชอบด้วย และได้เสนอโครงการของ
 ข้างเจ้ากระทรวงการ แต่การรวมการปฏิเสขออย่างเด็ดขาด ยัง
 เห็นว่าควรสร้างกอนสสรณขึ้นก่อน แม้จะมีแต่ขกเดียวก็ยังมี
 กว่าล้มความคึกคึกนั้นเสีย กรรมการนกลงอนสสรณด้วยความ
 งามและความรู้ สักมากกว่าอื่น ส่วนข้างเจ้ากระทรวงการจำเป็น
 และประโยชน์ ที่จะได้มากกว่าอื่น ความเห็นต่างกันดังนี้ โครง
 การของข้างเจ้าก็เห็นอันดีไป เจ้าพระยาพระเสด็จก็เสียใจ
 ส่วนข้างเจ้านั้นทั้งเสียใจและน้อยใจ และวิตกว่าต่อไปคงจะต้อง
 เข้าไปทำงานในที่นั้น เปรียบเหมือนจะต้องเข้าอยู่ในบ้านที่สร้าง
 ขึ้นไม่ถูกใจผู้อยู่ จะแก้ไขก็ยาก แล้วต่อมาเห็นเช่นนั้นจริง ๆ
 คือเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ได้ทรงเห็นโรงเรียนราช-
 แพทยาลัยเจริญขึ้น นักเรียนก็มากและความประพฤติก็ดีขึ้น
 แล้วก็ทรงพระราชดำริว่า ถึงเวลาแล้วที่จะรวม โรงเรียนราช
 แพทยาลัยเข้ากับโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ตั้งขึ้นเป็นมหา
 วิทยาลัยเรียกว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐
 และทรงตั้งให้ข้างเจ้าเป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย กรมมหาวิทยาลัย
 ขึ้นเป็นกรมในกระทรวงการ มีหน้าที่จัดการและควบคุม
 โรงเรียนอุดมศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจมีต่อไปอีกหลายแห่ง
 ก็ได้ แต่ในขณะนั้นแม้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้างเจ้าจึงได้
 มีตำแหน่งอธิบดีและควบคุมมหาวิทยาลัยนั้นแห่งเดียว โรงเรียน

ข้าราชการพลเรือนนั้น ได้ตั้งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เติมอยู่ในพระ
 บรมมหาราชวังชั้นกลาง เป็นโรงเรียนฝึกหัดคนในทางการปก
 ครองเพื่อให้ไปทำราชการทางมหาดไทย วิชาประเภทนี้เรียกว่า
 รัฐประศาสนศาสตร์ ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่ปทุมวันในตึกที่สร้างขึ้น
 สำหรับเป็นที่ประทับ ของ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มหาเชษฐาธิศ
 แต่ไม่ได้เคยประทับเลย ตึกนั้นตอนหลัง ๆ ได้เคยเรียกกันว่า หอวัง
 มนเอนทมาก ซึ่งเคยวนเป็นสนามกีฬาแห่งชาติ นอกจากรัฐ
 ประศาสนศาสตร์แล้ว ยังได้ตั้งโรงเรียนนิติศาสตร์ขึ้นสำหรับ
 อบรมคนออกไปทำงานกรมรถไฟและกรมทาง เมื่อได้ตั้งมหา
 วิทยาลัยขึ้นแล้วข้าพเจ้าก็ได้จัดแบ่งเป็นคณะ ๆ มีคณะแพทยศาสตร์
 คณะอักษรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์
 และคิดจะรวมการสอนไว้ที่ปทุมวันทั้งหมด โรงเรียนฝึกหัดครู
 ก็เอามารวมเข้าด้วย ในชั้นต้นก็ได้ยกย้ายมาอยู่ในบริเวณหอวัง
 ต่อเมื่อตึกแบบไทยริมถนนสนามม้านั้นสร้างเสร็จแล้ว การสอน
 รัฐประศาสนศาสตร์ก็ย้ายไปอยู่ที่นั่น และนิติศาสตร์ก็สอนที่
 นั้นด้วย ตั้งเครื่องจักรเครื่องกลไว้ในชั้นล่าง ซึ่งไม่เหมาะสมกับ
 สถานที่นั้นเลย ต่อมาจึงได้มีโรงงานเดินเครื่องจักรได้ ส่วน
 หอวังนั้นใช้เป็นตึกสอนวิทยาศาสตร์ มีเคมีเป็นอาทิ มีห้องเรียน
 และห้องปฏิบัติ นักเรียนในคณะนี้ก็เป็นนักเรียนที่จะเรียนวิชาแพทย์
 โดยมาก แล้วก็ได้ย้ายเอาห้องกายวิภาคบรรยาย และที่เก็บ
 ศพมาจากศิริราช มาตั้งชนบท เป็นอันว่านักเรียนแพทย์ได้
 เรียนวิชาภาคต้นที่หอวังนี้ เมื่อถึงภาคหลังคือเรียนวิชาแพทย์

แท่งและฝักหัดฆ่าสัตว์ โรคด้วย จึงย้ายไปอยู่ที่ โรงพยาบาลศิริราช
 การที่สถานศึกษาอยู่ แยกกันเช่นนั้น ย่อมเป็นการลำบากสำหรับการ
 ปกครองควมคนนักเรียน ข้าพเจ้าจึงอยากให้นักเรียนแพทย์ภาค
 หลังได้มาอยู่ ทางปทุมวันด้วย และใช้ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
 เป็นที่ฝึกหัดฆ่าสัตว์ โรค ส่วนโรงพยาบาลศิริราชนั้น เมื่อไม่มี
 นักเรียนแพทย์อยู่ แล้ว ก็จะใช้สำหรับคนไข้อยู่เพิ่มขึ้นอีกมาก จะ
 เป็นโรงพยาบาลใหญ่ที่สุด ส่วนมหาวิทยาลัยก็จะได้นักเรียนมาอยู่
 รวมกันหมด ทุกคณะใน ท้อง กว้างขวาง อย่าง ที่ใดจะไว้ ในโครงการ
 แต่คงเต็มทีเดียว แต่ความคิดนี้ต้องเป็นหมันไปด้วยเหตุง่าย ๆ
 คือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มีคนไข้สามัญน้อยไป ข้าพเจ้าได้
 เชิญผู้อำนวยการโรงพยาบาลนี้มาประชุมหารือ ได้ถามว่าเห็น
 ท่าที่ที่ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จะขยายการรับคนไข้สามัญออกไปให้
 ได้มากขึ้นในเวลาไม่ช้านักได้หรือไม่ ได้รับตอบว่า โรงพยาบาล
 จุฬาลงกรณ์ ต้องอาศัยเงินที่ได้จากผู้ ใจบุญ บริจาคด้วย กุศล เจตนา
 มากกว่าอื่น จึงจำเป็นต้องรับคนไข้พิเศษให้มากที่สุด เพราะ
 พวกนี้เป็นคนไข้เสียเงิน และเมื่อได้รับความพอใจแล้วยังบริจาค
 เงินบำรุงขวัญจิตต์ศรัทธา และยังบอกบุญต่อ ๆ ไปด้วย การที่จะ
 รับคนไข้สามัญที่ไม่ต้องเสียเงินให้ ได้มากขึ้นจนพอใช้ ในการฝึก หัด
 นักเรียนแพทย์นั้น ถ้าได้รับเงินจากงบประมาณแผ่นดินเป็นจำนวน
 มากแล้วก็ได้ แต่เท่าที่เป็นอยู่เวลานั้นยังไม่เห็นว่าจะทำได้
 เมื่อข้าพเจ้าได้รับตอบเช่นนั้น ก็เป็นอันตกลงว่าจะใช้ โรงพยาบาล
 จุฬาลงกรณ์เป็นที่ฝึกหัดแพทย์ไม่ได้ ต้องใช้ โรงพยาบาลศิริราช

อยู่ต่อไป ประจวบกับเวลานั้น Rockefeller Foundation กำลังคอย
 พังอยู่ว่าจะสร้างโรงเรียนแพทยชนบทไหน เพราะเขาจะสร้างสักให้
 หลายหลัง ข้าพเจ้าได้ทูลไปยังสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลว่า ทกลงสร้าง
 ที่โรงพยาบาลศิริราชด้วยเหตุดังที่กล่าวมาแล้ว การตกลงคราว
 นั้นเป็นข้อตกลงสำคัญข้อหนึ่งในประวัติของโรงเรียนแพทย แต่ที่
 ทำดังนี้ทั้งทางใต้ทางซ้าย ทางใต้นั้นคือโรงเรียนกับโรงพยาบาล
 อยู่ในความปกครองแห่งเดียวกัน สดวกในการจัดการอบรมฝึก
 หัดนักเรียนแพทย์ ถ้าต้องใช้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ซึ่งเป็นของ
 สภากาชาดแล้วอาจมีขัดขวางไม่ลงรอยกันได้ง่าย แต่ทางซ้ายนั้น
 มีอยู่ทีละส่วนของโรงพยาบาลศิริราชด้วย ขยายออกยาก
 สู้ทางบริเวณมหาวิทยาลัยไม่ได้ แต่หากเจ้าฟ้ามหิดลทรงได้ที่ดิน
 โรงเรียนวังหลังมาประทานให้เป็นที่ตั้งสร้างตึกนักเรียนและนางพยาบาล
 อยู่ แล้วต่อมาจึงประทานที่สร้างตึกนักเรียนแพทย์อยู่ริมแม่น้ำอก
 ด้วย โรงพยาบาลจึงได้เคยโตขึ้นได้ในที่เท่าเดิมนั่นเอง
 เรื่องเบื้องต้นของโรงเรียนแพทยและโรงพยาบาลศิริราช
 ข้าพเจ้าได้เล่ามาคร่าวๆพอแล้ว เรื่องต่อมาทราบกันอยู่ดีแล้ว
 และเป็นอย่างไรก็เห็นกันอยู่ด้วยตา การบรรยายของข้าพเจ้าขอ
 ยุติเพียงเท่านี้ แต่ต้องบอกไว้ให้ทราบชัดด้วยว่า ข้าพเจ้าได้
 เล่าเท่าที่ข้าพเจ้ายังจำได้ และนี่ออกเพียงใด ไม่ได้หาหลัก
 ฐานแน่นอนมาประกอบด้วย เพราะฉะนั้น อาจมีคลาดเคลื่อนผิดไป
 บ้างในรายละเอียด ถ้าผิดไปอย่างไร ก็ต้องขออภัย และอย่าถือ
 เป็นเรื่องสำคัญ

ตอนสุดท้ายข้าพเจ้าขอกล่าวอะไรสักหน่อย ซึ่งเป็นความ
 เห็น และความรู้สึกส่วนตัว คือ การที่แยกโรงเรียนแพทย์ออกจาก
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ข้าพเจ้าเสียใจมาก เพราะพระ
 บาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ เป็นผู้ที่ได้พระราชทาน
 กำเนิดแก่โรงเรียนนี้ การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
 ได้ทรงรวม โรงเรียนนี้ กับโรงเรียนข้าราชการ การพลเรือนเข้าด้วยกัน
 แล้วตั้งเป็น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น เป็นพระดำริที่
 ถูกต้องและดีงาม เพราะโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ก็ได้
 รับกำเนิด จาก พระ บาท สมเด็จพระ จุล จอมเกล้าฯ เหมือนกัน
 เพราะฉะนั้นพระปรมานุชิตจุฬาลงกรณ์ฯ เหมาะสมที่จะเป็นนามของ
 มหาวิทยาลัยด้วยเหตุผลสมควรทุกประการ ไม่ใช่เป็นการถวายเป็น
 พระเกียรติยศ ๗ ทั้งการที่ท่านได้ทรงตั้งโรงเรียนสำคัญทั้งสอง
 ขึ้นเป็นพระราชดำริที่ดีที่ชอบ พระราชกรณียกิจที่ได้ทรงกระทำ
 ไปนี้ ได้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองของเราเป็นอันมากประการ
 ควรที่เราจะสรรเสริญพระปรีชาญาณ และระลึกถึงพระมหากรุณา
 ธิคุณอยู่เสมอ ไม่ควรสยดพระปรมานุชิตทั้งและปลดตราพระ
 เกยวออกเสียจากอก การที่ทำการนี้เป็นการแสดงความไว้วางใจ
 กตเวที น่าเสียใจมาก นอกจากนั้นการที่โรงเรียนแพทย์แยก
 ออกมาเช่นนั้น ข้าพเจ้ายังเห็นว่าไม่เหมาะด้วยเหตุผลอื่นอีก แต่จะ
 งัดไม่กล่าว ณ ที่นี้ เท่าที่กล่าวมาแล้วนั้นพอแล้ว การที่ข้าพเจ้า
 แสดงความรู้สึกส่วนตัวออกมาเช่นนั้น เพราะอดไม่ได้ ถ้ากระตือรือร้น
 ใครข้าพเจ้าก็ขออภัย แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกในใจ
 ท่านนั้นจะอย่างไรก็ตาม ข้อสำคัญอยู่ที่น้ำใจและความพยายามของ

นักเรียนและอาจารย์ ถ้าข้าพเจ้านั้นเป็นนักเรียนดี เป็นแพทย์
 ดี อธิศัตว์ให้แก่การศึกษาวิชาแพทย์และการประกอบโรคศิลป์ให้
 เข้มแข็งจริง ๆ ก็จะทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์และประเทศ
 ชาติได้ยิ่งใหญ่หลวง และได้บุญ ส่วนตัวด้วยเข็นอันมาก
 ขอโรงเรียนแพทย์และโรงพยาบาลศิริราชจงยั่งยืนถาวร
 และเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกประการเทอญ.

ศิริราชระลึก

หลักหินในทางก้าวหน้าของศิริราช

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง, พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นทรงเคารพและเทิดทูนยิ่งของชาวไทย, ได้พระราชทานกำเนิดแก่ “โรงศิริราชพยาบาล” ด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่ปวงประชา, และต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนแพทยชนในตำแหน่งเดียวกันนั้น, ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานนามอันเป็นมงคลยิ่งว่า “โรงเรียนราชแพทยาลัย” พระราชประสงค์ทั้งปวงนี้ ลุล่วงไปโดยตลอด โปร่งและไถ่เอี่ยมบาน ขยายสาขาออกเป็นลำดับจนกลายเป็นโรงพยาบาล และโรงเรียนแพทย์ที่ทันสมัย, ก็ด้วยอาศัยพระอัจฉริยภาพของพระองค์ที่ทรงเลือกใช้ผู้รับสนองพระราชประสงค์ได้อย่างดียิ่งในเบื้องต้น. ประกอบกับการที่บุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งทรงคุณธรรมสูง, เข้าใจซาบซึ้งถึงความสำคัญของการรักษาพยาบาลและการอบรมปลูกฝังแพทยทัมความรู้ แท้จริง, ได้อุทิศตัว, พร้อมทั้งกำลังความคิด, กำลังทรัพย์, กำลังกาย, และแม้ชีวิต, เพื่องานนี้, ด้วยความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ หรือ ด้วยความยึดมั่นในอุดมคติที่ จะบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แห่งเพื่อนมนุษย์, กรณีกิจที่ท่านเหล่านั้นได้บำเพ็ญนั้น

มีเพียงส่วนน้อยที่ได้มีการบันทึกไว้แล้วเป็นหลักฐาน^(๑), ส่วนใหญ่มักกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ กันแห่งละเล็กน้อย, และมีส่วนไม่น้อยที่จารึกอยู่แต่ในความทรงจำของท่านผู้บำเพ็ญเองหรือผู้ที่ได้รับเห็นเท่านั้น, ในโอกาสที่ศิริราชจะจัดงานฉลองอายุครบหกสิบปีจึงเป็นการสมควรที่จะรวบรวมเรื่องราวของบุคคลต่าง ๆ ที่สมควรนับเป็นผู้มีพระคุณแก่สถานศึกษาแห่งนี้เป็นพิเศษ, ในฐานะที่ได้มีส่วนก่อสร้างความเข้มแข็งแผ่นหรือนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง, ตัดพิมพ์ไว้เป็นหลักฐานเพื่อเตือนใจและเพื่อเป็นแบบฉบับแก่ชนรุ่นต่อไป.

การรวบรวมที่ได้กระทำนี้มีความจำกัดสองประการ, คือ หนึ่ง, จำกัดในเรื่องหน้ากระดาษ, และสอง, จำกัดในเรื่องข้อความและหลักฐานที่จะสืบได้. ด้วยเหตุนี้เรื่องที่น่าลงใจไม่อาจยืนยันได้ว่าครบถ้วนและการเรียงลำดับก็ถือเอาความสะดวกในการรวบรวมข้อความและหลักฐานเป็นใหญ่.

เสด็จในกรม

เช่นเคยกับที่แพทย์รุ่นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ ลงมาทุกคนรู้จักว่า “ทูนกระหม่อม” ของศิริราชคือสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์, แพทย์รุ่น ๒๔๖๑ ขึ้นไปนับสืบรุ่นก็รู้จักว่า “เสด็จในกรม” ของศิริราชคือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุน ชัยนาทนเรนทร อดีตผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย, อธิบดีองค์แรกของกรมมหาวิทยาลัย, อธิบดีองค์แรกของกรมสาธารณสุข

(๑) ทูกระหม่อม รื้อคฤหิ์เล่อร์มูณิธิและโรงเรียนแพทย์ สารศิริราชปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒

สิบและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในปัจจุบัน. เสด็จในกรมพระองค์
 นี้จะได้อำนาจผ่านชาตากรรรมอย่างไรมาแล้วก็ตาม, คิริราชระลึกถึง
 พระองค์ในฐานะที่ได้อำนาจปลุกปล้ำมาเพื่อทุกทาง เพื่อวาง รูปการศึกษา
 ในโรงเรียน แพทย์และ กิจการของคิริราช พยายามให้ เข้าแบบ ฌย
 แผนปัจจุบัน, เป็นการเตรียมพร้อมที่จะรับการสร้างเสริม ต่อมาจน
 กลายเป็น โรงเรียนแพทย์และ โรงพยาบาลที่ทันสมัย, ดังที่เป็นอยู่ทุก
 วนนี้. เพราะงานของพระองค์เป็นงานรากฐาน, รองอยู่เบื้องล่าง,
 ย่อมเป็นการยากที่ผู้ใดจะมองเห็น. ยิ่งผู้มาทีหลังก็ย่อมได้เห็นแต่
 เค้าโครงซึ่งครอบอยู่เบื้องบนเท่านั้นเอง, แต่มิใช่ว่าข้อนี้จะลดเลือน
 ความสำคัญของสิ่งที่รองรับอยู่เบื้องล่างนั้นเสียได้. ความจริงนั้น
 สิ่งที่ยืนยิ่งสูงขึ้นไปเท่าไร, ความดีของรากก็ยิ่งเด่นชัดเท่านั้น,
 เพราะถ้ารากไม่แข็ง, ส่วนบนคงโค่นเสียก่อนที่จะขึ้นไปสูง,

เสด็จในกรม ทรงเล่าเรียนสำเร็จ วิชาว่าด้วยการศึกษา
 จากมหาวิทยาลัยไฮเคิลแบร์ก, ประเทศเยอรมัน, ซึ่งเป็นวิชาที่
 พระองค์ ทรง เลือกเรียนเอง ภายหลังที่ได้อำนาจ ศึกษาเบื้องต้น อยู่ ที่ใน
 ประเทศนั้นแล้ว. ปรากฏว่าข้อตกลงพระทัยนั้นเป็นที่ยศพระราชหฤทัย
 สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นอันมาก, ถึงกับพระราชทานพระราช-
 หัตถเลขาออกไปว่า “พ่อค้ำใจที่ลูกเลือกเรียนการศึกษา, เพราะ
 เป็นเรื่องสำคัญด้วยว่าเป็นรากฐานของความเจริญ, แต่เป็นงานที่
 ไม่มีใครมองเห็นและรางวัลตอบแทนใด ๆ ก็คงไม่มีใครได้รับ, ไม่

เหมือนงานก่อสร้างหรืองานช่างอื่น ๆ" (๒) . เมื่อเสด็จกลับถึง

พระนครได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รักษาราชการสนองพระเดช
พระคุณในตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงศึกษาธิการ, และ
ทรงมีหน้าที่เป็นผู้ตรวจการโรงเรียนราชแพทยาลัยอีกด้วย (๓) . พระ
องค์ทรงสนพระทัยในโรงเรียนนั้นเป็นอันมาก. ได้ทรงตั้งพระทัย

ที่จะส่งเสริมให้นักเรียนแพทย์ได้เรียนวิชาสูงขึ้นและทรงพยายามจัด
การแก้ไขระเบียบการในโรงเรียนหลายอย่าง, จนบางครั้งต้อง
ทรงฟันฝ่าอุปสรรคด้วยความเข้มแข็ง. ครั้นต่อมาในปี พ.ศ.

๒๔๕๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้
บัญชาการราชแพทยาลัย (๓) , เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของโรง-
เรียน, อันเป็นตำแหน่งที่ดั่งขึ้นใหม่เป็นพิเศษไม่เคยมีมาแต่ก่อน,
เสด็จในกรม จึงทรงมีสิทธิที่จะจัดการแก้ไขทั้งปวงได้เต็มที่ตาม
ที่ทรงเห็นชอบ, และก็ได้ทรงดำเนินการหลายอย่างซึ่งนับว่าเป็น
คุณประโยชน์ใหญ่หลวงสำหรับโรงเรียนแพทย์, ทั้งในทางตรง
และทางอ้อม. บ้างตามประกาศพระบรมราชโองการเฉลิมพระ
ยศขึ้นเป็นกรมขุนฯ (๓) , เฉพาะที่เกี่ยวกับพระกรณียกิจในตอน
ต้น, ดังนี้: "พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร เป็น
ผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัยก็ได้ตั้งพระทัยรักษาราชการสนอง
พระเดชพระคุณด้วยความสามารถ, ได้จัดวางระเบียบแบบแผนการ
โรงเรียนให้เรียบร้อยเจริญยิ่งขึ้นเป็นเอกประการ, กล่าวคือได้ทรง

(๒) จากพระดำรัสประทานแก่ผู้แทนสารศิริราชเป็นพิเศษ

(๓) จากหนังสือ "เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย" เล่ม ๒ ราชบัณฑิตยสภา

แก้ไขและขยายหลักสูตรการศึกษาวิชาแพทย์, ทั้งจัดระเบียบการ
สอนวิชาและการฝึกหัดนักเรียนแพทย์, นักเรียนปรุงยา, นักเรียน
พยาบาลและนักเรียนผดุงครรภ์ให้ดีขึ้น. ส่วนโรงพยาบาลศิริราช
ซึ่งรวมอยู่ในโรงเรียนราชแพทยาลัยนั้นก็ได้ทรงจัดระเบียบการขึ้น
ใหม่ให้กิจการดำเนินไปตามแบบโรงพยาบาลตามสมัยนิยม, เช่น
ประโยชน์แก่การสอนวิชาและฝึกหัดแพทย์, และการพยาบาล
ยิ่งขึ้นด้วย."

พระกรณียกิจที่ได้ทรงปฏิบัติในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งผู้
บัญชาการราชแพทยาลัยนั้นอาจสรุปเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้สามข้อคือ:
หนึ่ง, ขยายความรู้ของนักเรียนแพทย์ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น, สอง,
ปลูกฝังความนิยมในการเรียนแพทย์, และสาม, ขยายกิจการ
ของโรงพยาบาล. เพื่อให้สำเร็จความประสงค์แต่ละข้อนี้เสด็จใน
กรมได้ทรงใช้วิธีปฏิบัติทุกทางที่อาจกระทำได้, โดยมีได้ทรงทอด
ต่อความเหนื่อยยาก, และได้ทรงอาศัยอิทธิพลส่วนพระองค์ในการ
ติดต่อกับเจ้าหน้าที่และบุคคลอื่น ๆ ซึ่งยังผลอย่างมากในความสำเร็จ
ในเรื่องนั้น ๆ. เพื่อให้ประจักษ์ในความเอาพระทัยใส่ต่อโรงเรียน
และโรงพยาบาล, จะได้บรรยายถึงวิธีที่พระองค์ใช้ในการบำเพ็ญ
กรณียกิจนั้นโดยสังเขป.

ในการยกมาตรฐานการศึกษาวิชาแพทย์พระองค์ได้ดำเนิน
งานตามหลักการศึกษาอย่างครบถ้วน, คือได้ทรงจัดการกับองค์
ประกอบทั้งสาม, ซึ่งได้แก่อาจารย์, นักเรียน, และหลักสูตร.
ในด้านอาจารย์เสด็จในกรม ได้ทรงติดต่อขอความช่วยเหลือจาก

บุคคลต่าง ๆ ที่ทรงเห็นว่ามีความรู้ พอแจกจ่ายให้แก่เด็กเรียนได้, โดย
มี^๑ได้เลือกเชื้อชาติหรือแม่^๒อาชีพ, สักแต่ว่าทรงทราบว่าใครมีความ
รู้^๓ที่นักเรียนแพทย์ควร^๔ได้^๕รับ, ก็^๖ได้ทรงเชื้อเชิญมาช่วยสอน. ไม่ต้อง
สงสัยว่าฐานะของพระองค์ในราชตระกูลได้มีส่วนสำคัญในการรวบรวม
รวมครุเช่นนั้น. คงจะไม่เป็นการเกินความจริงนักถ้าจะกล่าวว่าใน
สมัยนั้นโรงเรียนราชแพทยาลัย เป็นที่รวมของผู้ทรงความรู้ แพทย์ทุก
ชาติทุกภาษาและทุกแขนงวิชาวิทยาศาสตร์เท่าที่มีอยู่ในกรุงเทพ ฯ.
ศิษย์เก่าท่านหนึ่งบรรยายภาวะของอาจารย์ในตอนนั้นไว้ดังนี้. “หา
ครุ^๗ที่สอนได้ยาก. เนื่องจากเวลานั้นพระองค์เจ้ารังสิต (เสด็จในกรม)
มาเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนแพทย์พอดี, ได้พยายามหาครุมาช่วย
สั่งสอนเพิ่มเติม, ฉะนั้นจึงมีครุต่างประเทศที่มาสอนหลายชาติ,
ถ้าจะนับทั้งหมดคงแต่เพียงหนึ่งก็มีครุชาติต่าง ๆ คืออังกฤษ, ฝรั่งเศส,
อเมริกัน, เยอรมัน, อิตาลี, อินเดีย, จีน, ญี่ปุ่น, แคนาดา, เกาหลี,
มาร์ค, และดูเหมือนคนไทยที่เรียนทฤษฎี^๘มาทดลองสอนด้วย.
นอกจากนี้ก็มีครุไทย. คล้าย ๆ กับสำรวจมครุต่างประเทศ, เพราะ
เวลานั้นกำลังสงครามโลก (ครั้งที่หนึ่ง), ขาดครุที่, และกำลังหิว
ต่อหัว^๙เสีย^{๑๐} ” ศิษย์เก่าอีกท่านหนึ่งยังจำได้ว่า “ประการแรกที่
ทรงประกอบกรณียกิจเพื่อให้ นักเรียนแพทย์ได้^{๑๑}ได้เรียนสูงขึ้น นั่นคือ
ได้^{๑๒}ทรงหาครุโดยทรงเชื้อเชิญผู้^{๑๓}ที่พอจะ^{๑๔}ปลักเวลา มา ช่วยสอนได้ใน
เวลานั้น, ซึ่งได้เคยรับสั่งว่าต้องขอแรงเขามาช่วย, เพราะในสมัย
นั้นคนไทยที่สำเร็จวิชาแพทย์จากต่างประเทศ และแม่แพทย์ชาวต่าง

(๔) หลวงไตรภพนิเทศการ คัดจากภาษนิพนธ์ฉบับที่ระลึกฉลองห้าสิบปี พ.ศ. ๒๔๘๒

ประเทศเขงก็มีอยู่ไม่กี่คนนัก, และทุกท่านมีงานเต็มมือทั้งสิ้น. ผู้ที่
รับมาสอนวิชาต่าง ๆ เท่าที่จำได้มีดังนี้. (๑) หม่อมเจ้าพูนศรี-
เกษม เกษมศรี สอนพฤกษศาสตร์และเคมี. (๒) หม่อมเจ้า
ถาวรมงคลวงษ์ ไชยบัณฑิต สอนพยาชีววิทยา, จุลสรีรวิทยาวิภาค-
ศาสตร์และโรคประเทศอื่น. (๓) ร.ต. ชื่น พุทธิแพทย์ (พลตรี
พระยาตำรากรมแพทยาคูณ) สอนศัลยศาสตร์, (๔) ดร. Lucius ซึ่ง
เป็นเจ้าหน้าที่แยกธาตุที่โรงภาษี, สอนวิชาเคมี. (๕) หมอคาร์-
ชีว (พระยาอายุรเวทวิจิตร) สอนวิชาตรวจโรค (คลินิคัล
เมธีอิดส์). ต่อมาเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งแรกมีพวกหมอเยอรมัน
หลบหนีสัมพันธมิตรเข้ามาอยู่เมืองไทย. (ตั้งแต่ยังไม่ประกาศ
สงครามกับประเทศเยอรมัน) หลายคน, จึงทรงคิดต่อจ้างให้มา
สอนพิเศษคือ ดร. Fitz สอนภาษาลาติน, ดร. Wezel สอนศัลย-
ศาสตร์, นาย Muller สอนวาทเขียน. ระหว่างที่ ดร. พิศัยยังไม่
ได้เข้ามา, เสกข์ในกรม ได้ทรงพระกรุณาสอนภาษาลาตินประ-
ทานแก่นักเรียนและทรงสอนภาษาเยอรมันประทานแก่ผู้สมัครศึกษา
เป็นพิเศษ. นอกจากนั้นในเวลาประชุมนักเรียนประจำสัปดาห์ได้ทรง
บรรยายความรู้ทั่วไปแก่นักเรียน, เช่นการศึกษาของนักเรียนใน
ประเทศเยอรมัน, ชีวิตนักเรียนมหาวิทยาลัยเยอรมัน, ความเจริญ
ของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป, และอื่น ๆ (๕). ” พระกรณียกิจทรง
เต็มไปทั่วด้วยเหตุผลและถูกต้องตามหลัก ศักดิ์ศึกษา ศาสตร์เพียงใด จะเห็น
ได้เด่นชัดถ้าเปรียบเทียบกับกฏปฏิบัติของบางส่วนในขณะนี้, ซึ่งมี

เหล่านี้ออกไปอยู่ตามต่างจังหวัด, ไม่มียาฝรั่ง, จะได้อัตกัแปลง
 เอาสมุนไพร^๕พื้นเมืองมาใช้รักษาโรคได้. แต่ความจริงคงทำไม่ได้
 ทั้งนี้, เพราะการที่จะขอให้บอกว่าสมุนไพรสิ่งใดเป็นอะไรนั้นเป็นการ
 ยากยิ่ง, และความรู้เรื่องยาพื้นเมืองก็มีแต่มีหลักฐานการพิสูจน์^๕
 อย่างใด, เช่นแต่เพียงบอกต่อๆ กันมาเท่านั้น (๒). นอกจากนี้
 ปรากฏว่าใน ระหว่างที่ เรียบกับ อาจารย์ที่เป็นแพทย์แผนโบราณนั้น
 บรรดาศิษย์ที่ได้รับทราบอบรมมาให้ก็ได้อรรถรสรองตามหลักวิทยาศาสตร์
 มักแสดง ความเห็น คัดค้านหรือ ชักถาม อาจารย์ อย่าง ที่ชวนให้เกิด
 โมโหโทโสบ่อยๆ, ทำให้การเรียนไม่เกิดประโยชน์จริงจึงเลย (๔,๖)
 ส่วนที่เพิ่มขึ้นนั้นโดยมากเป็นการขยายงานปฏิบัติให้มีปริมาณ และ
 กว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิม, โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับกายวิภาค
 ศาสตร์และพยาธิวิทยา, นอกจากนี้ได้ทรงหาอาจารย์มาสอน
 วิชาวิทยาศาสตร์เบื้องต้น, ซึ่งตรงกับหลักสูตรเตรียมแพทย์ใน
 สมัยนั้น, ให้นักเรียนได้เรียนกันอย่างจริงจังเห็นจริงมากขึ้นกว่าเดิม,
 เป็นการสร้างรากฐานให้มั่นคงยิ่งขึ้น. อนึ่งเพื่อแก้ไขความกำกวม
 ในการสอนและการปฏิบัติได้ทรงจัดวางระเบียบแยกกิจการของโรง -
 เรียนและโรงพยาบาลออกเป็นแผนกวิชาต่างๆ, เช่นแผนกอายุร
 ศาสตร์ ศัลยศาสตร์, และสูติศาสตร์, แยกเกี่ยวกับที่ใช้อยู่ใน
 เวลาน^๕

เสกข์ในกรม ทรงทราบว่าไม่มีประโยชน์อันใดที่จะเขียน
 หลักสูตรไว้สูงส่งและงดงาม, ถ้าหากนักเรียนไม่มีความรู้พอที่จะ

(๖) หลวงบริบาลเวชกิจ ในเวชนิลสัณนิบาตที่ระลึกงานฉลองห้าสิบปี พ.ศ. ๒๔๔๒

เรียนได้ตามนั้น. ทั้งนี้จึงได้ทรงเริ่มงานหลายทางเพื่อให้ได้นักเรียนที่ดี, นับตั้งแต่เพาะปลูกความนิยมในการเรียนแพทย์จนกระทั่งเพิ่มการสอนวิชาของตนให้แก่นักเรียน. วิธีเรียกร้องความนิยมได้แก่การขยายหลักสูตรให้สูงขึ้น, การเพิ่มเงินเดือนชนชั้นสำหรับแพทย์, การทำชื่อเสียงให้โรงเรียนเช่นโดยการกีฬา, และการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดตั้งกรม นักเรียนแพทย์เสียหาล่วงในพระบรมราชูปถัมภ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ (๒). ซึ่งเป็นที่สยพระราชมหุทัยเป็นอันมาก และเป็นเหตุชักนำให้นักเรียนแพทย์ได้เข้าใกล้ชิดพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเจ้านายต่าง ๆ, เป็นการเชิดหน้าชูตาเป็นอันมาก.

การวัดความเจริญในการศึกษา, ซึ่งเกิดเป็นผลงานของผู้หนึ่งผู้ใด, ย่อมวัดได้โดยยาก. สำหรับพระกรณียกิจของเสด็จในกรม ก็เช่นกัน. แต่ยังมีเหตุการณืตามมา, ซึ่งอาจอาศัยเป็นเครื่องแสดงผลดีของพระองค์ท่านได้บ้าง. เหตุการณ์คือการร่วมมือกับรื้อคดีเฟลเลอร์มุลนิช, และการอุทิศพระองค์ของทูลกระหม่อมฯ (สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) แก่ศิริราช, ซึ่งได้เคยมีการบรรยายไว้แล้วอย่างละเอียด (๑). ความจริงข้อหนึ่งที่ยังไม่ทราบกันโดยแพร่หลายก็คือเสด็จในกรมเองเป็นผู้เริ่มต้นให้จัดการติดต่อขอความร่วมมือจากมุลนิชที่กล่าวมาแล้ว. อันเป็นเรื่องติดต่อกับพระประสงค์ที่จะหาอาจารย์ชั้นสูง ๆ มาสอนในโรงเรียน. เมื่อผู้แทนของมุลนิชเข้ามาเยี่ยมโรงเรียนของเราเป็นทางการ, เขาก็ได้เห็นว่โรงเรียนยังอยู่ใน

ฐานะ “ที่ไม่น่าพึงพอใจอย่างยิ่ง,” เมื่อเทียบกับโรงเรียนแพทย์
ในประเทศตะวันตก, แต่เขาก็ได้รับความตั้งใจว่าภาวะทั่วไปของ
โรงเรียนก็, ภาวะของนักเรียนแพทย์ก็, มีหวังที่จะส่งเสริมให้
เจริญขึ้นถึงขีดที่สมควร, และความร่วมมือทางเราต้องการอย่าง
ยิ่งนักได้ก็ตามคิดมา. ความสำเร็จในเรื่องนี้จำต้องถวายส่วนใหญ่
เป็นผลของพระอุสาหะวิริยะของเสด็จในกรม ในระหว่างที่ทรงเป็น
ผู้บัญชาการราชแพทยาลัยอยู่นั้น.

ความจริงอีกข้อหนึ่งที่ยังไม่ทราบกันแพร่หลาย ก็คือต้นเหตุที่
ชักจูงทุนกระหม่อมฯ ให้หันมาใส่พระทัยกับการแพทย์และโรงเรียน
แพทย์. เสด็จในกรม ทรงเล่าประทาน(๒). ว่าในชั้นเดิมนั้นทุก
กระหม่อมฯ, ซึ่งทรงเรียนวิชาทหารเรือสำเร็จมาจากประเทศ
เยอรมนี, มีพระประสงค์เพียงจะศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องวิชาอาหาร,
เพื่อนำไปใช้ในราชการทหารเรือ, แต่ครั้นเมื่อเสด็จในกรม
ได้ทรงเล่ากิจการและภาวะของโรงเรียนราชแพทยาลัยถวาย, ทุก
กระหม่อมฯ ทรงเห็นพ้องกันว่ามิช้องทางที่จะทรงกระทำประโยชน์
ใหญ่ยิ่งให้แก่ประเทศชาติในเวลานั้น, จึงได้ตัดสินใจพระทัยเสด็จไปเข้า
โรงเรียนแพทย์ที่ อเมริกา และทรง รัชหน้า ที่ติดต่อกับโรคคิเฟิลเลอว์
มุลินี่, ซึ่งเป็นการเปิดฉากความคลั่งคลาญสู่ความเจริญอย่างใหญ่
หลวงของโรงเรียนแพทย์, และเป็นมูลเหตุของการเชื่อมโยงพระ
นามของทุกกระหม่อมฯ กับศิริราชอย่างที่จะแยกมิได้.

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ไปรภเกล้าฯ ให้รวมโรงเรียนราชแพทย
าลัยกับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม

เกล้า ๆ เข้าด้วยกันเพื่อสถาปนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, และ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เสด็จในกรม รัชการในท่า-
แหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยเพื่อทรงวางระเบียบ ปกครองและจัดหลัก
สูตรการสอนให้เป็นหลักฐาน^(๓). ในตอนนั้นสมควรบันทึกไว้ว่า
พระองค์ได้ทรงดำริห์ที่จะย้าย โรงเรียน แพทย์ไปอยู่ที่สระ ปทุม และ
อาศัยใช้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นที่ฝึกหัด, โดยที่มีความสวาท
หลายประการ. แต่เป็นเคราะห์ร้ายที่ทางสภาภาษาที่มีความซัด
ซัง, เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นจะต้องมีคนใช้นาถาเป็นส่วนใหญ่, ซึ่ง
จะคัดถอนรายชื่อของโรงพยาบาลลงมาก. พระดำรินั้นจึงไม่บรรลุ
ผล^(๒).

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เสด็จ
ในกรม เป็นอธิบดีกรมสาธารณสุข, จึงเป็นอันขาดการติดต่อกับ
โดยทรงกับโรงเรียนแพทย์. อย่างไรก็ตามในน้ำพระทัยยังทรงเอ็นดูและ
ห่วงใยศิริราชอยู่เสมอ. ทรงเล่าว่าเมื่อศาสตราจารย์เฮลลิสเข้ามา
สอนเป็นครั้งแรก, โดยการร่วมมือของร็อกคิเฟิลเลอร์มูลนิธิ, เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๖, ได้ทราบว่าพระองค์ย้ายไปแล้วก็ได้รีบไปเฝ้าและ
ทักทายว่า “ถ้าหากพระองค์เจ้ารังสิตเสียแล้วจะทำอะไรได้”,
ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงตอบกวนน้ำพระทัยแท้จริงว่า พระองค์ ยังหาได้ล้ม
และทอดทิ้งศิริราชไม่, ยังคงถือว่าเป็นลูกคนหนึ่งอยู่เสมอ. ขอน
สนับสนุนโดยบันทึกของศิษย์เก่าผู้หนึ่ง^(๔). ซึ่งเขียนไว้ว่า: “เสด็จ
ในกรม มีพระทัยรักโรงเรียนแพทย์, นักรียนแพทย์ และแพทย์
อย่างแท้จริง. พวกแพทย์ที่เคยทรงสอนมา, แม้จากไปทงยลก็ว่า

มี, เมื่อทรงพบปะจะวิสัยตั้งเรียกชื่อเดิมถูกทุกคนไม่ทรงลืมเลย." แม้
 ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งอธิบดี กรมสาธารณสุขก็ได้ทรง สนับสนุน
 โรงเรียนแพทย์ทาง อ้อม โดย การส่ง เสริมฐานะของ แพทย์ซึ่งสำเร็จ
 ออกไปจากศิริราช. โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ทรงต่อสู้ เพื่อให้ชาว
 ต่างประเทศยอมรับนับถือความสามารถของ แพทย์ไทยที่เล่าเรียนใน
 โรงเรียนของเราเอง, มีการยอมให้ใช้แพทย์ไทยตามบ้านกักโรคและ
 ตามชายแดนเป็นต้น, ซึ่งแต่เดิมจำเป็นต้องใช้หมอฝรั่ง. ทรงพอพระ-
 ทิยอยู่จนบัดนี้ว่าแพทย์ที่สำเร็จจากศิริราชแม้ในสมัยตั้งต้น, หลาย
 คนเขาชนะฝรั่งได้ทั้งในด้านความสามารถและในด้านมีระเบียบแบบ
 แผนอันดี, แม้ชาวต่างประเทศก็ยังชมเชย.

ในระหว่างที่เสด็จในกรม ทรงเป็นผู้บัญชาการโรงเรียน
 ราชแพทยาลัย, พระองค์ได้ทรงใส่พระทัยอย่างดียิ่งต่อกิจการของ
 โรงเรียน, โรงพยาบาลและความเป็นอยู่ของนักเรียนแพทย์. แม้
 ว่ามิได้เป็นแพทย์ก็ได้สนพระทัยการผ่าตัดและการตรวจศพ, ถ้า
 แหะศพออยู่เสมอ ๆ จนทรงเคยชินและไม่รังเกียจ, และรู้สึก
 พระองค์คล้ายแพทย์ผู้หนึ่งเหมือนกัน. ได้เสด็จไปทรงฟังการสอบ
 ของอาจารย์ในห้องเรียน, และตรวจดูทุกข้อดีและความเป็นอยู่
 ของนักเรียนแพทย์ โดยใกล้ชิดอยู่เสมอ. ไม่แต่ในเวลาราชการ
 เท่านั้น, แม้แต่ในเวลาเย็นเมื่อเลิกเรียนแล้วมักเสด็จมาโรงเรียน
 แพทย์พร้อมกันหม่อม, และเสด็จไปทักบริเวณโรงเรียน, ทอด
 พระเนตรนักเรียนเล่นกีฬาและพักผ่อนหย่อนใจ ทรงตรวจละเอียด
 จนกระทั่งถึงห้องนอนนักเรียนเกือบทุกห้อง. (๕)

ด้วยพระกรุณากิจที่ไต่บรมมายมานี้ จึงเป็นการสมควร ที่ศิริ
 ราชจะระลึกถึงเสด็จในกรม พระองค์นี้ ด้วยความสำนึกในพระคุณที่
 ได้ทรงใช้พระอุสาหาเพื่อวางรากฐานไว้สำหรับการสร้างเสริมต่อมา
 ในภายหลังให้โรงเรียนนี้สามารถก้าวสูงขึ้นถึงขั้นปัจจุบันนี้ได้ ซึ่ง
 งานก่อสร้างในตอนหลังนี้แม้พระองค์มิได้ทรงกระทำเองแต่ก็ทรงมีส่วน
 อยู่อย่างไม่น้อย ทั้งในทางตรงและทางอ้อม. นอกจากนี้
 ศิริราชยังเป็นหนี้พระคุณของพระองค์ท่านอีกใหญ่หลวง ในการที่ได
 ทรงใช้อธิปไตยส่วนพระองค์ชักนำมูลกระหม่อมฯ ให้มาโปรด. เป็น
 การเหมาะสมยิ่งแล้วที่จะกล่าวว่าศิริราชใหม่เป็นความสำเร็จของมูล
 กระหม่อมฯ, แต่ก็ไม่ควรจะลืมด้วยว่ามูลกระหม่อมฯ เป็นความ
 สำเร็จของเสด็จในกรม

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

~~หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา~~